

ט"ו בשבט

קדושת ארץ ישראל

(מפני שהשלמים מידתן של ישראל")

ד"ר אבי וינרוט, עו"ד

לעילוי נשמות :

אבי מורי ה"ה משה אהרן ב"ר מרדכי אליעזר וינרוט ז"ל

נלב"ע בש"ק פרשת "וישב", כ" בכסלו תשע"א

אמי מורתני, אצילת הנפש, ה"ה דרייזל וינרוט ע"ה (בת ר' אריה אפטרגוט ז"ל)

נלב"ע י' באדר תשע"ג

חמותני, ה"ה נעכא (נלי) ב"ר מנחם הלוי שטרנטל ע"ה

נלב"ע ה' בשבט תשע"ג

ת.נ.צ.ב.ה

שאם נכנס אדם לידו חולי אס כה אדם לידו חולי או לידו זקנה או לידו מידה של יוסורין היינו יסורי הנפש. כגון דלגה וכעס, ואינו יכול לעסוק במלאכתו. מחמת חליו, זקנתו או יסוריו, הרי הוא מת נרעב שאין לו ממה להתקיים ואפילו אס אנו מה על כל פנים ומוטל ברעב, אבל התורה אינו כן. אלא משמרתו מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. עוף כשהוא צה לידו זקנה או יסורים ואינו יכול לעסוק בה, הרי הוא אוכל משכר יגיעו צה צנערותו. בנערותו מהו אומר מה הכתוב אומר (ישעיה מ, א): וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו בזקנותו מהו אומר (מחלים כג, טו): עוד יגובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו. ומפרש רש"י: ילמחו למח ויחייחד שכן לעת שיבתן דשנים ורעננים יהיו. וכן הוא אומר באברהם אבינו (בראשית כד, א): ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל. עוף בזקנותו צרכו ה' צוכת מורתו, שכן מצינו שעשה שקיים אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה. קודם שניתנה לישראל שנאמר (שם כו, ה): עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרותי מצותי חקותי ותורותי. ולפיכך צרכו ה' בזקנותו.

וכן אתה מוצא באבינו אברהם ששימר את התורה עד שלא בא לעולם. קודם שניתנה לישראל שנאמר "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרותי מצותי חקותי ותורותי". אף גידלו הקב"ה ובירכו בנערותו לא רק ששמרו מכל רע אלא אף גידלו וצרכו צעור ונתן לו אחרית ותקוה בזקנותו. בנערותו מהו אומר (שם יג, ז) ואברהם כבד מאוד במקנה בכסף וזחב. ובזקנותו מהו אומר ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל. ר' חזקיה רבי כהן בשם רב אסור לדור בעיר שאין בה לא רופא. אמר יחלה וימתכן ועוד יש לפרש רופא היינו מוחל למול התינוקות. ולא מרחץ. צית המרחץ שהוא נלרך לחיי הגוף. ולא בית דין מכין וחובשין. שאלמלא מורא מעונש צטר ודס, איש אס רעכו חייס צלעו. אמר ר' יוסי בי ר' בון אף אסור לדור בעיר שאין בה גינונייתא של ירק. גן של ירק שנלרך למוטות האדם. רבי חזקיה ר' כהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אבל. שרין האדם לחזור אחריו כדי שיוכל לצרך ולהודות להס צרוך הוא צברא מיניס אלו להחיות צהס צני אדם וכשרואס ואינו משתדל לאכול מהס, מרוא צעלמו אלא צשור צעינו טוכות השי"ת. ה"ג גלויני

אברהם ששימר את התורה עד שלא בא לעולם שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרותי מצותי חקותי ותורותי. אף גידלו ובירכו בנערותו ונתן לו אחרית ותקוה בזקנותו. בנערותו מהו אומר ואברהם כבד מאוד במקנה בכסף וזחב ובזקנותו מהו אומר ואברהם זקן בא בימים וי"י ברך את אברהם בכל. ר' חזקיה רבי כהן בשם רב אסור לדור בעיר שאין בה לא רופא ולא מרחץ ולא ב"ד מכין וחובשין. אמר ר' יוסי בי ר' בון אף אסור לדור בעיר שאין בה גינונייתא של ירק. רבי חזקיה ר' כהן בשם רב עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת עינו ולא אבל. ר' לעזר חשש להרא שמועתא ומצמיח ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילה חדא

בשתא:

הדרן עלך עשרה יוחסין וכולא מסכתא דקידושין וכולא סדרא דנשים

גמרא. רבי נהוריי אומר: מניח אני כל אומניות שבעולם ואינו מלמד את בני אלא תורה שכל אומנות אינו אינה עומדת לו לאדם אלא בימי נערות בזמן שכוחו עליו ומסוגל לעסוק בה, אבל אם בא לידו חולי או נכנס לידו זקנה או למידה של יסורין ואינו יכול לעשות מלאכה הרי הוא מת ברעב אבל התורה אינה כן אלא מכבדתו את העוסק בה ומשמרתו מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו. בנערותו מהו אומר "וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו" בזקנותו מה הוא אומר "עוד יגובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו"

היינו ר' לעזר חשש להרא שמועתא. רבי לעזר היה חושש לשמועה זו ומצמיח ליה פריטין. והיה אוסף ומקנץ פרוטה לפרוטה ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא. ואכל מפרוטות אלו מכל מין של פירות פעם אחת בשנה. ועשה כן כדי לצרך שהמינו וליתן צנה וכודיה ליה על צברא צריית טוכות ליהנות צהן צני אדם צרוך א-ל הכוללות.

הדרן עלך פרק עשרה יוחסין וסליקא לה מסכת קידושין וכולא סידרא דנשים.

אחר השלמת המסכת יאמר זה ויועיל לזכרון בעזרת השם יתברך:

הדרן עלך מסכת קדושין והדרן עלן דעתן עלך מסכת קדושין ודעתך עלן לא נתנשי מינג מסכת קדושין ולא תתנשי מינן לא בעלמא הרין ולא בעלמא דאת:

ויאמר כן שלש פעמים.

ואחר כך יאמר:

יהי רצון מלפניך יי אלוהינו ואלהי אבותינו שתהא תורתך אימנותנו בעולם הזה ותהא עמנו לעולם הבא חנינא בר פפא רמי בר פפא נחמן בר פפא אחאי בר פפא אבא מרי בר פפא רפרם בר פפא רביש בר פפא מורחב בר פפא ארא בר פפא דרו בר פפא:

הערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה כולנו אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך: מאויבי תחכמי מצותיך כי לעולם היא לי: יהי לבי תמים בחקך למען לא אבוש: לעולם לא אשכח פיקודיך כי כם חיייתי: ברוך אתה ה' למרני חקך: אמן אמן אמן סלה ועד:

מודים אנחנו לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו ששמת חלקנו מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקנו מיושבי קרנות שאנו משכימים והם משכימים אנו משכימים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים אנו עמלים והם עמלים אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר אנו רצים והם רצים אנו רצים לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך:

יהי רצון מלפניך יי אלהי כשם שעזרתני לסיים מסכת קדושין כן תעזרני להתחיל מסכתות וספרים אחרים ולסייםם ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וזכות כל התנאים והאמוראים ותלמידי חכמים יעמוד לי ולזרעי שלא תמוש התורה מפי זרעי וזרע זרעי עד עולם. ויתקיים בי בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך: כי בי ירבו ימיר וייסיפו לך שנות חיים: אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד: ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום:

יתגדל ויתקדש שמה רבא: בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולאחיא מתיא ולאסקא לחיי עלמא ולמבני קרתא דירושלם ולשכלל היכליה בגוה ולמעקר פולחנא נוכראה מארעא ולאחבא דשמיא לאתריא וימליך קודשא בריך הוא במלכותיה ויקריה ויצמח פורקניה ויקרב משיחיה: בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי: יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקודשא: בריך הוא לעילא מן כל ברכתא ושירתא תושבתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן: על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מאן דעסקין באורייתא רי באתרא הרין ודי בכל אתר ואתר יהא להון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומווני ריחיי ופורקנא מן קדם אבוהון רי בשמיא וארעא ואמרו אמן: יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים טובים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: עושה שלום במרומיו הוא יעשה ברחמי שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

עין חשפט נד נחצה: א מיי פ"ד מדעות הכ"ג.

פני משה מסכת קידושין פרק ד

שהם צריכין לאדם ביותר:

גיבוניתא של ירק. להתפרנס בזול:

* על כל מה שראת עינו ולא אכל. שנפשו מסתגפת בהתאות על הדבר ונמצא חוטא על הנפש:
ר' אלעזר חשש להדא שמועתא. והיה מאספ לן פרוטות קטנות כדי שיהו מצוין ומוכנין בידו לקנות בהן מכל דבר חדש לפחות פעם אחת בשנה.

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

ראיה דבארצות המזרח בירכו שהחיינו על עצם פרי האתרוג, (ואין מקום לחוש לברכת ד' מינים כיון שאין הברכה על האתרוג דייקא אלא על המצוה, אלא דכל השאלה דלעיל היא דמכיון שבירך כבר על חפץ זה שהחיינו אינו יכול לברך שוב שהחיינו וזה פשוט), אמנם בשו"ת דברי סופרים מביא מנהג אחר מחכמי ירושלים שמברכים שהחיינו בט"ו בשבט, וכן מובא מעוד פוסקים וצדיקי הדורות שנהגו לעשות כן, אבל המוכח הוא כאלו שנהגו לרקות האתרוג יחד עם פרי חדש כדי לצאת מן הספק ולברך ודאי שהחיינו, אמנם רוב פוסקים ס"ל דאין מברכים ומהטעמים שהובאו לעיל, וכ"פ גדולי זמנינו שלא לברך ברכת שהחיינו וכדעת רוב הפוסקים.

א"כ בכל מקום אין לברך שהחיינו אמנם אם מתייחס לפרי כמות שהוא א"כ אף בא"י שמכיר ויודע בין חדש לישן עפ"י גודלו וצורתו, ובפרט לפי המובא לעיל שאתרוגי א"י אינם בוסר אף בשנה הראשונה וראויים לאכילה א"כ יברך עליהם ג"כ שהחיינו וצע"ק ועפ"י נראים דברי השדי חמד.

וראיתי מביאים בשם ספר פרי האדמה (לאחד מחכמי הספרדיים, רבי מיוחס בכ"ר שמואל נר"ו) דמביא מנהג עיה"ק ירושלים דכליל ב' דר"ה היו מחלקים חתיכות אתרוגים בכדי שיברכו עליהם שהחיינו, ואע"פ שאין במעשה זה ראיה לנדו"ד דמיירי בברכה קודם החג מ"מ הוא

לרגל חמשה-עשר-בשבט ראש השנה לאילנות, בחרנו להגיש לפני קהל שוחרי תורה נבוני דעת תורת הארץ, את המאמר דלהלן העוסק במאמר הירושלמי הנודע אודות הנאת האדם מפירות האילן, אשר פנימיות ענינו הוא 'שמירת הקדושה בכל מעשי אנוש ותחבולותיו' (כל' השפת אמת) פ' משפטים תרל"ב), פרי עטו של חבר מפעל תורת ארץ ישראל 'דרכי שמחה' הרב ישראל דנדרוביץ שי'.

ולא זו אף זו. הלא יום ט"ו בשבט הוא היום בו השיבו מאורי הדור את תלמודה של ארץ ישראל אל היכלי התורה בכל אתר ואתר. ביום הזה, לפני כ"ד שנים הושם ספר התורה הזה מיריהם של רבותינו מנחילי מורשה בחיקו של כל איש ואיש מבני מלכים, אז קבלו המוני בית ישראל עליהם ועל זרעם את דברי התורה הזאת, תקנת לימוד הדרך היומי בתלמוד הירושלמי לצד תלמודה של בבל.

וכאשר זכה דורנו, ומקום הניחו לו לעסוק ולגלות מטמוניות בתורתם של אמוראי ארץ ישראל, בכוננתנו אי"ה לעסוק מעת לעת בענינים מחודשים שבתלמוד הירושלמי, חידו"ת הלכה ומנהג, ועיון בהשוואות והבדלים בין ב' התלמודים יסודי תורה שבע"פ, והיו לאחדים.

עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל

ואכיל בהון מכל מילה חדא בשתא (- והיה קונה לעצמו במטבעות אלו, מסוגי המאכלים השונים, לאכול מהם פעם בשנה)."

חידוש נפלא זה והמעשה רב שבצידו, מהוים אבן יסוד לפרשנות נרחבת ומעניינת שנתנו לה רבותינו הראשונים והאחרונים: מקורות לכך מן

ידועים דברי הירושלמי בשלהי מסכת קידושין: "רבי חזקיה רבי כהן בשם רב, עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראת (- שראתה) עינו ולא אכל, ר' לעזר (- אלעזר) חשש להדא שמועתא (- היה חושש להלכה זו ומחמיר לקיימה), ומצמית ליה פריטין (- ומאסף לעצמו מטבעות קטנים),

נתכוונו למובאה הנ"ל, אלא שבשנת שכד הודפס ספר זה בקושטא שלא בידיעת המחבר ויקרא שמו 'תקון יששכר', ואילו בשנת שלט הדפיס המחבר גופו את ספרו תחת השם 'עיבור שנים', כך שמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

אין די בכך שיום ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות - כדברי בית הלל בתחילת מסכת ראש השנה - כדי ליתן טעם במנהג אכילת הפירות ביום ט"ו בשבט. כבר העירו האחרונים לנכון כי המוני העם טועים ואומרים שיום ט"ו בשבט הוא יום הדין לאילנות; ואין הוא כן, אלא בחג העצרת העולם נידון על פירות האילן, ואילו ט"ו בשבט הוא רק ראש השנה לענין קביעת מעשרות האילנות, (ראה כן בספר שנת חיים להגרא"ח נאה במקו"ח ריש סי' לא), וכשם שלא מצאנו למנהג אכילת בשר בהמה בא' בתשרי שהוא ראש השנה למעשר בהמה, כך לכאורה היה ראוי שיהיה דינו של ט"ו בשבט לענין פירות האילן.

בספר פרי עץ הדר לרבי יעקב רקח (ליורכו פל) העוסק כולו בעניני ט"ו בשבט הראה את מקור מנהג זה מדברי הירושלמי המצוטטים אצלו כעין גירסת התשב"ץ קטן שתובא להלן והשונה מעט מהמופיע לפנינו: "ומנהג טוב להולכים בתמים להרבות בפירות בעצם היום הזה, ולומר דברי שירות ותשבחות עליהן, כאשר הנהגתי לכל החברים אשר עמדי. ואם כי בדברי כתבי הרב זלה"ה לא נמצא מנהג זה, מכל מקום תיקון נפלא הוא בנגלה ובנסתר, כי הנה הובא בירושלמי וז"ל: ישמעו ענוים וישמחו, א"ר איבון עתיד אדם לתת דין וחשבון על שראה מיני מגדים ולא אכל, רבי אלעזר הוה מצמצם פריטי למיכל בהון מכל מילי חדש".

והאריך שם הרב המחבר בטעמא דמילתא וכפי שנביא מדבריו בס"ד להלן, ושורש דבריו הנצרך לכאן הוא שכח ברכות הנהנין משפיע שפע עליון ורב, וחביבה מצוה בשעתה לקבוע זמן אכילת מיני הפירות והמגדים ושפע הברכה ביום ט"ו בשבט, שבו נשפע הכח ממרומים לתחילת חניטת האילנות.

התורה; מה הם טעמי החיוב שיאכל אדם כל מה שעינו רואה; באיזה מאכלים מדובר; האם הדבר עולה בקנה אחד עם החיוב להתגבר על תאוות האכילה, ושמה אין דין זה מוסכם אכולי עלמא; ההשלכות ההלכתיות לדין זה כלפי ברכת שהחיינו, דיני ימי בין המצרים, וספירת העומר; ההוכחה שהביאו פוסקי זמנינו מכאן לענינו של חולה שסירב לטיפול רפואי ולקחת תרופות, דיון שהסעיר את עולם התורה והרפואה; ואפילו לביקור ב'גן חיות' יש זיקה הלכתית לנידוננו. על כך והמסתעף, נעמוד בס"ד במאמרנו הנוכחי.

אכילת פירות בט"ו בשבט

מענינא דיומא הוא העיסוק בענין זה. שכן יש הטוענים שה'חדא בשתא' - אותו יום אחד בשנה שבו היה ר' לעזר אוכל מכל הדברים שראו עיניו, הרי הוא יום ט"ו בשבט - ראש השנה לאילנות. זהו לדעתם מקורו הטהור של מנהג ישראל תורה להרבות באכילת פירות ביום ט"ו בשבט.

האיזכור הקדום ביותר למנהג זה שהגיע לדינו, הוא במחזור הקדמון עם פירוש מעגלי צדק (סניוטס פז, עמוד כח): "ולפי שיום זה הוא ראש השנה לאילנות, הוא מנהג לקנות כל אחד בביתו מעט מכל פרי ופרי שימצא".

גם אחד מגדולי רבני צפת בזמן הבית יוסף והאריז"ל זיע"א, הלא הוא רבי יששכר בן רבי מרדכי דידיע בן סוסאן מערבי, הביא למנהג זה בספרו 'עיבור שנים' (ווליאס פלט, דף כב:): "שבט, יום ט"ו בו... ראש השנה לאילנות. ונוהגים האשכנזים יצ"ו להרבות בו במיני פירות אילנות לכבוד שמו של יום".

לא נמנע כאן מלציין הערה ביבליוגרפית מענינת בנידון זה. רבותינו ובהם הכנסת הגדולה (או"ח סי' קלא), המגן אברהם (ס"ק טז), האליה רבה (ס"ק ט"ז), והפרי חדש (ס"ק ט"ו) הביאו למנהג זה של אכילת הפירות בשם ספר 'תקון יששכר'. אף הם

כותר: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל מחבר: הרב ישראל דנדרוביץ
כתב עת: נזר התורה ח, תשס"ד, קמג - קנט

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרויקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

ביאור חטא עץ הדעת לאור זה

עם יסודו הנזכר מייטיב המשך חכמה להסביר את הגורם לחטא עץ הדעת. אם אדם הראשון היה אומר לאשתו חוה את מצות עשה זו לאכול מפירות הגן, בודאי שהיה קיום המצוה מגן עליה מפני הלא תעשה שלא לאכול מעץ הדעת, ומכיון שלא אמר לה במצות השי"ת לאכול מהפירות והיא לא קיימה המצוה, לא היה מה שיגן בעדה מלחטוא בעבירה על הלא תעשה, יעו"ש עוד, (בהעמקה יתירה ראה בהערות על המשך חכמה מהדורת קופרמן, ירושלים תשמ"ג).

גם בספר כבוד חכמים (על הירושלמי, לרבי שמעון וואלף ב"ר יעקב מפניטשוב, המבורג תס"ג, קידושין כאן) דן ע"פ דברי הירושלמי הנזכרים "להמליץ בעד אם כל חי ואדם הראשון", והוא שהרי חייב אדם לאכול מכל מה שראו עיניו, ומחמת כן היו סבורים אדם וחוה שלא יתכן שיצוה להם הקב"ה שלא לאכול כלל מעץ הדעת, אלא כוונתו יתברך שמכל עץ הגן יאכלו כאוות נפשם ואכול תאכל אפילו מאה פעמים, אולם מעץ הדעת לא יאכלו ממנו כי אם פעם אחת בלבד ותו לא, ועל אותו הפעם האחת אפילו חיובא נמי איכא.

והביאם לטעות זו מה שהוסיפה חוה לאסור אף הנגיעה, וטעמה ונימוקה עמה שמתחילה ידעה את האמת שאסורה לאכול מעץ הדעת אפילו פעם אחת, ואע"פ שחייב אדם לאכול ממה שראו עיניו זהו דווקא היכא שנפשו מסתגפת בתאוותו לדבר ונמצא חוטא בעינוי נפשו (וכפי שיובאו הדברים בהרחבה בהמשך הדברים), אבל היכא שאסורים ליגע בדבר הרי שמובדלים ומופרשים מזה ואין הלב חומרו כלל, והיינו טעמא דאמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב, ושפיר מובן מדוע אסורים לאכול ממנו; נמצא שאיסור האכילה אפילו פעם אחת כרוך באיסור הנגיעה, ולכן דחפה הנחש לחוה להראותה שאין איסור בנגיעה ומשמע שאינם מובדלים מזה ואדרבה איכא חיובא לאכול ממנו פעם אחת, יעו"ש עוד.

גם המלקט הגדול על הירושלמי רבי ישכר תמר בחיבורו עלי תמר (ניכושלמי קידושין, יסלאלתשמ"ב) האריך בענין מנהג זה, וכתב: "ויתכן שנהגו כן ע"פ הירושלמי שיש לאכול מכל פרי הדא בשתא, ובחרו ביום ט"ו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות".

אליבא דטעם זה אין להגביל את מספר הפירות הנאכלים ביום ט"ו בשבט, ואדרבה ראוי לקבץ פרוטה לפרוטה כמנהגו של רבי אלעזר ולהרכות בסוגי פירות שונים ככל אשר תשיג ידו.

זהו מצוה וחיוב מן התורה

לפנותת הימשך חכמה

מהפטוק מכל עץ הגן אכול תאכלי

רבי מאיר שמחה הכהן מדווינסק בעל האור שמח בספרו 'משך חכמה' על התורה יצא לחדש דהא דכתיב (נכלשית נ טו-יז) בעת אשר הניח הקב"ה לאדם הראשון בגן עדן: "ויצו ה' אלקים על האדם לאמור מכל עץ הגן אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו", פירושו של דבר הוא "מצוה להחיות נפשו וליהנות מפרי הגן, וכמו דאמר בסוף ירושלמי קידושין 'עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראה עינוי ולא אכל'.

סיעתא לפירוש זה רואים אנו בפירוש רבינו בחיי עה"ת שם שכתב: "ויצו ה' אלקים על האדם לאמור מכל עץ הגן אכול תאכל - על דרך הפשט הוזהר אדם בכאן בשתי מצוות, מצות עשה ומצות לא תעשה. מצות עשה - מכל עץ הגן אכל תאכל; מצוות לא תעשה - ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו".

והן הן הדברים המבוארים בפירוש הרד"ק שם: "המצוה על לא תאכל ממנו או על שניהם, כי מצוה היא להחיות האדם את עצמו במותר לו, לפיכך אמר אכול תאכל"; וראה להגרמ"מ כשר בספרו תורה שלמה (סס אות לט) שהביא מדברי המדרשים שאף מהם משמע שהיה ציווי על אדם הראשון לאכול מעצי הגן, ויעויין עוד בספר מעבר יבוק (שפת אמת פרק יח).

נותר: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל מחבר: הרב ישראל דנדרוביץ

כתב עת: נזר התורה ח, תשס"ד, קמ"ג - קנט

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

וכבר הקדימו להמלבי"ם בכל דבריו רבי סעדיה גאון (מסדורת משה לוקר, ניו יורק תשמ"ד. ועו"ט היטב בסעודותיו למקבילות בענין זה) ועוד מהראשונים והמה סבירא להו שאין כאן מצוה אלא היתר גרידא.

ביאור המדרש פליאה 'אכלתי ואוכל עוד'

מעשה שעלתה בידינו מחלוקת המפרשים אם ישנו ציווי באכילה מכל עץ הגן, נוכל לפרש בזה את דברי המדרש פליאה הנודעים על מה שהשיב אדם הראשון להקב"ה (נלמא ג' י"ז) 'האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל': "אמר ר' אבא בר כהנא ואכלתי אין כתיב כאן אלא ואוכל - אכלתי ואוכל [עוד]" (נלמא ג' י"ז פ"ט). והדברים אומרים דרשני, שכן מלבד התמיהה שנתחבטו המפרשים היאך הגיע לאדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה שיחטא בעוון עץ הדעת, הרי שתשובתו להקב"ה 'אכלתי ואוכל עוד' תמוהה בכפליים, וכי יעלה על הדעת שעמד במריו וסירב לשמוע את דבר ה'.

והנראה לומר בהקדים כלל גדול בתורה שהשריש לנו הרמב"ם בספר המצוות (הקורט השמיני): "שאיין ראוי למנות שלילת החיוב עם האזהרה", והאריך שם טובא בביאור הענין עד שכתב: "וכבר ביארנו ענין זה תכלית הביאור, עד שאומר שלא נשאר ספק ולא אפילו על מי ששכלו יותר עב שבכל האנשים", ותורף דבריו הוא שיש להבחין בין שני אופנים שהתורה שוללת ואומרת לא, דפעמים הרי הוא כפשוטו דיש כאן אזהרה ואיסור לעשות דבר פלוני, ופעמים אינו אלא לומר שאין צריך לעשות דבר פלוני, אבל אם עשאו אינו עובר.

ובהא תליא, דאם יש סברא חיצונה לחייב עשיית אותו הדבר, כגון מה שאמרה תורה (ויקרא י"ג) לא יבקר הכהן לשער הצהוב טמא הוא, דאילולי דברי התורה הוה אמינא שאף בכה"ג יבקרו הכהן, ומעשה כשאומרת התורה לא יבקר אין הכוונה שיש בכך אזהרה ואיסור, אלא שלילת החיוב גרידא שאין צריך לבקר ובלא"ה טמא הוא.

הלימוד מכאן לדורות

מצוה זו לאכול מפרי הגן לא לאדם הראשון לבדו נאמרה, אלא היא ציווי לדורות. וכפי שכתב הרב נתן צבי פרידמן במאמרו 'דרכי נועם בהלכה' (פנה בשנה, תשל"ג): "ויש להוסיף על דבריו (של המשך חכמה), כי כאן כתוב 'ויצו ה' אלקים על האדם לאמור', מהי ההדגשה לאמור, אולם בכל מקום שכתוב 'לאמור' הכוונה היא לאחרים או לדורות, וכאן נקבעה המצוה לדורות".

באופן אחר אפשר לבאר את הציווי לדורות לאכול מפרי הגן בפסוק זה ע"פ הא דאיתא במס' קידושין (כ"ט): "תנא דבי ר' ישמעאל, כל מקום שנאמר לשון צו אינו אלא זירוז מיד ולדורות", והרי כאן כתיב 'ויצו ה' אלקים' ולשון צו הוא לאשמענין שהמצוה הזו נאמרה מיד ואף לדורות.

הכרח לדברים אלו שיש בכך ציווי לדורות, ואינו ציווי לאדם הראשון גרידא, הוא ממה דאיתא במסכת סנהדרין (טו): דשם יליף ר' יוחנן מהאי קרא את שבע מצוות בני נח, והרי בוודאי חיוב שבע מצוות הוא לא רק לאדם הראשון אלא לדורות, ושפיר אף לענין נידון דידן, הציווי כפשוטו לאכול מפרי הגן הוא לדורות.

שיטות החולקים בפירוש הפסוק

חובה להעיר שההסבר בדברי הפסוק 'מכל עץ הגן אכול תאכלי' שכוונתו למצות עשה על האכילה, אינו מוסכם אליבא דכולי עלמא. המלבי"ם בפירושו התורה והמצוה (ס"ט) כתב לפרש: "יש לך רשות לאכול, שכן נהג ה' ברוב אזהרות להקדים את ההיתר, ששת ימים תעבוד וכו' ויום השביעי שבת, שש שנים תזרע את ארצך ובשנה השביעית שבת שבתון, ר"ל שאין אזהרת השבת והשמיטה דבר שלא תוכל לעמוד בו, שתוכל לעשות כל מעשיך בימי המעשה, וכן פה ר"ל הלא לא אסרתי עליך רק עץ אחד, וכמו שאמרו חז"ל במס' חולין שכל שאסרה תורה שרי לן כנגדו, ור"ל לא הזהרתך רק על המותרות וכו' אבל לא שתענה את גופך מכל מיני מאכל".

כותר: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עינו ולא אכל מחבר: הרב ישראל דנדרוביץ

כתב עת: נזר התורה ח, תשס"ד, קמג - קנט

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

סדרת
השם

כיצד מברכין פרק ששי ברכות לה

עין משום
גד מצוה

א א מיי' פ"ח משום
ברכות בעט פ"ח כז
קדוש' לוח' סימן רב
ספ"ח א
ב ב מיי' ומעט שם טור
ש"ס א' ח"ח סימן רב
ספ"ח א
ג ג מיי' ס"ג שם ה"ג ב
סמ"ט שם ספ"ח א' ח"ח
ס' קחו ספ"ח ב
ד ד מיי' פ"ח שם סמ"ט
שם ספ"ח א' ח"ח סימן
כה ספ"ח א
[ד] מיי' פ"ג ה"ג ב' כ"ו
מקדש הלכות ב
[ה] מיי' פ"ח מ"ג א' ח"ח
מקדש שני מו"ט
י"ד סימן ל"ח ספ"ח א
ו' ו' מיי' פ"ח שם ה"ג ב'
כ סמ"ט שם ספ"ח א' ח"ח
סימן כ"ו ספ"ח א

[מיי' חו"ס ב"ק ס"ג ד"ה
קדוש וכו' ביב"ב וכו'
קדושין ד"ה ס"ג ד"ה גמ']

[מיי' היב"ט ס"ג קדושין
כ"ג ד"ה ס"ג ד"ה גמ']

[למ"ח מה: פ"ח ט"ח
ד"ה כ"ג ש"ח ש"ח וכו'
ד"ה כ"ג ש"ח ר"ב וכו']

[פ"ח חו"ס יומא ס"ט
והו"ס ט"ח כ"ג והו"ס
מילין ק"ה ד"ה וכו']

גליון השם
גבי' חלית' והכ"ר חלית'
כ"ד ח"ח פ"ו ד"ה
א"כ ח"ח פ"ו ד"ה
לא מתקדש רבנן ב"ן ה'
ל' וכן הוא בירושלמי
פ"ו רבנן על דרכה
ל"ה הדברים אלו ל"ה
מל"ה: ש"ח ח"ח ח"ח ח"ח
כ"ג פ"ח סמ"ט ש"ח פ"ח
רש"י ד"ה ק"ל וכו':
ש"ח ח"ח ח"ח ח"ח
וכש"ן זה מילין ק"ל ח"ח
ו"ג: ח"ח ח"ח ח"ח ח"ח
כ"ג ח"ח ח"ח ח"ח ח"ח
ל"ה ח"ח ח"ח ח"ח ח"ח
ח"ח ח"ח ח"ח ח"ח ח"ח
על דבר שפירו' א"ה: וכו':

כיצד מברכין. לא שייך להקשות תנא היכא קאזי דקמי' כינר
כדפרקי' בריש מבי' (ד"ב) מאוס דהכא סברא הוא לברך
כדמסיק בגמרא דלכחור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה ז"ל נמי י"ל
דקאזי לתתיה' דמי שמחו (ד' כ:) דקמי' בעל קרי מברך לחמירוי' וכו'
מברך לפניו והכי נמי שייך הכא לברך
על כל דבר ודבר ע"כ קאמר הכא
כ"ל מברכין :

אחלה והדר אחלה - תימה
למה לי קרא הא כפ"כ
דקדושין (ד' ד'): גמרינן קדש קדש
ממטער שני א"כ גילף ממטער שני
ו"ל אי לזו קרא דהגלולים הוה אמינא
לדרכיה גילף לממרא קדש קדש
מטביעית ואין לו פדיון. עוד פ'
רבינו חיים כהן ז"ל מהתם הוה אמינא
כי מטער שני ממש וזוקא בזמן
שמטער שני טוהג כמו בשנה ראשונה
וסניה ורביעית וחמישית לשמטה
טהג חלול אבל שלשית וששית שמטער
עני זוקא אימא לא קמ"ל חלולים* :

שאיין אומרים שירה אלא על היין.
פירוש אין אומרים שירה על
שום אכילת מזבח כגון זריקת דמים
וכסוף המים כי אם על היין אבל
ודאי מלינו שירה בלא יין כגון הלל
שבשחיטת פסחים (המירד נשמה ד'
ס"ד) [ט"ח בהספוט] :

ולמאן דתני כרם רבתי וכו' .
ועתה קיימא לן דרבתי
טוהג אף בח"ל מיהו ברכה טוהג ולא
כשאר חילנות דכל המיקל בחרץ הלכה
כמותו בח"ל *וכרם רבתי בזמן הזה
מחללינן על ש"ה פרוס' ושוקו' ומטיילי
לנהר וכן מפורש בשלמות דרב אחאי
[פרשת קדושים סימן ק'] :

ואתי נמי זית כמה הגד . וה"ס
איכא למפרך מה להגד השוה
שכן חייבים בלקט דפרט בכרם היינו
לקט משא"כ בזית דאין בו לקט וי"ל
דניחא ליה למפרך פירכא אפי' יחא
הגד השוה תשוב למית' זית מיניה מ"מ
קאמר דשאר מינים לא ידע מיניה:
תינה לאחריו . דשיקך ברכה
לאחריו כדכתיב ואכלת
ושבעת וברכה : **רפניו** לג"ש .
לזו ק"ו הוא דאם קן הוא ברכה
דלפניו מדלורייחא ולעיל פרק מי
שמחו (דף כ"א) . משמע גבי בעל קרי
דלאו דלורייחא הוא ואפי' רבי יהודה
לא פליג אלא משום דשאלן כוללות
דרך ארץ (ש"ס ד' כ"ג) * :

דבר שאין גדולו מן הקרקע. כגון
בשר וחלב . וה"ס מתי' איריא
בשר אפילו ירקות נמי לא אחיז ליה
ו"ל דאיכא למימר קמה תוכיה ופי'
רש"י נוחא דגרים ללאו בר נטיעה
מנין וליכא למימר דלחא משאר
חילנות דאיכא למפרך מה להקך שכן
חייבים בפיוח : **אלא** סברא הוא
אסור לארס שיהא כו' . וקרא דנסיב
לעיל אסמכתא כעלמא והגמרא היה
סבור מחלה דלמוד גמור הוא :

כאן
כיצד מברכין על הפירות **על פירות**
האילן הוא אומר בורא פרי העץ
רוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי
הגפן ועל **פירות** הארץ הוא אומר בורא פרי
הארמה רוץ מן הפת שעל **לפת** הוא אומר
המוציא לחם מן הארץ * **ועל** הירקות הוא
אומר בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר
בורא מיני דשאים : **גמ'** מנא ה"מ * דתנו
ויקרא רבנן **קדש** הלולים לה' מלמד שמעונים
ברכה **לפניהם** ולאחריהם מבאן אמר ר"ע
אסור לארס שישמעום כלום קדם שיברך
והאי קדש הלולים להבי הוא דאתא האי
מיבעי ליה חד דאמר רחמנא **אחליה** והדר
אכליה ואירך דבר שמעון שירה שמעון הלול
ושאינו שמעון שירה אין שמעון חלול וכדו'
שמואל בר נחמני א"ר יונתן * דאמר ר'
שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין **שאיין**
אומרים שירה אלא על היין שנאמר **והאמר**
להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח
אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים
כמה משמח מבאן שאין אומרים שירה אלא
על היין הניחא למאן דתני **רבי** נטע רבתי
אלא למאן דתני כרם רבתי כתיב **כתיב**
למוכר דאתמר ר' חייא ור' שמעון ברבי * חד
תני כרם רבתי וחד תני נטע רבתי ולמאן
דתני כרם רבתי הניחא אי יליף ג"ש דתניא
ר' אומר נאמר כאן **להוסיף** לכם תבואתו
ונאמר להלן **ותבואת הכרם** מה להלן כרם
אף כאן כרם אייתר ליה חד הלול לברכה
ואי לא יליף גורה שוה ברכה מנא ליה ואי
נמי יליף גורה שוה אשכחן לאודיו לפניו מנין
הא לא קשיא **דאתא** בקל וחומר * כשהוא
שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן אשכחן
כרם שאר מינין מנין דיליף מברם מה כרם
דבר שנהנה ומעון ברכה אף כל דבר שנהנה
מעון ברכה איכא למפרך מה להכרם שכן חייב
בעוללות קמה רובית מה לקמה שכן חייבת
בחלה כרם יוכיח * **אחור** הדין לא ראי זה כראי
זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן
דבר שנהנה ומעון ברכה אף כל דבר שנהנה
מעון ברכה מה להצד השוה שבהן שכן יש
בו צד מובח ואתי נמי זית דאית ביה צד מובח
זית מצד מובח אחי והא בהדיא כתיב ביה
כרם דכתיב **ויבער** מגדיש ועד קמוה ועד
כרם זית אמר * **רב** פפא * כרם זית אקרי כרם

כיצד מברכין וכו' מוז' מן סיני . שמתוך חשיבותו קבעו לו ברכה
לעלמו וכן הפה : **בורא מיני דשאים** . לפי טעם כולל פרי
הארמה דשאים וזרעים כגון קטניות ורבי יהודה צבי היכר ברכה לכל
מין ומין : **גמ' קדש** הלולים . כנטע רבתי כתיב ומשמע שני הלולים
טעון באכילתו כשהחללו בשנה תורה אור

כיצד מברכין על הפירות **על פירות**
האילן הוא אומר בורא פרי העץ
רוץ מן היין שעל היין הוא אומר בורא פרי
הגפן ועל **פירות** הארץ הוא אומר בורא פרי
הארמה רוץ מן הפת שעל **לפת** הוא אומר
המוציא לחם מן הארץ * **ועל** הירקות הוא
אומר בורא פרי האדמה רבי יהודה אומר
בורא מיני דשאים : **גמ'** מנא ה"מ * דתנו
ויקרא רבנן **קדש** הלולים לה' מלמד שמעונים
ברכה **לפניהם** ולאחריהם מבאן אמר ר"ע
אסור לארס שישמעום כלום קדם שיברך
והאי קדש הלולים להבי הוא דאתא האי
מיבעי ליה חד דאמר רחמנא **אחליה** והדר
אכליה ואירך דבר שמעון שירה שמעון הלול
ושאינו שמעון שירה אין שמעון חלול וכדו'
שמואל בר נחמני א"ר יונתן * דאמר ר'
שמואל בר נחמני א"ר יונתן מנין **שאיין**
אומרים שירה אלא על היין שנאמר **והאמר**
להם הגפן החדלתי את תירושי המשמח
אלהים ואנשים אם אנשים משמח אלהים
כמה משמח מבאן שאין אומרים שירה אלא
על היין הניחא למאן דתני **רבי** נטע רבתי
אלא למאן דתני כרם רבתי כתיב **כתיב**
למוכר דאתמר ר' חייא ור' שמעון ברבי * חד
תני כרם רבתי וחד תני נטע רבתי ולמאן
דתני כרם רבתי הניחא אי יליף ג"ש דתניא
ר' אומר נאמר כאן **להוסיף** לכם תבואתו
ונאמר להלן **ותבואת הכרם** מה להלן כרם
אף כאן כרם אייתר ליה חד הלול לברכה
ואי לא יליף גורה שוה ברכה מנא ליה ואי
נמי יליף גורה שוה אשכחן לאודיו לפניו מנין
הא לא קשיא **דאתא** בקל וחומר * כשהוא
שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן אשכחן
כרם שאר מינין מנין דיליף מברם מה כרם
דבר שנהנה ומעון ברכה אף כל דבר שנהנה
מעון ברכה איכא למפרך מה להכרם שכן חייב
בעוללות קמה רובית מה לקמה שכן חייבת
בחלה כרם יוכיח * **אחור** הדין לא ראי זה כראי
זה ולא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן
דבר שנהנה ומעון ברכה אף כל דבר שנהנה
מעון ברכה מה להצד השוה שבהן שכן יש
בו צד מובח ואתי נמי זית דאית ביה צד מובח
זית מצד מובח אחי והא בהדיא כתיב ביה
כרם דכתיב **ויבער** מגדיש ועד קמוה ועד
כרם זית אמר * **רב** פפא * כרם זית אקרי כרם

הרביעית שהוא מוסר ברכיה : **סאי**
מיבעי ליה . הלולים לטען הלולים חד
מינייהו אהא לאורוי' אחליה והדר
אכליה הניחא לחולין ע"י פדיון א"ס
באח לאחלו מוז' לירושלים וחד ללמדך
שלא נאמרה תורת רבתי אלא בכרם
שנא' קדש הלולים דבר שמהללין בו
טעון חלול וזהו יין : **שאיין אומרים** .
הלויים שיר של קרבן במקדש אלא על
היין כשמתכסין ככבי מוצח : **סניחא**
למי' כו' . כולה סיומא דפרכא הוא
וה"ק הניחא הא דילפת ברכה מהכא
למאן דתני נטע רבתי דאית ליה כל
פירות האילן כשבורם רבתי ולא דריש
מהכא דבר דטעון הלול טעון חלול
איייתר ליה חד הלול לברכה : **מתי' א"כ**
למימר . הא מיבעי ליה למדע שאין
חלול אלא במקום הלול : **חד מני כרם**
רבתי . ככל מקום שיש במשנה נטע
רבתי תני אייהו כרם : **סניחא** איליף
גמ' . דריש למלתיה **גמ'** ואייתר
ליה חד הלול לברכה : **אשכחן** לאחריו .
כדאשכחן בברכת המזון דכתיב ואכלת
ושבעת וברכה (דברים ח) : **סניח**
בעוללות . וכרמך לא תעולל (ויקרא י"ט)
איוהו עוללות כל שאין להן פסגין לא
כהף ולא אף טעם שירה יתירית על
פסגים : **קמה** תוכיה . דאשכחן
דלדרכה רחמנא ברכה דכתיב תאכל
זה לחם וגו' (דברים ח) וסמוך ליה
ואכלת ושבעת וברכת : **לד מוצח** . יין
לנסכים וסלת למנחות : **ו' מינין** .
האמורים בחרץ חטה ושעורה וגו'
(ש"ס) ובחתייהו כתיב ואכלת ושבעת
וברכה : **שכן טעונים בכורים** . דהכי
אמרין במנחות (פ"ד ס"ד) נאמר
כאן ארץ * כי באתי אל הארץ (דברים
ט) ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה מה
להלן שכן הארץ אף כאן שכן הארץ :
אלא סברא הוא . דלתרוייהו אית להו
פירכא למאן דתני כרם ויליף ברכה
חו' המינים איכא פירכא שכן טעונים
בכורים ולמאן דתני נטע רבתי איכא
למפרך כתיבה מיהו דבר נטיעה דלאו
בר נטיעה מנין אלא סברא הוא דכיון
דנהגה לריך להודות למי שבראם :
מטל . כנהגה מן הקדש דכתיב
לה' הארץ ומולוה כדאמרין לקמן :
לאמר ברכם . הכי הוא לבני אדם :
גזול

[למ"ח לו.]

ח"כ ס' קדושים
פ"ח ס"ו

סדרין י"א י"ב

א"כ ח"ח
מל"ח

[קדושין
כ"ג וכו']

כ"ח פ"ו

ווסמחא ס"ד

פכ"ס כד
ס"ה ק"ו

ציונים
 באחד באי"ת. ע"ו י'
 ע"א ירושלמי שקלים פ"ג
 הלכה א'.

תוס' רעק"א
 פ"א א [ואו א] בהר"ב
 ד"ה ולרגלים. לענין
 הנודר. ו"ה דרגלים חל
 טאורחא משעת כניסת
 הרגל אף דאינו זמן
 הקרבה. מ"מ כיון שצריך
 לאתרי מעיקרא מחייב
 וקאי. גמרא. ופי' תוס'
 היינו דאם נדר קודם
 הרגל ומחייב ועומד
 לפני הרגל הוי כולי רגל
 ואם נכנס קצת מליל
 הרגל ואח"כ נדר ליכא
 כוליה רגל ואינו עולה
 למנין.

הג' וחי' הרש"ש
 פ"א א משנה בא' באי"ת
 ר"ה לפס"ב. הטורי א"ן
 חלני מלואים הקשה על
 הדמיון שפסק בפ"ו
 מה' כצורת דל"ט עשר
 משנה על שנה ה"ו
 מעשר. ממשנה מחני'
 כ"ה ודמיון לקמן (ו' ב')
 וזנא דין דכיון דל"ט
 הניא לא לא פסקא ליה.
 ולפמ"ק שם כ"ה (דף
 ג' ע"ב) נשקב קושימו
 על הא דפרין הש"ם (ו'
 ב') לרנא ולרנני' למני'
 ר"ה דשמי הלוח ע"ש
 (המחבר השמיט שם שמי
 ומאחי יל"ו הדברים ומיקן
 כלום הטעות). יחייב
 ג"כ קושימו ואל. ועוד
 י"ל דל"פ מחני' לענין
 לירוף כדמין בפ"ט
 דצבורה ה' לפני ר"ה וה'
 לאחר ר"ה אינן מלטרפין.
 ואפי' דיעבד אם יירף
 ועשר משמע ל' דליו
 מעשר מואמרי' שם (נח
 ב') מ"ד ליגור דלמא חמי
 למישקל מהבן ע"ש יש
 לדחות. ועמ"כ בשליה
 חלה בפ"ד.

פ"א א למלכים. כתב הר"ב דכתיב ויהי צעמונים שנה וגו'. מקיש מלכות שלמה כו' שהרי המקרא הזה מנה שנה זו. שנת ת"ף לניצחת מלכים ושנת ד' למלוך שלמה. רש"י. ומ"ש הר"ב מה יציאת מלכים מניסן.

והיא גופא דמר"ח ניסן מניסן לה. יליף לה מקראי בגמ'. ו"ש הר"ב ואם עמד מלך בחדר כו'. למלכי ישראל אסברה לה. דזהו

קיימין השחא. ומ"ש וכתב לו הסופר בניסן שלאחר י"ג חדש. דלילו בניסן שלאחר אדר וכתב של שנה ראשונה. אע"פ שלפי האמת היא שנה השניה. ליכא למיחש למטרף לקוחות שלא כדון שכיון שזה המלך לא מלך שום ניסן לפני זה הניסן. ואם המלך הרי כחוב צעטור ונמלא שלא יוכל לטרוף שום לקוחות. אלא שלקחו אחר הניסן שמלך זה המלך. ולאחזן כדון הוא טורף. ומה שכתב לפיכך קנסוהו וכו' ולא גבי ממשעבדי. עיין בפירוש הר"ב צמסנה ה' פרק בתרא דשביעית:

ממשעבדי: ולרגלים. הכי קאמר, רגל שבו שהוא פסח, ראש השנה לרגלים לענין הנודר, שאם עבדו עליו שלשה רגלים משנדר. ולא קיים נדרו. עובר על כל חמשה, ורי שמעון אומר שאינו עובר על כל חמשה עד שיעבדו עליו שלש רגלים כסדרן. וחג המזות חמשה,

כמו שהן סדורין במקרא (דברים טו) בחג המזות ובחג השבועות ובחג הסוכות. ופסק ההלכה,

משיעבדו עליו רגל אחד בלבד ולא הציא נדרו עובר צעשה, דכתיב (שם יב) וצאת שמה והבאתם שמה עולותיכם וגו', רגל ראשון שאתה בא, אחת נריך להציא. ומשיעבדו עליו שלש רגלים עובר על כל חמשה. ואין הלכה כרבי שמעון דנצי שלש רגלים כסדרן: ראש השנה למעשר בהמה. שאין מעשרים מן הנולדים צעשה זו על הנולדים בתצרתה, דכתיב (שם יד) עשר תעשר, בשני מעשרות הכחוב מדבר, אחד מעשר דגן ואחד מעשר צמחה, ואמר קרא

ולרגלים. ו"ש הר"ב ור"ש אומר. כלומר ור"ש היא והכי איחא בגמרא. ומ"ש עד שיעבדו עליו שלש רגלים כסדרן כו'. ופסק הלכה כו' ומשיעבדו עליו שלש רגלים עובר בבל חמשה. מפקינן בגמרא משום דאהדרינהו קרא לכלוהו רגלים צפרשת חג הסוכות אע"ג דכבר כתבינהו מעיקרא אלא ש"מ לכל חמשה. ורבי שמעון סובר דאע"ג דאהדרינהו לבל חמשה ומ"ש אהדרינהו לאשמועינן דכיון שעבדו עליו שלש רגלים עובר. ורבי לומר שזה אחרון. דכסדרן צעין: באחד באי"ת ר"ה כו'. עיין בפרק בתרא דצבורה. [ומ"ש הר"ב דלמא קרא שנה שנה כו' ע"ש בפירושו צמסנה א'. ומ"ש עליו בס"ד]:

פירוש המשניות להרמב"ם

תחילה כדי שיהיו על הסדר והוא ענין אמרו בכאן לרגלים ואינה הלכה. וכיון שעבדו עליו רגל אחד ולא הביא קרבנותיו למקדש עובר בעשה והוא אמרו ובאת שמה והבאתם שמה עולותיכם. ותועלת ידיעת תחילה למעשר בהמה כדי שלא

יום אחד מגינס נחשוב לו שנה יהירה על מנינם: ולרגלים. ורצה בו כי הרגל שבזה החדש הוא ראשון לרגלים והתועלת בזה כי העיקר אצלנו מה שאמר השם לא תאחר לשלמו אינו עובר עד שיעבדו עליו שלשה רגלים ורי שמעון אומר כו' וחג המצות

מלאכת שלימה

החדש. לרנא דלמא ד' לדברי הכל ימני מחני' ששה לרב נחמן דלמא חדשים קחשיב נתיח חמשה דלא לא תמן סיון במחני'. ומשני רב פפא חד שנייא ורב שיסא צריה דרב אידי אמר כי קחשיב מידי דלא תלי צמעה פ"י שכינת ר"ה שלהם אינה תלויה צמעה אלא משהגיע היום הוזה ר"ה ומתחדשת השנה למילתה. מידי דחלי צמעה כגון ר"ה דעומר ושמי הלוח דאין השנה מתחדשת להמיר חדש צמדיה או צמקדש אלא בהקרבנות העומר וכשני עזרה לא קחשיב. ופרין והרי יוצאות שהוא תלי צמקיעה וקחני ליה במחני'. ומשני ר' יחמאל בנו של ר' יוחנן ב"ב היא דלמא מר"ה חל יובל ואינו תלי צמקיעה הלכך מאודחא דר"ה חיל. ורב אשי אמר האי דלא חשיב במחני' אלא ד' לפי שלא מנה אלא ראשי שנים הנאים ברי"ח ואין רגלים מן המנין אלא כדאמרן רגל שבו ולהכי לא תנא נמי ר"ה דעומר ושמי הלוח ופרטינן עליה בחדש בשבט קמח לן צרישא כ"ש דאי צ"ה הא אמרי בט"ו זו ומשני ה"ק שלשה לר"ה בא' בשבט מחלוקת ב"ש וצ"ה ומנא והדר מפרש דהא דקמח צרישא ד' ראשי שנים צרישי חדשים לאו דברי הכל היא דהא א' באלול נמי פלוגתא היא אלא לאו אצ"ה קאי וכתבו תוס' ז"ל שלשה לר"ה ואחד בשבט מחלוקת הא לא מיוקמא כ"י שמעון דליה ליה אחד באלול אלא כרי"מ אחי וצריכי למימר דנסיב לה אליצא דתנאי לדרגלים לא מיוקמא כרי"מ ע"כ וגלע"ד דבהא מחיישב ומוזן מניינא דמחני' למעוטי מאי. ר"ה למעשר בהמה. ח"ק סבר מקיש מעשר צמחה למעשר דגן מה מעשר דגן סמוך לגמרו עשורו אף מעשר צמחה סמוך לגמרו עשורו ורי אלעזר וכו' כדפי' ר"ע ז"ל ומה שכתבו בדפוס בפירושו

מתקשרין וגשמים יורדין הוי כימות הגשמים. ולרגלים. ה"ק רגל שבו וכו' עד סוף לשון ר"ע ז"ל. אמר המלקט פי' ומחני' ר"ש היא וכן היה ר"ש בן יוחי אומר רגלים פעמים שלשה פעמים ד' פעמים ה'. ואיכא תו תנאי אחרוני דפליגי בצרייתא בהא מילתא וכולהו מפ' טעמיהו בגמ' וצ"ב פט"ו דפ' אמור. ור"א צריש פליג נמי אצבורה וס"ל דצבורה לנד עובר בבל חמשה. וכחוב צספר אצבורה בפ"ק משמע בפסיקתא דר' אלעזר הקליר שהיה מקריב ספר הוא ר"א צריש מניה מלינו שחולק בפיוטו על ר"א צריש שיסד צפרשת החדש למלכים ולרגלים דברי אצ"ה ר"ש ושמה משום עונה יסד כצ"ב ע"כ. וצ"ד פ"ד דהלכות מעשה הקרבנות כפי' ר"ג פסק דלא כר"ש. באחד באי"ת ר"ה למעשר בהמה. בגמ' מוקי רב יוסף למחני' אליצא דרבי ונסיב לה אליצא דתנאי ברגלים סבר לה כר"ש דלמא' לעיל כסמוך ונמעשר צמחה ס"ל כרי מאיר דתנן צ"י בתרא דצבורה ר"מ אומר באחד באלול ר"ה למעשר צמחה ופרטינן צמלמא אי מוקמא לה לרישא אליצא דר"ש שפיר דלדידיה ד' ניהו אחד בניסן וט"ו ניסן אחד צמשרי וט"ו בשבט. דליה ליה א' באלול אלא הא דלמרת דרבי נסיב לה אליצא דתנאי ונחא אחד באלול בשביל ר"ה א"כ חמשה הוה אחד בניסן וט"ו בניסן אחד באלול וא' צמשרי וט"ו בשבט ומשני אמר רבא ד' לדברי הכל. לר"מ ד' דל רגלים דלדידיה ברגל אחד עובר כדמניא בצרייתא בגמ'. לר"ש ד' דל מעשר צמחה. רב נחמן צ"י יתק אמר ד' חדשים ובהם כמה ראשי שנים הלכך ניסן דליה צ"ה חרין חד קחשיב ליה. מייחבי י"ו בניסן ר"ה לעומר לאכול מן החדש מכאן ואילן. ו' בניסן ר"ה לשמי הלוח נחחדשה השנה להביא מנחות מן

י ב י תפארת ישראל י ב י

שטר בניסן השני שלו, וכתב בשטר צמח ב' למולכו. הו"ל שטר מוקדם, ופסול מלגבות זו אפילו מלקוחות שלקחו מהלואה ואילן. דקנסוהו, מדאפשר לטרוף זו מלקוחות שקדמו להלוואה. ב ר"ל

פ"א א דרגילין הוי לכתוב זמן השטרות אחר השנים משתומלן המלך. וקאמר הכא דל מלך ישראל אפילו הומלך בחדר, כשהגיע ניסן מונין לו שנה ב', ובניסן ה' כותבין שנת ג' למולכו. ואם כתב

שנה שנה, ולא משנה זו על של חזרתה: ור' אלעזר ורבי שמעון אומרים באחד בתשרי. כיון לחתקש מעשר בהמה למעשר דגן, מה מעשר דגן ראש השנה שלו תשרי, אף מעשר בהמה ראש השנה שלו תשרי.

ואין הלכה כרבי אלעזר ורבי שמעון לחמרי בלאחד בתשרי. והנא קמא סבר כיון לחתקש מעשר בהמה למעשר דגן דכתיב עשר תעשר, מה דגן סמוך לגמרו עישורו שהרי ראש השנה שלו תשרי והוא סמוך לגמרו, שכל ימות החמה עומד צבורן להחייב, אף מעשר בהמה נמי סמוך לגמרו עישורו דהיינו אחד באלול, שהחממה יולדות צבא. שאז נגמר זמן עישורו, דהכי ילפינן מקרא דכתיב (מהלים סה) לבשו כרים הלאן ועמקים יעטפו צר, חימתי לבשו כרים הלאן, כלומר שמתלבשות מהזכרים העולים עליהם ומתעצרות, בזמן שהעמקים יעטפו צר, דהיינו באלול שהזריעה נומחת וניכרת יפה, ויולדות צבא, דזמן עישורו של בהמה דקה חמשה חדשים, הלכך ראש השנה של מעשר בהמה בלאחד באלול סמוך לגמרו: לשנים. לשני מלכי אומות העולם כדפרישית לעיל: ולשמיטין וליובלות. משנכנס

באחד בתשרי. פירש הרע"ז דכתיב עשר תעשר וכו' והוא סמוך לגמרו כו'. והאי גמרו היינו שנגמר להחייב דמעשר. שאין אולאים אפילו עראי. והוא משיראה פני הצית. דמתן רפ"ז דמעשרות. ואין אנו צריכין למה שנדחקו התוס' לפרש. דאף על גב דמתן צפ"ק דמעשרות משהביאו שליש עונתן למעשרות מכל מקום אין דרך ללקט אלא כשנגמרו ע"כ. ונראה שצפירוש רש"י שלפניהם לא היה כחוב זה הלשון שכל ימות וכו'.

ומפני כן הוצרכו לפרש דכדור שאחר זה דנפקא לן דתשרי ר"ה למעשר. מג"ש דשנה שנה. ולכך נדחקו גם כזה. ומ"ש הר"ז דזמן עבודה של בהמה דקה ה' חדשים. בגמרא. וא"מ אשכחן זמן עישור בהמה דקה. וזמן עישור בהמה גסה דיוולדת למשעה חדשים. כדתיב צפ"ק דכורות דף ח'. מנא ידעינן. וי"ל דזמן לידת הגסות נמי צבא היא. אלא שזמן עבודת קדים ד' חדשים לזמן עבודת של הדקות. ווא"מ קדמי ויולדות קודם אב. מ"מ אין מאחרין. כי כן שמעתי דמן אלול ואילך אין יולדות עד שצט ואדרן: רבי אלעזר ור"ש אומרים בא' בתשרי. ור' ראשי שנים דחשבי לט"ו בניסן. שהוא ר"ה לרגלים. ה"ק ד' ראשי שנים לדברי הכל. לר"ש

דבעי שלש רגלים כסדרן. דל מעשר בהמה. ולדפליגי עליה דל רגלים. גמ' [דף ד']. לשנים. פי' הר"ז לשני מלכי האומות. ובגמרא דף ג' מפי' ליה מקראי. דכתיב (נחמיה א') דברי נחמיה בן חכליה ויהי צדוש כסלו שנת עשרים וכתיב (סס ב') ויהי צדוש ניסן שנת עשרים לארבעה עשרה המלך. מדקאי צבא וקרי ליה שנת עשרים וקאי בניסן וקרי ליה שנת עשרים. מכלל דר"ה לאו ניסן. וכתבו התוס' והואיל ואפיקמיה מניסן. ואוקמיה אמתרי דאשכחן דהוי ר"ה לכמה דברים: ולשמיטין. דכתיב (ויקרא כ"ה) וצטנה השביעית שצח שצחון יהיה לארץ. וגמר שנה שנה מתשרי. דכתיב (דברים י"א) מראשית השנה. ואין דנין שנה משנה דניסן. דכתיב ביה (שמות י"ב) ראשון הוא לכם

פירוש המשניות להרמב"ם

כן: לשמיטין וליובלות. אע"פ שדיגי היובל אינן מתחילין אלא מיום העשירי לתשרי לפי שאמר השם יתברך ביום הכפורים חעבירו שופר וגו' אבל מראשית השנה מתחיל חשיבותה

דבעי שלש רגלים כסדרן. דל מעשר בהמה. ולדפליגי עליה דל רגלים. גמ' [דף ד']. לשנים. פי' הר"ז לשני מלכי האומות. ובגמרא דף ג' מפי' ליה מקראי. דכתיב (נחמיה א') דברי נחמיה בן חכליה ויהי צדוש כסלו שנת עשרים וכתיב (סס ב') ויהי צדוש ניסן שנת עשרים לארבעה עשרה המלך. מדקאי צבא וקרי ליה שנת עשרים וקאי בניסן וקרי ליה שנת עשרים. מכלל דר"ה לאו ניסן. וכתבו התוס' והואיל ואפיקמיה מניסן. ואוקמיה אמתרי דאשכחן דהוי ר"ה לכמה דברים: ולשמיטין. דכתיב (ויקרא כ"ה) וצטנה השביעית שצח שצחון יהיה לארץ. וגמר שנה שנה מתשרי. דכתיב (דברים י"א) מראשית השנה. ואין דנין שנה משנה דניסן. דכתיב ביה (שמות י"ב) ראשון הוא לכם

פירוש המשניות להרמב"ם

כן: לשמיטין וליובלות. אע"פ שדיגי היובל אינן מתחילין אלא מיום העשירי לתשרי לפי שאמר השם יתברך ביום הכפורים חעבירו שופר וגו' אבל מראשית השנה מתחיל חשיבותה

מלאכת שלמה

ז"ל בחדש בתשרי ח"ק סדר וכו' נראה שצ"ק להעביר הקולמוס על מלות באחד בתשרי וכן צ"ק להגיה ואין הלכה כר' אלעזר כר"ש ות"ק סבר וכו' וכולו לשון אחד. אח"כ ראינו שהגיה במוספת י"ט לחמרי באחד בתשרי ח"ק וכו' ואע"פ שמתיישב מ"מ מה צורך לנו שהם האומרים באחד בתשרי. באחד בתשרי. פ"ק דע"ו דף י'. ר"ה לשנים. ר' וירא מפרש גמ' לשנים לחקופת חמה ולכנה לומר שמונין לצריית העולם והלכות חקופות חמה ומולדות הלכנה מהשיר ור' אליעזר היא דלמא בתשרי נברא העולם רב נחמן בר יצחק אמר ר"ה לשנים דמתן לדין חנא שהקב"ה דן בתשרי את כל צאי העולם כל הקורות אותם עד תשרי הנא דכתיב מרשית

השנה ועד אחרית שנה מר"ה גידון מה יהא בקופה ומתשרי הוא דכתיב חקו עבודש שופר צבא ליום חגנו אחיה חג שהחמש מחסרה זו הוי אומר זה ר"ה וכתיב כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. ולשמיטין. ילפינן שנה שאין עמה חדשים משנה שאין עמה חדשים כמידי הכא וצטנה השביעית שנת שצחון וכתיב המס מרשית השנה. וליובלות. גמ' פריך ויולדות באחד בתשרי בעשרה בתשרי הוא דכתיב ציוס הכפורים חעבירו שופר ומשני הא מני ר' ישמעאל צנו של ר"ב"ב היא דתיב וקדשחם את שנת החמשים שנה מה ח"ל לפי שאמר ציוס הכפורים יכול לא תהא מתקדשת אלא מיום הכפורים ח"ל וקדשחם וכו' מלמד שמתקדשת והולכת

ציונים
באחד בתשרי. כדכתיב
כ"ז ע"כ מ"י פ"ז
מהלכות כדורות ה"ו
סמ"ג עשין ר"כ
ולשמיטין וליובלות.
מ"י פ"ד מהלכות
שמיטין ה"ט ופ"י ה"ד
סמ"ג עשין קמ"ו ולאין
רמ"ח.

שינויי נוסחאות
פ"א א' אלעזר כו'. צ"ג
רבי אליעזר צ"ק ר'
לעזר ור"ש אומר ואולי
יש להגיה כר"ש. כמו
שהוא צ"ק ופ"י ד"ג.

ראשון לציון
פ"א א' כר"ב ב"ה לשנים.
לשני מלכי כו' ע"י
יקל"מ.

חידושי מהרי"ח
פ"א א' חר"ט ב"ה למעשר
בהמה וכו'. דתשרי
ר"ה למעשר וכו'.
שנתא דמרי לא ידענא
דמגלן הא גופא דסמך
לגמרו עשרה היינו
משום דחזינן דר"ה תשרי
והוא סמוך לגמרו וא"כ
מצריך תוס' לימוד על זה
דמגלן זה גופא דר"ה
תשרי ואז הוי סמוך
לגמרו דילמא ר"ה חוש
אחר ואז באמה לא
הוי סמוך לגמרו וא"כ
שהגמרא אמר בכריתא
שתשרי ר"ה תוס' מקשי
מגלן זה מן התורה ועל
זה כתבו דנפקי מג"ש
וע"ש בתוס' וא"כ חזינן
שהתורה נחנה זמן
בתשרי והוא סמוך לגמרו
כפי רש"י וא"כ מעשר
בהמה נמי ולפי זה כתבו
נמי לעיל אמת שר"ה
תשרי שאין מעשרין על
שאחר תשרי אבל אינו
סמוך לגמרו שהרי
משהביאו שליש כו'
וכתבו מ"מ אין דרך וכו'
והלא לפי פ"י הרב חר"ט
יכולים לעשות כמה
הערמות להכניסו במין
או להכניסו דרך גנות כו'
אלא ג"כ צריך לפרש כמו
שהוא לרוב העולם
והתוס' ג"כ כתבו טעם
כמו לרוב העולם ודו"ק.

תוס' רעק"א
במשנה [אות ב]
וליובלות. יובלות ב'
בתשרי הוא דכתיב ביה כ'
חעבירו שופר הא מני כ'
ישמעאל בנו של ר"י בן
ברוקא היא דאמר מר"ה
ח"ל יובל וכו' גמ':

הג' וחי' הרש"ש
א חר"ט ר"ה באחד
בתשרי. מש"כ ע"ד
התוס' דלקמן (ח) דנ"ה
סמוך. עין טורי אן טס
רע"ב ר"ה לשמיטין.

י כ י ן תפארת ישראל

לכד צמנין ד' ר"ה. ות"ק ס"ל דלא בעינן ג' רגלים כסדרן, ולא הו"ל ט"ו בניסן ר"ה לכל תאחר, ונקט מחמת א' באלול. והיינו דקאמר ד' ר"ה לד"ה. לת"ק ארבעה דל רגלים, לר"א ור"ש ארבעה, דל מעשר בהמה. ה למלכי אומות מונין שנה שלהן מתשרי, כמו למלכי ישראל מניסן כלעיל סי' א'. ונ"מ לטענות כלעיל. ו דאסור לחרוש, ולזרוע בא"י צמיתה וציוכל מדאורייתא. מיהו בזמן הבית אסור ל' יום קודם ר"ה מהלממ"ס. וכמו כן כל עבד ישראל, שצממכרוהו צ"ד נמכר לשש שנים, וכשמוכר את עצמו נמכר לכמה שנים שירצה. ואם בחוק זמן מכירתם פגע בזה היוכל, יוצאים לחירות. וכמו כן נרצע יוצא לחירות ציוכל וכולן כשהגיע א' בתשרי, הו"ל ר"ה שלהן.

ציונים

לנטיעה. מ"י פ"ט מה' מע"ש ה"ח סמ"ג עשין קל"ז טו"ט"ע י"ד סומן רל"ד סעף ד' ולירקות. מ"י ס"ס פ"א ה"ג ופרק ה' מהל' תרומות הלכה י"א סמ"ג עשין קל"ז טו"ט"ע י"ד סומן של"א סעף ק"ו וסעף קכ"ה.

שינויי נוסחאות לנטיעה. נמשד"פ ונכ"מ א' ונ' ונכסב"ר ולנטיעה.

ראשון לציון

תרי"ט ר"ה לנטיעה. דכתיב כו' שיום הנטיעה כו'. ע"ן יסל"מ.

תום רעק"א

ואח ג' בהרע"ב ר"ה ולנטיעה וכו' לצאת מידי ערלה עד ט"ו בשבט. ולב"ש עד א' בשבט. ובהו"ב ל' לקולא וכו' לחומרא בפירות שנתנו בשנה הרביעית בין א' שבת לט"ו בשבט ולב"ש אין בו משום עולה ולב"ה ה"י עולה והא דלא קמ"י בערוית גבי מקולי ב"ש וחומרי ב"ה דבי אחשיל לענין מעשר חדש ישן אתשיל דל"ש כוה חמרא וקולא. טורי אבן בחי' אבני שום. כמשנה (אח"ד) ולירקות. הא רלא קמ"י סתם למעשרות ויהיה בכללו מעשר דגן ומעשר ירק. משום דס"ד דבכללו ג"כ מעשר בהמה וכו"ש. גמרא. (ע"ן חו"ט דף י"ב ר"ה אחד.) (אח"ד)

בהרע"ב ר"ה ולירקות. שאין תורמין מן הירק שנלקט לפני ר"ה. בייק אוליין בתר לקיט' בין לענין מעשר דהיינו לעשר מחדש על הישן או לעשר מעשר שני או מעשר עני בין לענין שביעית ור"ה שלו באי בתשרי (נודע תוספתא דלקיט' היינו גמר פירי אלא כיון דמסתמא לוקטים אותם מיר בשעת גמר וקטו כלשון לקיט' ובאילנות למעשר ולערלה ולרביעי אוליין בתר חנטה ור"ה שלו ט"ו בשבט. וגם לענין שביעית אוליין בתר חנטה ולענין ר"ה שלו נראה ולשביעית גם באילנות ר"ה שלו תשרי. וכן מצאנו שכתב הרמ"ז בחי' לטובה דף מ' ע"א. בתבואה וביתים אוליין בכל זה בתר שלישי. בקטניות קייל דאוליין בתר גמר פירי דלא כמתני' ו' ורפ"ב רביעית ובתרות דענין ערלה ושביעית דינו כשאר אילן. ולענין מעשר פלוגתא דר"ג ור"א בפ"ב מ"י דכבו"ה ע"י"ש.

לחדשי השנה. להתם שנה שיש עמה חדשים. גמ': חשרי אסור לתרוש ולזרוע מן החורה: ולנטיעה. אם לנטיעה. דכתיב (ויקרא י"ט) שלש שנים ערלים. וכתיב (ס"ט) ובשנה הרביעית. וליף שנה שנה מתשרי. גמ'. ומ"ש הר"ב א"ס נטע אילן מ"ה יום. שיום הנטיעה ושלשים יום אחר הקליטה להחשב שנה, דשלשים יום אינו מכלל ימי הקליטה. וכתיב הרמב"ם בפ"ט מה' נטע רבעי. לנטיעה ולירקות. באחד בשבט, וחמשה יום, כשיגיע אחד בחשרי מונין לה שנה שניה משנת הערלה, ולתשרי של שנה האחרת מונין לה שנה שלישית, ולתשרי שנה שלישית כשיגיע אחד בחשרי של שנה רביעית, אם חנטו נטיעה זו פירות, עדיין הם אסורים משום ערלה, שאע"פ שחשרי ראש השנה לנטיעה, חמשה עשר בשבט ראש השנה לאילן וזה כבר נעשה אילן, לפיכך אין שנתו מתחדשת ללמאת מידי ערלה עד חמשה עשר בשבט, ומשם ואילן א"ס יחנטו זו פירות הם חרות רבעי עליהן ללכלן צירושלים, ובחמשה עשר בשבט לשנה הבאה ילאו מידי רבעי פירות החונטים בה מבאין ואילן: ולירקות. למעשר ירק, שאין תורמין מן הירק שנלקט לפני

קטיף הא גמרי להו שלש שנים דערלים. מפיק ליה בגמרא מדכתיב ובשנה הרביעית ובשנה החמישית. פעמים שרביעית ועדיין אסורה משום ערלה. ופעמים ששמישית. ועדיין אסורה משום רבעי. ומה שכתב עד ט"ו בשבט. אחת כז"ה: ולירקות. פי' הר"ב למעשר ירק. שאין תורמין כו'. וכן כתב רש"י. ואיחא גמ' בצרייתא. וא"ס היחה שניה נכנסת לשלישית כו' כדלקמן בדברי הר"ב. ומפרשין בגמרא. דחנא חני ירקות שמעשרוהיין מדרבנן. וכ"ש מה שחייבים מדאורייתא. ודחני ירקות לשון רבים. משום דתרי גוויי ירק הן דלזילין בתר לקיט'ה. כדלחמן (ולענין*) גורנו משאגד וכו'. כדחנן במשנה ה' פ"ק דמעשרות: באחד בשבט כו'. מפרש טעמא גמ'. הואיל וילאו רוב בשמי שנה. ועלה הסרק צאילנות ונמלאו הפירות חונטין מעתה. ומ"ש הר"ב לענין מעשר פירות כו'. דלענין ערלה י"ז צ"ד לענין.

פירוש המשניות להרמב"ם

ראשונה ושנת כ"ו שנה שניה ושנת כ"ז שנה שלישית והם שני ערלה אבל לא יסתלק דין הערלה עד ט"ו בשבט משנת כ"ח וכמו כן דיני נטע רבעי לא יסתלק מזה האילן עד ט"ו בשבט משנת כ"ט וזהו אמרם ופירות נטיעה זו אסורין עד ט"ו בשבט אם לערלה ערלה אם לרבעי רבעי וכבר קדמנו דיני הערלה ונטע רבעי במקומן. ולירקות. ולירקות. זה התועלת למה שקדם מן העיקרים בסדר זרעים אין מעשרין מן החדש על הישן.

מלאכת שלמה

ומסתלק העבודה מן העבדים כדבר השם יתברך וקדשתם את שנת החמישים שנה: ולנטיעה. הוא דבר השם שלש שנים יהיה לכם ערלים ובשנה הרביעית יהיה כל פריו וגומר. והוא שאם נטע אדם נטיעה קודם יום ראשון מתשרי למ"ד יום עלתה לו שנה כמו שנתנו בהעיקר בפרק ב' ומסתכת שביעית ותהיה השנה הנכנסת שניה. ואני אמשול לך זה בענין האילן הזה שנטעוהו בט"ו באב בשנת כ"ה תחשוב שארית שנת כ"ה שנה

ומתלמה. ולנטיעה. והכרחי הר"ב ז"ל דלפי נטיעה של הקלת עליה בתחלתה כגון אם נטע פחות משלשים יום לפני ר"ה דאין מתחילין לנטות לה שנה ראשונה אלא מתשרי אפ"ה מתמריין בה כסופה להמשיך שמה עד ט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילן וכי מימא אז הכי דכולהו נטיעות אסורין עד ט"ו בשבט למאי תמריין ר"ה של נטיעה תשרי ו"ל דנפקא מינה שאם עשו לה ט"ו בשבט ר"ה היינו אומרים שאילו נטעו שלשים יום קודם ט"ו בשבט עלתה לו שנה ע"כ. ולירקות. גמ' חנא לירקות ולמעשרות ולנדרים ומנא דרבנן דהיינו מעשר ירק והדר חנא מעשר דגן ואידי דחביבא ליה דרבנן אקדמה ומנא דידן חנא דרבנן ואשמעינן דיוס קצוב לו וכ"ש דאורייתא. ופריך בגמ' וליחני מעשר ומשני אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן ופריך וליחני ירק ומשני תרי גוויי ירק דתנן בפ"א דמעשרות ירק הנאגד משיאגד וא"ס אינו איגד משימלא אח הכלי. וכתיב חו"ט ז"ל מכה קושיות דלמחני' פריך. דליחני מעשר ולא ליחני ירקות והוה ידענא דכל מעשר איירי בין צירק בין צדגן ומשני משום דהוה משמע אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן סתם כר"ש דלמחר במחני' אחד בחשרי ר"ה למעשר בהמה. יהדר

דא' בחשרי ר"ה לנטיעה, היינו לתחלת נטיעומו, וכדלחמן. אבל השתא אילן היה ור"ה שלו ט"ו בשבט, ולקמן סי' ט'. ואחר ט"ו בשבט דין רבעי עליהן י"ד ר"ה י"ד ס"ז. ו א שאין לעשר מהירק שנלקט מקודם, על הנלקט אח"כ. אף שמעשר ירק רק מדרבנן. הג' דחיי' הרש"ש תרי"ט ר"ה לנטיעה. ומ"ש הר"ב כו' שיום הנטיעה אינו מכ"ד ימי הקליטה כו'. אמר שכת' להראש מהרמב"ם שחנורו פ"ט מהל' מע"ש, וכן צפוינו כלן וכ"ה צפוינו י"ד סי' רל"ד. אמנם לכאורה חמיה גמ' דפסקים (נה). דמנחה שם דלר"י מקלמ' יום ראשון ככולו ע"ש, וא"כ ה"ה לר"י ור"ש דמה"ת חלק. ש"ב מנחה להניח מ"ת חלק אר"ח סי' פ"ד עמוד ב' ויע"ש ישונו ועי' לקמן (י כ') ובמס"כ סס.

תפארת ישראל

י כ י ב י דא' בחשרי ר"ה לנטיעה, היינו לתחלת נטיעומו, וכדלחמן. אבל השתא אילן היה ור"ה שלו ט"ו בשבט, ולקמן סי' ט'. ואחר ט"ו בשבט דין רבעי עליהן י"ד ר"ה י"ד ס"ז. ו א שאין לעשר מהירק שנלקט מקודם, על הנלקט אח"כ. אף שמעשר ירק רק מדרבנן. הג' דחיי' הרש"ש תרי"ט ר"ה לנטיעה. ומ"ש הר"ב כו' שיום הנטיעה אינו מכ"ד ימי הקליטה כו'. אמר שכת' להראש מהרמב"ם שחנורו פ"ט מהל' מע"ש, וכן צפוינו כלן וכ"ה צפוינו י"ד סי' רל"ד. אמנם לכאורה חמיה גמ' דפסקים (נה). דמנחה שם דלר"י מקלמ' יום ראשון ככולו ע"ש, וא"כ ה"ה לר"י ור"ש דמה"ת חלק. ש"ב מנחה להניח מ"ת חלק אר"ח סי' פ"ד עמוד ב' ויע"ש ישונו ועי' לקמן (י כ') ובמס"כ סס.

ראש השנה על הירק הנלקט לאחר ראש השנה: ראש השנה לא יאריך. לענין מעשר פירות, שאין מעשרין פירות אילן שחנטו קודם שצט על שחנטו לאחר שצט, דלאילן אוליין בתר חנטה. אי נמי נפקא מניה לענין שנה שלישיה של שמיטה שנהגה צה מעשר עני, שאומן פירות שחנטו מראש השנה של שנה שלישיה עד שצט דנין אותן כפירות של שנה שניה שעברה, ונהג בהן מעשר ראשון ומעשר שני, ומשצט ואילן נהג בהן מעשר ראשון ומעשר עני: ב בארבעה פרקים. צנשה: בפסח על התבואה. מדלמרה חורה הציאו לפני עומר צפסח כדי שאצרך לכס תבואה שצשדות, מינה ידעינן דצפסח נידונים על התבואה: ובעצרת על פירות האילן. מדלמרה חורה הציאו לפני שמי הלחם צעצרת כדי שאצרך לכס פירות האילן, וחטה עץ קרייה רחמנא דכמיז (צדאשיה צ) ומעץ הדעת טוב ורע, כמאן דאמר עץ שאכל אדם הראשון חטה על כל המאורעות שלו דנין אותה. על תבואתו. ופירומוי. ושאך עסקיו. וכיון שכן הכל נדון צרה. וניחא לי שג' דצרים נדונין לכל העולם. צשלשה זמנין אלו השנויין צמשנמינו. וילפינן הכי מדלמרה חורה לצבור. שיציאו צזמנים הללו שמראין עליהן אחד אחד צזמנו. אבל צרה כל צאי עולם עוצרין לפניו אחד אחד. וגוררים עליו חלקו מדצרים

ראש השנה לא יאריך. לענין מעשר פירות, שאין מעשרין פירות אילן שחנטו קודם שצט על שחנטו לאחר שצט, דלאילן אוליין בתר חנטה. אי נמי נפקא מניה לענין שנה שלישיה של שמיטה שנהגה צה מעשר עני, שאומן פירות שחנטו מראש השנה של שנה שלישיה עד שצט דנין אותן כפירות של שנה שניה שעברה, ונהג בהן מעשר ראשון ומעשר שני, ומשצט ואילן נהג בהן מעשר ראשון ומעשר עני: ב בארבעה פרקים. צנשה: בפסח על התבואה. מדלמרה חורה הציאו לפני עומר צפסח כדי שאצרך לכס תבואה שצשדות, מינה ידעינן דצפסח נידונים על התבואה: ובעצרת על פירות האילן. מדלמרה חורה הציאו לפני שמי הלחם צעצרת כדי שאצרך לכס פירות האילן, וחטה עץ קרייה רחמנא דכמיז (צדאשיה צ) ומעץ הדעת טוב ורע, כמאן דאמר עץ שאכל אדם הראשון חטה על כל המאורעות שלו דנין אותה. על תבואתו. ופירומוי. ושאך עסקיו. וכיון שכן הכל נדון צרה. וניחא לי שג' דצרים נדונין לכל העולם. צשלשה זמנין אלו השנויין צמשנמינו. וילפינן הכי מדלמרה חורה לצבור. שיציאו צזמנים הללו שמראין עליהן אחד אחד צזמנו. אבל צרה כל צאי עולם עוצרין לפניו אחד אחד. וגוררים עליו חלקו מדצרים

ראש השנה לא יאריך, פדברי בית שמיאי. בית הלל אומרים, בתחמשה עשר בו: ב בארבעה פרקים העולם נדון, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל

בראש השנה בו. מדצרי קבלה למדנו. דכמיז (דצרים י"א) מראשיה השנה ועד אחרית שנה. מרה נדון מה יהא צצופה. וילפינן דחשרי הוא. מלכמיז (מהלס פ"א) תקעו צחדש שופר צכסה ליום חגיגו איזוהו חג שהחודש מחכסה צו. הוי אומר זה ר"ה. וכמיז (שס) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. וכדליתא צגמרה צפירקין ד' ח'. וקשיא לי כיון שאדם נדון צרה. ודאי

בראש השנה בו. מדצרי קבלה למדנו. דכמיז (דצרים י"א) מראשיה השנה ועד אחרית שנה. מרה נדון מה יהא צצופה. וילפינן דחשרי הוא. מלכמיז (מהלס פ"א) תקעו צחדש שופר צכסה ליום חגיגו איזוהו חג שהחודש מחכסה צו. הוי אומר זה ר"ה. וכמיז (שס) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. וכדליתא צגמרה צפירקין ד' ח'. וקשיא לי כיון שאדם נדון צרה. ודאי

פירוש המשניות להרמב"ם

ועיני המעשרות גם כן ישתנו בשנים במעשר שני ומעשר עני כמו שבארנו לשם: ב על התבואה. במה שיתחדש עליה

מלאכת שלמה

מרי דיני מיהדנא קודם זריעתה וסמוך לקציר. ועוד פריך בגמ' מני מחני לא ר"מ ולא ר' יהודה ולא ר' יוסי ולא ר' נתן דמניא הכל נידונין צרה וגזר דין שלהם ציום הכפורים דצרי ר"מ ר' יהודה אומר הכל נדונין צרה וגזר דין שלהם צמחם כל אחד ואחד צזמנו צפסח על התבואה צעצרת על פירות האילן צחג נדונין על המיס ואדם נדון צרה וגזר שלו צמחם ציום הכפורים ר' יוסי אמר אדם נדון צכל יום שנאמר וצפקדו לצקרים ר' נתן אומר אדם נדון צכל שעה שנאמר לרגעים צחננו וכי תימא לעולם ר' יהודה היא וכי קחני ד' פרקים אגזר דין אי הכי קשיא אדם ומשני אמר רבא האי תנא דבי ר' ישמעאל היא דתנא דבי ר' ישמעאל נד' פרקים העולם נדון צפסח על התבואה צעצרת על פירות האילן צחג נדונין על המיס ואדם נדון צרה וגזר דין שלו צמחם צזיה"כ וכי קחני מחני אחתל דין אבל אגזר דין דאדם ציום הכפורים. בעצרת על פירות האילן. ס"פ בני העיר כתוב צחוק' י"ט כתב הר"צ מדלמרה חורה כו' עד ומיהו רש"י והר"ן ז"ל כתבו גם זה הטעם ע"כ. וק"ק עוד לפי זה דצשלמא חטיס מצינן למימר דר' יהודה דדריש הכי צצרייתא בגמ' אזיל לטעמיה דס"ל דעץ שאכל אדם הראשון חטה היה אלא שעורים שמציאין מהם צבורים היכן מציוו שנקראו עץ ושמה משום דלאלין בתר רובא ושעורים הוו טפולתו לגבי שאך צצעת המינים. ועיין צזוהר המדש דף כ"ד ע"צ אכולה מחני והשמה והגל והילן נקראו מופלג צפסח על התבואה כד אחי שחא דא דאין לכל עלמא על היאה חצואה דהוות צשחא צעצרה אי לא מעשרי לה ולא יהבי למיכל מינה למסכני וליחמי ולארמלאן. צעצרת על פירות האילן על עון פירות האילן שלא הנמינו ערלמם ושלא הניחום צצביעים לעני ולגרי. צרה דן אח כל העולם כולו גופות בני האדם והשמות ופוקד אותם ודן אותם על מה שעשו כל השנה כולה. ותלמא אפי' לעדיו של אדם

עשירו על תנאי וחללו ונמנו לעניים ע"כ פירש דאי לצ"ה הא קיימא לן המרבה צמעשרות מעשרותיו מקולקלים: וצגמ' מ"ט א"ר אלגור א"ר ארשיא הואיל ויאז רוב גשמי שנה ועלה השרץ צצילנות ונמלאו הפירות חונטין מעמה אע"פ שעדיין רוב התקופה של טבת עמידה לבוא וכחצו חוס' ו"ל מפ' נמי לצ"ה כמו לצ"ה אלא נקט לומר דלמר זמן מניטמה של גשמי שנה זו צא' צצצט ולמר צצ"ו צצצט וכל החנוטים קודם הזמן הזה היינו על גשמי שנה שלפני חשרי והא דלא אזיל צצילנות בתר חשרי כמו צצצואה משום דדרשינן לעיל פעמים צצצביעים ועדיין אסורין משום ערלה ע"כ. וצגמ' צעא מיניה ר' יוחנן מר' ינאי אחרוג ר"ה שלו אימתי א"ל צצט צצט דחדשים דהיינו של לצנה או צצט דתקופת חמה דהיינו דלסוף שלשים יום של תקופת טבת ונכנס צצט של חמה א"ל דחדשים פי' חוס' ו"ל דלע"ג צצצול הפירות הולך אחר החמה שנאמר ממגד חצואות שמש ה"י חמיז ממגד גרש ירחים וגם ישראלים מונים לצצנה ע"כ. ועוד כתבו ו"ל אחמני נמי דקחני צאחד צצצט קצעי אע"ג דשאלו צצחרוג וקשיא אמאי לא צצעי צא' צאלול ר"ה למעשר צצמה או בהין (וחניא צצרייתא צגמ' דף ו' ע"ב) צצשה צצסון ר"ה לשמי הלחם וצצאין ע"כ נראה לע"ד צצאין היינו כגון נטיעה וירקות דתלו ג"כ לצצנה וצחמה. וציד פ"א דהלכות מעשר שני ס' צ' ופ"ט ס' ח' וצפ"ד דהלכות שמיטה ויוצל ס' ד'. ב בפסח על התבואה. צפ' מי שמחו צבי חסיד שהקניטמו אשמו ערב ר"ה משמע דצראש השנה שמע שמי רוחות שמספרין זו אח זו ששמעו מאחורי הפרגוד שלל הורע צצביעה ראשונה צצד מלקה אחוה ושמה צצמים צרה היו מחזיקין דין הנגזר צפסח א"ר כר' יהודה דאמר הכל נדונין צרה וגזר דין צפסח על התבואה חוס' ו"ל: וצגמ' פריך הי חצואה חילמא האי חצואה דקיימא כל הני הרפחקי דעזרו עלה אימא חיתמן ומסיק

ציונים
בבבשה עשר בו. ידשמי צביעה פרק ה' ה"א צבורים פ"א ה"ו מ"ו וממ"ג שם טו"ב צ. שס. ב בארבעה פרקים. ט"ו ע"א. בפסח על התבואה. פקד"כ כ"ט ע"ש. בעצרת. מענין צ' ע"א מעילה ל"א צ. ב"ה. ילקוט מהלס רמו חש"כ מ"ו פ"ג מה' משנה ה"ג.

שינויי נוסחאות
כדברי ב"ש. צמ"מ א' וצ"ח דברי ב"ש. ועי' צה"ע ולפי צניא דרג אשי (ת, א) טקח הלכות עדיף (ד"ס). כה"א. צמ"מ א' וכה"א. ב ב"ר פרקים. מרש"י משמע לטקחתו היחה ב"ר פרקים בשנה (וש להסיר הקורה אחר מלה פרקים) וכמו שהוא נלמ' צמ"מ צ'. בעצרת. ד"ג וצ"ח ק' השנה. ד"ג וצ"ח ק' ובעצרת. ובר"ה. (כ"ל באי העולם). וצ"ח ד"ג וצמ"מ ר'; נמש"צ וצכל הכמני יד והלאשונים ..עולם; צמ"מ א' לימא ולימא צגלון (שס ג"כ עולם).

חידושי מהר"ח
ב חו"ט ד"ה בראש השנה וכו' וגזרין עליו חלקו מדברים הל"ו עכ"ל. לכאורה הדר קשיא לרובא אבל אפשר לומר דב"ה לא נגזר רק לחיים ולמות ולא חקשה הרי אנו רואים שכמה צדיקים מתיים ורשעים חיים. באמת העיקר על חיים הנצחים ואף שזה שמתים וחיים ממש מסתמא הוא ג"כ ברה"ל לו נחננו עלילות. ועוד י"ל דאף רדנין ג"כ על פרנסה אבל פרנסה אינו תלוו בחבואה ובפירות דהרי מי שאין לו שדות וקרמים אם נגזר

אור גדול
ב כמשה בראש השנה כו'. וצברייתא איפלגו בה. ור' יוסי אומר אדם נידון בכל יום ר' נתן אומר אדם נידון בכל שעה. עיין בטור"א שהרבה לחקשות. ונראה ליישב דגם לר"י ור"ג נגזר נחתם ברה"ל וצביה"כ ובכל יום או בכל שעה דנין אם לשנות מה שנגזר ברה"ל. וצ"ח דצריך וכוה גדול ועין גדול לשנות מה שנגזר ועיין בטור"א שם ד"ה צדיקים גמורים.

תפארת ישראל י ב י

ומכ"ש דאין לעשר מדש על יסן צמעשר דגן שהוא מדאורייתא. ו שאין לעשר מהחננו מהקודם על הנחנט אח"כ. דצין צמרומה או מעשר ראשון או מעשר שני. או מעשר עני שנחתה צצנת ג' ו' צצמיטה חחם מעשר שני, וערלה ורבעי, צכולהו ר"ה שלהן כדארמין, צין חצואה וירק או צצילן. י דאז זמן גדילמו.

וְלֹא-יֵשֵׁב אָדָם אֶדְרָם שֵׁם: וְוָאֵבִיא אֶתְכֶם
 אֶל-אֶרֶץ הַכְּרַמְלָל לֶאֱכֹל פְּרִיָּה וְטוֹבָה
 וְהָבֵאוּ וְהִטְמְאוּ אֶת-אֶרְצִי וְנַחֲלָתִי
 שְׁמַתְם לְתוֹעֵבָה: הַהֲכֹהֲנִים לֹא אָמְרוּ
 אֵיךָ יְהוָה וְתַפְשִׁי הַתּוֹרָה לֹא יִדְעוּנִי
 וְהִרְעִים פָּשְׁעוּ בִי וְהִנְבְּאוּ נִבְאוּ
 בַּבַּעַל וְאַחֲרָי לֹא-יִוָּעֵלוּ הַלְכוּ: ט לָכֵן
 עַד אָרִיב אֶתְכֶם נְאֻם-יְהוָה וְאֶת-בְּנֵי
 בְּנֵיכֶם אָרִיב: י כִּי עֲבָרוּ אֲנִי כִתְיִים
 לְאַתְּפָרְעָא מִנְכוֹן אָמַר יי וּמִן בְּנֵי בְּנִיכוֹן דָּאִם יַעֲבֹדוּן פְּעוּבָדִיכוֹן אָנָּא עֲתִיד לְאַתְּפָרְעָה: (י) אָרִי עֲבָרוּ לְגִגּוֹת

תולדות אהרן רש"י
 (י) אל ארץ הכרמל. לארעא דישראל דהוה מנצבא כרמלא. פירש נטועה כיער: (ח) תופשי התורה. סנהדרין: וחרועים. המלכים: נבאו בבעל. זשס הצעל: (ט) עוד אריב. טרס אציא עליכס

מצודת ציון

צלו של מות ר"ל חשכת הקבר: (ח) הכרמל. ענין מקום שדות וכרמים וכן ונוער בשן וכרמל (ישעיה לג): (ח) ותפשי. ענן אחיזה כמו כי יתפוש איש באחיו (ישעיה ג): כבעל. שם (ח) הבהנים. אשר עליהם להורות דרכי ה' כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב): לא אמרו איה ה'. לא הזהירו לעם לומר איה ה' למה תעזבו אותו: ותפשי התורה. הם הסנהדרין אשר עליהם משפטי התורה: לא ידעוני. לא רצו לדעת ולהכיר גודל רוממותי: וחרועים. המה מלכי ישראל מרדו בי: והנביאים. נביאי השקר מתנבאים בשם הבעל: ואחרי לא יועילו הלכו. הולכים אחר דברים שאין בהם תועלת והם הפסילים שאין בהם ממש: (ט) לכן עוד אריב אתכם. מלבד מה שהוכחתי את אבותיכם על רשעם הנה עוד אריב אתכם וידעתי שגם את בני בניכם אריב כי האשמה הזאת תלך מהאבות לבנים דור אחר דור וכולם ראויים לתוכחה ומריבה: (י) איי כתיים. לאיי

מצודת דוד

ולא ישב. בקביעות מקום: (ז) ואביא. הלא הבאתי אתכם משם אל ארץ הכרמל ר"ל מקום שדות וכרמים: ותטמאו. במה שעבדתם בה לעכו"ם: ונחלתי. ארץ ישראל שהיא נחלתי שמתם להיות מתועב לפני: (ח) הבהנים. אשר עליהם להורות דרכי ה' כמ"ש כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו (מלאכי ב): לא אמרו איה ה'. לא הזהירו לעם לומר איה ה' למה תעזבו אותו: ותפשי התורה. הם הסנהדרין אשר עליהם משפטי התורה: לא ידעוני. לא רצו לדעת ולהכיר גודל רוממותי: וחרועים. המה מלכי ישראל מרדו בי: והנביאים. נביאי השקר מתנבאים בשם הבעל: ואחרי לא יועילו הלכו. הולכים אחר דברים שאין בהם תועלת והם הפסילים שאין בהם ממש: (ט) לכן עוד אריב אתכם. מלבד מה שהוכחתי את אבותיכם על רשעם הנה עוד אריב אתכם וידעתי שגם את בני בניכם אריב כי האשמה הזאת תלך מהאבות לבנים דור אחר דור וכולם ראויים לתוכחה ומריבה: (י) איי כתיים. לאיי

רד"ק

ארץ הכרמל י"ת לארעא דישראל דהות מנצבא כרמלא: לתועבה. כתרנום לפולחן מעותא שהם תועבת ה' ומה שאמר ארצי נחלתי ר"ל הארץ הראויה לי לשרות בה שכינתי כי היתה נבחרת מכל הארצות למעם ידוע אצל המשכילים: (ח) הבהנים, איה ה'. פירשנוהו ותכהנים שהם לפני ה' כל היום ומקריבים קרבנו' לפניו היה להם לומר לעם העובדים לבעל איה ה' שתעבדו לזולתו: ותופשי התורה. הם החכמים לומדי התורה לא ידעוני שלא למדו התורה לשמה לקיים מה שכתוב בה אלא לומדים בפה ולב בלב זהו לא ידעוני כי המחשבה הטובה

אדם שם. שמה תאמר כבר בימים ההם נתישבו המקומות ההם ואחר כך חרבו ושבו מדבר זה לא היה כי אין המקומות ההם ראויים לישוב כי אינם מקום זרע ומה שדרשו רז"ל בזה ידוע ופי' אדם אדם הראשון ואמר מאחר שלא עבר מהיכן ישב אלא כל ארץ שנזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה ושלא גזר עליהם אדה"ר לישוב לא נתישבה: (ז) אל ארץ הכרמל. מה שסמך אותה אל הכרמל לפי שהארץ הנעבדת בשדות וכרמים ואילנות טובים נקרא כרמל ולפי שארץ ישראל היתה כן כמו שכתוב עליה ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וגו' קראם

טור אורח חיים הלכות ברכת הפירות סימן רח

כתב עוד וי"א ונאכל מפריה ונשבע מטובה ואין לאומרי שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים מצות התלויות בה ע"כ ובה"ג ישנו ^(ג) וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אומרו ^(ד) וגם לא היה אומר ונודה לך וכו':

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

ונשבע מטובה ואין לאמרו וכו'. תימה הלא קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ
 העליונה היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ כי על כן
 הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי (במדבר לה לד) ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר
 אני שוכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל ואמר אם תטמאו את הארץ נמשכת הטומאה גם
 בפירותיה היונקים ממנה וכבר נסתלקה השכינה מקרב הארץ אשר אני שוכן בתוכה ממש בגוף
 הארץ נסתלקה מפני הטומאה שטימאתם אותה ונמשך מזה כי גם כן אנכי מסלק שכינתי מתוך בני
 ישראל כי עד עתה היכל ה' המה היו בני ישראל לפי שהשכינה היתה שורה בקרבם ממש ועתה
 באכלם פירות היונקים מטומאת הארץ נסתלקה השכינה כי כשהטומאה נכנסת עם אכילת פירות
 בתוך בני ישראל יוצאת כנגדה הקדושה מקרב ישראל ועל כן ניחא שאנו מכניסין בברכה זו ונאכל
 מפריה ונשבע מטובה כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה ונשבע
 מטובתה:

** נא לשמור על קדושת הגליון / מתוך מאגר פרוייקט השו"ת - אונ' בר-אילן**

תהוי תיובתא למאי דמסיק הרב"י גבי אורז, כיון דאורחיה בהכי לבשלו שלם, לא תשתנה ברכתו עיין שם. איכרא מסתברא דלא בעינן מיעוך אפילו במיני דגן, כי אם ריכוך והסדת קליפתן באופן שהם מעוכים, אע"פ שעדיין הן עומדים בעינם.

שם [ד"ה כתב הכלבו]. והר"ד אבודרהם כתב כו' הכוסט שעורים אינו מברך עליהם כלום, מפני שהוא מאכל בהמה. עכ"ד. ואין זה טעם כלל, כיון שנהנה כו' למה לא יברך עליו. עכ"ל. לענ"ד גראין דברי הרד"א בשעורים חייב בקליפתן, דודאי בטלה דעת האוכל ואינה חשובה הנאה, כדאמרינן [פסחים ג, ב] צא ובשר לסוסים וחמורים. ומי שלקה ושנה מאכילין אותו שעורים [סנהדרין פא, ב]. ור"י שפסק שעורים לאשה, שהיה סמוך לאדום [כתובות סד, ב], לא פסק אלא למעשה קדרה. ואיברא הך סברא דקאמר הרב"י מאחר שנהנה למה לא יברך, הא קאמר לה תלמודא בהדיא גבי קימחא דשערי. ברם מהתם מוכח דלאו מילתא היא, וסברא דהרד"א עדיפא, אלא גבי קימחא דאע"ג דאית ליה הנאה מניה, סד"א דלא בעי ברוכי ומשום דקשי לקוקיני, קמ"ל כיון דאית ליה הנאה, ודאי בעי ברוכי, דהנאה גמורה היא, לא סגי לה בלי ברכה. משא"כ שערי בעינייהו דפשיטא לאו מאכל אדם נינהו, וקשיאן לכולא גופא, והנאה דידהו ודאי לאו הנאה אלא לבהמה, קיימא הך סברא דאין לברך עליהם כלל. זה נ"ל ברור בס"ד.¹

[קפד:] שם. דשמואל ור"י קיימי כוותיה. כצ"ל.*

ע"ב [ד"ה וכתב הרא"ש]. לחם לא חשבי ליה. אבל מוזן תשבי ליה. כצ"ל.

שם. כרב ושמואל. צ"ל.*

[קפה.] ע"ב בטור. אלא על שם ג' שהן דאורייתא. דכוותה אשכחן בתפלת י"ח. והבינו מעין י"ח, כדקרי להו תלמודא ככל דוכתא, אע"ג דיי"ט ומעין י"ט הוא דהו, מסיק להו בשמא דמעיקרא, קמי דתקון ברכת המינין משנה לא וזה ממקומה.

שם. וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אומר. בב"י משמע שצ"ל היה אומר². ונ"ל קצת דוחק, ונוסחתנו נוחה יותר. אך ודאי הנכון לאמרו וכמ"ש הרב"י, ואע"ג דאמרינן [סוטה יד, א] וכי משה לאכול מפריה ולשבוע מטובה היה צריך, אנו ודאי צריכין להם, כי פירות א"י מוסיפים כח וחכמה, כמ"ש [נב"ב קנח, ב] באירא דמחכים. ולא על חנם האריך התלמוד [ברכות מד, א] להזכיר אכילה

וכוונתו לומר שמברך בפה"א וכמו שדייק הב"י מלשון הטור, ודלא כהכלבו שכתב דמברך שהכל לפי שהוא מאכל קשה ואין דרך לאכלו. וע"ז הביא רבינו ראיא מברזילי שטובים הם לאכילה. אבל במ"מ ודאי אינו מברך דהא אית להו עלויא אחרינא בפת.
2. וכו' הנוסח בטור שעם הב"י דפוס ראשוו (ונציה ש"י).

חשיב הפסק עד שישהא יותר מכשיעור זה. וכן משמע לשון הגה דש"ע בסימן זה [סעיף ג]. ולפ"ז לא תיקשי מה שהקשה בכ"מ מק"ש, דמפסיקין בה בשאלת שלום, דמאי קושיא, הא לא מפסיק בה יותר מכדי דיבור זה, שאפילו שואל מפני היראה ומפני הכבוד אינו מאריך יותר מכזה. עמ"ש בס"ד בלח"ש רפ"ב דברכות [מ"א], א"כ א"צ לדחוק כלל. איברא מלשון הירושלמי דמייתי מניה ראיא בסמוך לא משמע הכי, אלא חוץ כרי דבור דווקא הוא דחשיב כדבור. ועוד עדיין לא הונח לנו שהרי ודאי בדבור אסור להפסיק אפילו בבציר מהכי, כמ"ש רבינו הטור ולא יפסיק כלל בין ברכה לאכילה ואף מלה אחת לא, ומאי שנא גבי ק"ש דש"י, אלא צריכין אנו על כרחנו לדברי רבינו בכ"מ דשאנו ברכות דק"ש.

במג"א סק"ז. ואם עדיין לפניו מהראשונים (אין) צריך לברך. כצ"ל.

סימן רז

בטור. בא"י חי העולמים. במג"א כתב בשם התוי"ט שצ"ל בעי"רי. ואני בעז"ה כבר השבתי על כל דברי התוי"ט בזה, בלח"ש שלהי תמיד [פ"ז מ"ד], והעיקר לומר בפת"ח כמ"ש בס"ד בשאלת יעבץ (סי' קמ"א) ע"ש ותנוח דעתך.¹

[קפד.] שם בב"י. תלמודא. צ"ל.*

שם [ד"ה ועל דבר]. לפי שראית. צ"ל.

סימן רח

בטור. יתבאר. צ"ל.

דף צ"ז ע"א בב"י. כתב בשה"ל ה"ה קמח שמישימים בתוך הגריסין וסולת בתוך האורז מבושל עם הרבש כדי להקפותו בטל הוא אצלו ולא מברכין עליה. ע"כ. לשון זה צריך עיון, דבשלמא גריסין ניחא דאיכא למימר בגריסין של פול מיירי, אלא האי אורז היכי דמי, דסתם אורז המבושל עם דבש, איננו בקליפתו, והרי ברכתו גם כן בורא מיני מזונות, א"כ מה ברכה הפסיד קמח זה. גם אין גראה לומר דמיירי בשלא נתבשל יפה ולא נתמעך, דאורז המבושל בדבש, סתמו מעוך ומבושל היטב. אלא שיש לומר דס"ל לשה"ל דכל שהגרעינין עומדים בעינם בפני עצמן אע"פ שנתבשל הרבה, לא מברכין עליה בורא מיני מזונות, אלא שהכל כמו הכוסס את החטה, ואי הכי מהא

רו. 1. ועיין לוח ארש (סי' קנג) בברכת ישחבת שהאריך בזה. ומש"כ רבינו בהגהותיו כת"י לשי"ע בסימן הנוכר.
דח. 1. בגליון הב"י כתב רבינו "אבל שעורים קלויות נ"ל דמברך עלייהו בורא מיני מזונות שכך הם טובים לאכילה, ושדר להו ברזילי לדוד" ושב"י, כח; ע"ז לת, בן. ובודאי פליטת הקולמוס יש כאו

חסתבר טעמי
זר"א בכוסט
שעורים
שאינו חבד
עליהם. ודלא
כב"י

חי העולמים
צ"ל בפת"ח

תקון לשון
תע"ג
בדוגמא

הנכון לומר
וואכל מפריה

באור לשון
שה"ל. ל"צ
מעוד גרעינין
אלא רכז

מופלגת דר' יוחנן ותלמידיו כי אכלי פירות גינוסר, שנראית באמת גוזמא. אבל ח"ו שכווננו לספר בגנותם, אלא בשבחם ובשבח א"י נתכוונו. ולהודיענו שפירותיה נותנים חיים לעם עליה, ומוסיפים כח וגבורת ההשכלה (אע"פ שלפי שעה נראה כאילו מטרידים ומבלבלים הדעת כמו בר"ל דמריר, גם זה לחשיבות אמרוהו, כענין שכתוב במתנבא וק"ל). לפיכך היו מרבים לאכול מהם. ולא רעבתנים וגורגנים היו ח"ו, המבין יבין. ומה שיש לדקדק עוד בנוסח ברכה זו עיין בדק בית אל⁴.

טעות לשון ונדקדק בסור וש"ע

שם. כתב בה"ג שאם אכל מז' מינין כו'. לשון זה אינו מדויק, דהא על חטה ושעורה, אינו מברך מעין שלש, אא"כ עשה מהן תבשיל, ביחוד אליבא דבה"ג והר"מ כמש"ל. א"כ היינו מיני מזונות, אלא ט"ס הוא וצ"ל מה' מינין. ונדקדק טעות זה גם בש"ע סי"ג, שצ"ל אם אכל מחמשת מיני פירות ואכל תפוחים כו'.

לשון בא"ח בד"ץ פת מתערבת תמה

ע"ג בב"י. ואי עבדינהו פת, המוציא וג' ברכות כו'. הך מילתא תמיהא לי טובא, דהא ההיא דרב ושמואל כל שיש בו מיירי כתבשיל, אבל פת העשוי מתערובת מינין הללו, משמע דגרוע מפת קטניות גרידא, דאפילו לכלבא לא חזי, כדאיתא בהדיא בפרק כיצד משתתפין (נערובין) דף פ' ע"א) הלכך אפילו שהכל מספקא לי, ואע"ג דאית ביה מקמח דגן כזית בכדי אכילת פרס.

[קפה: ד"ה ובה"ל] ע"ד. וכשמביאין פירות לח"ל. כצ"ל*.

שם. אבל הרשב"א כתב מסתברא שאפילו בחו"ל אי אכיל פירות הבאין מן הארץ מברך על הארץ ועל פירותיה. וכן קבע בש"ע [סעיף י'] להלכה. א"כ י"ל ק"ו לפירות ח"ל שבאו לארץ, דהא בבא דרישא פלוגתא היא לענין חלה, ובבא דסיפא דידן לכ"ע חייבין כדתנן ריש פ"ב דחלה, אע"פ שיש לחלק, אינו נ"ל.

ד"ן ברכה פירות ח"ל שבאו לארץ

שם בשטה אחרונה. חשובה שמבוררת. צ"ל*.

[קפנו.] דף צח ע"א בטור. וכ"ש אם אכל בשר או פה"א ושחה יין או אכל מז' המינין שצריך לברך על כל אחד ואחד. עכ"ל. ונ"ל דכה"ג מברך חחלה על הבשר או על הפה"א בנ"ר. ואחר כך מעין ג' על ז' המינין, אבל איפכא לא. וקרוב אני לומר דבדיעבד אי כריך מעין ג' ברישא על אחד מז' מינין, תו לא מברך בנ"ר על פה"א מיהת. ובמעין ג' דעל המחיה נמי אפשר דפוטר בדיעבד, אף הבשר ושאר דברים שאינן גדולי קרקע מברכה אחרונה.

א"ו לנהוג האוכל בשר או פה"א ושחה יין או אכל מחמשת מיני דגן

- 3. עיין רמב"ם פ"ז מהל' יסודי התורה ה"ב וכולן כשמתנבאים אכריהם מזדעזעין וכח הגוף כשל ועשתנותיהם מתטרפות ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה, כמו שנאמר באברהם (בראשית טו, יב) והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, וכמו שנאמר בדניאל (י, ח) והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח.
- 4. חיבור זה הוא על סדורו של רבינו "ביח אל" ושמו מוכיח עליו

באור דרא"ש באוכל כמה חיינן שאין ברכותיהו שוות

ודוק. לכן נהגתי להקדים בנ"ר (שוב זכיתי ומצאתי כדברי במג"א בשם אגודה לעיל סימן ר"ב ס"ק כ"ו). עוד אני נוזהר כנדון זה, שאף לאחר שבירכתי בנ"ר, חזרתי לאכול או לשתות מעט ממין ז' שלא לברך השתי ברכות של הנאה והטעם תכופות, מכל מקום⁵.

שם. ואני הייתי רוצה לומר דה"ה אם אכל מיני לפתן כו' ולא הודה לדברי. עכ"ל. נראה לומר דכללא הוא אליבא דרא"ש, ודין ברכה אחרונה שוה בזה לראשונה דכל היכא דפטר בורא מיני מזונות, הוא הדין דפוטר מעין ג' וכל מאי דלא מיפטר בבמ"מ, הכי נמי לא מיפטר ע"י מעין ג'. ובוה תובן היטב דעת הרא"ש בזה ובנמשך ודוק. וצ"ל דבכמ"מ אינה פוטר לשאר המאכלים כלפתן וידקות ובשר ודגים וקטניות לבר מאורז דאפילו לכתחלה. אבל בכל הני אפילו דייעבד לא, דאע"ג דאיתותבו רב ושמואל, דווקא לענין אורז לחוד, בשאר מילי הילכתא כוותיהו ולא מזון נינהו, ולא שייכא בהו ברכת במ"מ, ולא יצא בה. וצ"ל דהיינו כשאין הלפתן טפל לחמשת המינין, דאם אכלו ללפת בו את מאכלו של חמשת המינין הו"ל עיקר, ופוטר הטפל.

בט"ז סק"ו. מלת משמע ט"ס. צ"ל משא"כ לפתן*.

שם סק"ו. כיון דמה. צ"ל עם שני קוי"ן דמ"ה, ר"ל דמן הדין⁶.

בדך בפה"ע על היין יצא

ב"י. ומ"מ הסכים לזה שאם בירך על הענבים בפה"ג יצא. עכ"ל. עיין בט"ז [ס"ק יז]. ואם בירך בפה"ע על היין כתב בתשו' הר"י הלוי דלא יצא, ע"ש שהאריך בטעם הדבר, והביא כמה גדולים דס"ל הכי, ואעפ"כ נ"ל שאין הכרח לחזור ולברך, דמידי ספיקא לא נפקא, ויש לחוש לברכה לבטלה, וספק ברכות לקולא. וה"ה אם בירך על ענבים בפה"ג יצא. וכן ראיתי בספר חדש מקרוב⁷ שהשיג על הר"י הלוי בד"ן זה, ואף שלדעתי טעה אותו החכם שכתב שאין להשגיח בדבריו שהם נגד הש"ס, וליחא, כמ"ש במקום אחר דמתלמודא לא משמע מידי, אלא דסברא היא כנז' בב"י. ומשמע לי דה"ה נמי אם בירך על הענבים על הגפן. עבט"ז.

שם. ומשמע נמי דהא דכתב שאם בירך על הענבים בפה"ג יצא כו', בין שכירך על היין ונתכוין לפטור הענבים בברכה זו. עמ"ש לעיל ר"ס ר"ו.

באור ד' רבני צרפת דבה"מ אינה פוטר מעין ג'. ובה"ז שגג שם

שם. כתב ה"ר יונה כו' שדקדקו רבני צרפת דברכת ג' אינה פוטר מעין ג', שאם אכל דייסא כו' היינו לאחר שסלק ידו מן הפת. וזה אמת מבואר בסימן קע"ז. ובעל

- שבא לתרץ קושיות על הסדור, ולא נמצא בדיניו. ועיין סדור יעבץ היצאת אשכול ח"ב ברשימת ספרי רבינו עמ' תתקי"א.
- 5. רבינו לא פירש טעמו, ולא מצאתי לו חבר בדבר זה. ואפשר דס"ל דהוי כעין איך עושין מצוות חבילות חבילות.
- 6. לא מצאתי מקום הגהה זו.
- 7. שו"ת פנים מאירות ח"א סי' נ"ח.

ממונה על אוהן שמתו בחוזה לארץ שהוא מלאך המות
 כמאל וז' הוא ע"י ממונה בזריאל המלאך לאוהן שמתו בארץ
 ישראל ולכל אחד ואחד יש לו חיילות רבות ונקראים מלאכי
 מות וז' ממונים הנזכר הם נקראים ענדים למספרן כי
 הקב"ה מודיע למספרן ומזה לעבדו במא"ל ליסול את
 הנפשות הנזכרים למייה בחוהו יום בחוזה לארץ וגם הוא
 מזה לעבדו בזריאל ליסול את הנפשות הנזכרות למייה בחוהו
 יום בארץ ישראל ואלו כל הממונים מעולם הם אינם נוטלים
 מעצמם שום נשמה רק ששולחים אחד מחיילותיו כאשר יש
 מלאך אחד לכל נפש ונפש שבעולם ומדריגות כל מלאך הנה
 כפי הראוי למדריגות אוהו נפש שהולך ליסול ואחר שהמלאך
 נוטל את הנפש נותן אוהו נפש להמלאך הממונה ששלמו
 וחיבב אחר אוהו השליחות נחבטל אוהו מלאך מן העולם כי
 לא נברא רק ליסול אוהו הנפש לבד כמשרז"ל על פסוק כאשר
 העשנה הדבורים ר"ל כמו שחיות הדבורה תלוי בעוקן שלה
 הנשאת בצפר אדם ולכן היא מכה מיד בעוקלה ועכ"ל הם
 שמתים במיתהם רק כדי לעשר את הבני אדם קן הוא הענין
 לכל מלאך ומלאך המות יש לו שמחה גדולה בפילת הנפש
 בחושבו שמתלה גדולה יתן לו שנוטל נפש מזרע פס קדוש :

נהר ית' בסוד קבורת ח"ל וארץ ישראל :

הנה כבר נודע כי ארץ עליונה נקרא ארץ החיים לכן קבורה
 ארץ ישראל סוד נשמתו פולה אל ארץ החיים העליונה
 האנוש הנקבר בחוזה לארץ הוא סוד חוזה לארץ העליונה שהוא
 בצד עולם מספרן והם נקראים מתי חוזה לארץ ואינם חיים
 כי סוד חיים העליונים אינם נמשכים לחוזה לארץ העליונה
 כי חיים העליונים הוא סוד ה"ח הנקרא עץ חיים שקוף
 סוד של החורה הנקרא נובלות חמה של מעלה אשר עליה נאמר
 והחמה החיה את בעליה ומשם נמשך עד אשר הגיע אל
 ארץ החיים שהיא מלכות ואינה מתפשטת עם לחוזה כדי שלא
 יהנו מהם הרשעים שבוהו לארץ שם סניב רשעים יתהלכו
 ולכן מתי חוזה לארץ אינם חיים כלומר אינם מקבלים מאוהן
 חיים הנחיים הנשפטים והכונה כי הם אינם חיים בחיותם
 מפני בח"ל עד עת התחייה ועלייתם בארץ ישראל :

נהר ב באיסור הלנת מת בארץ ישראל ובח"ל :

הנה דע כי אסור להלין את המת בארץ ישראל על גבי קרקע
 כי גורם לפמח את ארץ הקדושה כמש"ה ולא הסמח
 את אדמתך והענין הוא כי אין רשות לרוח העומאה ולסמח אחרת
 דשמאלא לכוס ביום לארץ ישראל כי אם בזילה ואפי' בזילה אין
 להם רשות לילך כי אם רק בחוהו זמן שכן המת ע"ג קרקע
 אבל בזמן שאין מת לן ע"ג קרקע אין רשות אל רוח העומאה
 לכוס עם בא"י אפילו דריסת פרגה דגל אחד וזכור אין להם
 רשות כלל ועיקר ואפילו אם יהיו מתים רבים על גבי הארץ
 ולכן אסור להלין את המת :

נהר כא בסוד המן ופירות ארץ ישראל :

הנה יש להקשות למה בארץ ישראל יגרע ממנו המן הרוחני
 וי"ל

ישראל אינם חייבים אל הקליפות מזה שניזומו ממעדי העולם
 מפני שלא חבלו מדלהו פלגם שהרי ח"י מונוחיה ופירוקיה
 תחת יד הקדוש צרוך הוא ורפוחו הם ולכן כאשר יבואו
 הקליפות לשלול אכילהם ישיצו להם וכי מדלכו חבלו ושחינו
 הלא משל הקדוש צרוך הוא חבלנו ושחינו אמנם נחייבו צליון
 אל הגוף לעפר מחמת עון אדם הראשון שלא נהרחקו ממנו
 ונכנסו בעונם כי עפר אהה ואל עפר השוכ אכל מיד גופו
 בלה ונשמתו מקודשת ומטעם זה הם מפמאין במגע ובמשא
 מזל קליפה הראשונה שפנס אדם הראשון ונדבק בהם המייה
 והמעלה הג' שהוא כמי ששוחם בהמה כשרה ע"י שוחם כשר
 בסכין בדוק וכשר כי הסכין הוא קליפה עבודה הגורם המוח
 המפסיד הנפש מהגוף ע"י מלאך קדוש ומהור אמנם אינם
 נמריים לגמרי מן הקליפות של עון אדם הראשון ופגמו כזכר :

נהר מז במעלת השינה :

דע כי השינה הוא אחד מששים במיתה וכמו שהמיתה הוא
 אל מנוחה האשמה כדי שחעלה לג"ע כך השינה היא
 מנוחה אל הנשמה שחודקת בקדושה ומנוחה מאד מן המיתוק
 העליון וכמו שהרשעים בעוונם במיתהם נשמתם נכרתה ונדחת
 מן הקדושה קן ממש הם בחייהם וע"כ הרשעים בחייהם קרויים
 מהים רק שיש בין מיתה למיתה הפרש גדול כי במיתה
 האמתית שולטים החייונים בנשמה כדי להענישה כפי רעהה
 האנוש בחיי הגוף יש להם שמירה כדי שלא ישלמו בהם רק
 להלטיג עליהם וזהו מעט ק"ש ששל המטה כדי להרחיקם
 מלהחמיר בעת עלייה למעלה :

נהר יז במיני מיתה :

הענין כי הם שלשה מינים בצד המיתה האחד היא כעין
 שחיתה בסכין פגום שהיא נבלה שהם אוהן המתים
 על ידי מלאך המות שהוא היצ"ר שהוא בסכין ב' פנימות
 שהם אונרוה ומסוכסכת אמנם המתים בלי חטא הם בסכין
 בדוק ע"י מלאך קדוש ומהור כחזק של הקדוש צרוך הוא וגם
 עמי הארץ הנשחטים כבהמות ע"י סכין כשר ושחיתה כשרה
 וע"י נטר המיתה הם מתכפרים בצד הכחוז וכשר אדמתו
 עמו - אמנם מיתהם ע"י מלאך קדוש ומהור שפולה ונוטל
 רשות ויורד ונוטל ממנו הנשמה בסכין עולה ויורד כמו נחש
 חבל לא נחש ממש - אמנם ח"ח העוסקים בחורה ה' שהוא
 עץ חיים ח"ש להמיתן ע"י שום אחד מן הפנימות הנזכר שהם
 ב' מיני פנימות כח"ל והא' כשר כזכר חלל רק על ידי
 אביסה דגני הים אשר השכינה מחגלית עליהם עם טיעת כל
 הלדיקים שבגן עדן והוא בעצמו נעוץ מהנשמיים והחומר והוא
 נחסף אל עמו ע"י השכינה ואוהו האביסה לכבוד ה' היא
 מחרת אוהו ומלחח אוהו מן אביהם וענין אביסה דגני הים
 הוא יש של חורה כי אם יפסקו מן הים שהוא פסיק פומיה
 מגרסא מיד מתים כמו שרז"ל בדוד המע"ה וצדקה בר נחמני
 וכיוצא בהם כמ"ם במסכת מ"ק :

נהר יח בסוד המיתה :

הנה דע כי יש שני מלאכים הממונים על המיתה האחד

חסד מעין שלישי עין הארץ לאברהם בן

לרוח ולנפש בלנד עושה עמהם השי"ת כמה טובות לעשותם
בריה חדשה כזכר ולהוליך אותם אל הג"ע החחסון :

נהר בן בסוד תחיית המתים בארץ ישראל :

מסורת קבלה היא צידו שחייית המתים יהיה בא"י מ'
שנה קודם החיייה אשר בחוזה לארץ אמנם כל מי
שנפטר בחוזה לארץ ויש לו ממספחחו קרוב שם בארץ ישראל
שהוא חייב באצילתו הן איש או אשה יש כח ביד קרוב ההוא
אשר בארץ ישראל להחיות אותן שבה"ל וזה סוד נרמז בס'
חמיד נשחט שארז"ל עתידים הנדיקים שיחיו מתים שנאמר כה
אמר ה' עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו
צידו וכתיב ושמת משענתי על פני הנער ומה שהולה כח
החיייה בזקנה ולא בצדקה הענין הוא כדי לרמוז כל הדר בא"י
נקרא נדיק כמ"ש ועמך כלם נדיקים וכו' ע"כ אמר זקנים ולא
נדיקים אמנם סגולה זו דחיייה אינה חלוי בזקנה רק נדיק
שיהיה בן תורה שהם נקראים זקנים כמס"ה והורה פני זקן
ופירשו רז"ל זה שקנה חכמה שהוא חורה :

נהר בן לבאר סוד משה רבינו ע"ה שלא נקבר
בארץ ישראל לא הוא ולא עצמותיו ויוסף
נקברו עצמותיו בלא גופו בארץ ישראל ויעקב אבינו
ע"ה נקבר גופו :

המעם הוא שיוסף לא נקבר גופו רק עצמותיו בארץ ישראל
ע"ד אותו טיפה זרע שיצאה ממנו בענין פוסיפרע
אך מאחר שלא נגמר המעשה נקבר בארץ ישראל אמנם משה
רבינו ע"ה אף שלא יצא ממנו טיפה זרע עכ"ל לקח אשה כושיית
לכן גם עצמותיו לא נקברו בארץ ישראל כי ארץ ישראל נקרא
אשה ירחה ה' אבל יעקב אבינו עליו השלום לפי שבאה אליו
חמנע פלגש עשו ובקשה ממנו שיסאנה ולא רצה זכה שנקבר
בא"י זה מדברי מהר"ר קלונימוס זלה"ה :

נהר בה בבאור מעלת הצדיק :

מהורבן הבית והילך אין לך יום שאין קללהו מרובה והולכים
וד"ים מחסרון השפע וכמו שבחעניית שנספק מזון
הלב הוא ניזון משאר הצרכים כדאמרום כי נחלש הלב ולפחדם
ממיתה הלב שלא ימותו גם הם ע"כ הם נותנין לו מדם האצרים
ממה שנמלא בהם כדי לחזק הלב שלא יגדע כחן ויהמטם
חלבם ודמם בן ג"כ בעת החורבן מחמתיה ח"ל שותה ארץ
ישראל כי אין לארץ ישראל קיום ועמידה רק מחוזה לארץ כהיום
הזה והנה הנדיקים יושבית בארץ ישראל ע"י אמנעים השפע
יורד תלמעלה והוא כי אחר ששפע רוחניית ח"ת שירד למטה
לארץ גשמי כי אש ע"י הנדיקים שהם חלק אלוה ממעל ובהבנת
הורה ומעשייהם הכובים מורידים את השפע היקר טעבו ויעזור
להם פהרת המקום כמו שעושה פתילה הטובה עם שמן הזך
שהוא נושא האור כי בהם נאחז אור רוחניות כי אין בטעבו
שירד למטה כי אש ע"י הנדיקים וכבר ארז"ל כי אין עולם
פחות מל' צדיקים שיהיו כאצרכם אבינו ע"ה לעולם ולמדו
מפסוק

וי"ל כי העטם לזה הוא כי צמדנר אין פירוטיהם כדאי
לקבל את רוחניותה של הקדושה כי אין גוף עמא נעשה כלי
לקבל רוחניות הקדושה ואם יהיה הקדושה היתה בפירוטיהם
ובמזונותיהם היה הכל נימן בלי קדושה חלילה וזה אינו ענין
כלל וע"כ נתן להם הקדוש ברוך הוא המן מן השמים
אמנם פירות א"י הם ע"י הקדושה ולוהן הרוחניות שהיה
רצוי אל המן נתלבש בפירות הקדושים ההם וע"כ לא היה
מן בארץ ישראל כ"א צמדנר :

נהר בב בסוד הדר בארץ ישראל בביאת המשיחית :

דע כי מסודם קבלה יש צידו כי באוהו יום שיבא מלך
המשיח עם קיבוץ גלויות לארץ ישראל ימלא שם בא"י
שבעת אלפים מצני ישראל ובאווה היום יחיו המתים שבא"י
וגם באוהו יום יסתלקו החומות מירושלים ויבנה אוהם באצנים
סובות ומרגליות ויחצרו או המתים שבארץ ישראל בעת חיוהם
אל בריה חדשה רוחנית וכן הו' אלפים אשר נמלאים חיים
בעת ההיא שמה גם כן יהיו בריה חדשה כולם גוף רוחניות
כמו גוף אדם הראשון קודם שחטא והגוף של חנוך ומשה רבינו
ע"ה ואליהו וישועטו כולם באויר ויעופפו כנשרים וכל זה
יהיה לעיני אשוי קיבוץ גלויות וכאשר יראו אותן האנשים
כאשר אחיהם נעשו בריות חדשות ופורחים באויר ללכת לדור
בג"ע ללמוד תורה מפי הקב"ה אז יקבצו יחד בני קיבוץ גלויות
ויקחו דאנה בלנכס ויהיה להם דאבון נפש ויחרטמו אז על
מלך המשיח ויאמרו הלא אמתנו עם בני ישראל כמוהם ומאין
זכו להיות הם רוחניות צנוף ונפש משא"כ אמתנו ולמה נגדע
וישיב להם המשיח הלא כבר נודע ומפורסם מדותיו של הקב"ה
הוא שהם הכל מדה כנגד מדה אותן שהיו בח"ל אחר יגיעות
רבות השתדלו לבא לארץ ישראל כדי לזכות אל נפש טהורה
ולא חשו לגופם ולממונם וכאו בים וביבשה ולא חשו להיות
נעבדים בים או להיות נגזל ביבשה ולהיותם שבוים ביד אדונים
קשים ובעבור עיקר רוחם ונשמתם עשו זאת ע"כ חזרו להיות
רוחניים מדה כנגד מדה אצל אהם שהיה בידם לבא לארץ
ישראל כמוהם וההם נתרשלהם בעבור חמדת הממון וחששהם
לאיבוד גופיכם ומאודיכם ומהם עפיתם עיקר ורוחכם ונפשותיכם
עשיתם טפל לכן נשארם אהם ג"כ נשמיים מרוחכם ולחמדת
ממון שחמדתם הנה הש"י יתן אליכם ממון בלי שיעור כי כל
כסף וזהב אצנים טובים ומרגליות הנעבדים בכל ים מן הימים
הנה אותו הים מושבע להביא הכל אל ים יפו כי כל מה שנעבע
משפת ימי בראשית עד זמן שלמה המלך ע"ה הכל הקיח הים
יפו אל שלמה המלך ע"ה ומשם נתעשר ומן אוהו עה שמה שלמה
המלך ע"ה עד עתה שהוא זמן קיבוץ גלויות הכל יבא לעתיד
לבא אל ים יפו והוא יקיח אותה אל היבשה ומלך המשיח
יחלק לכל נדיק ונדיק לפי חלקו הראוי לו כמס"ה כי שפע
ימים יקו וגם כל המעמונים שחחה לארץ עתידה הארץ שחעשה
מחילות מחילות כדי שיחלגלו שמה כל אולרית והנולות ולהביאה
אוהם לארץ ישראל כדי לחלק אוהם אל אנשי קיבוץ גלויות
לכל אחד ואחד כפי חלקו הראוי לו וישבעו בממון רב וכל זה
יהיה לאותן שהקפידו על ממונם וגופם ונשארם גשמיים שבעים
בממון רב אבל אותן שלא חשו לגופם ולממונם כזכר רק חשו

זבלה וטרפה לא חלמי היונו שהורה זה חכם, ולא
 זה צפי צפר פגול היונו שלא הורמה מחנותי וס"ל
 שמוחר לאינש אחריני ואינונו כאוכל טבלים, וזה מוכח
 מחלמי שהביאו לו עורבים מצי עבחי דאחאז אעפ"י
 שעכ"פ לא הרים מחנות לכבנים אע"כ מוחר וא"ש
 הקלתי וק"ל. [חקל"א]. ה

ולאו כהן מר צמס' צ"מ [קיי"ד:] משו"ה הולך
 יחזקאל להוליאו מזה העשות והיינו דקאמר אלי
 עתיד לדורש וק"ל. [תקס"ע; ועשו"ת ח"ס סחא"ח].
 זבלה וטרפה וגו' לא יאכלו הכבנים ואחז"ל פי
 זו חלמי עתיד לדורש, י"ל כי אפשר לפרש
 זבלה וטרפה צפר כוס וזה דהפאר יחזקאל

פרשת בהר

למי כי לא תוסיף תת כחה הגשמי כמו עד עתה
 חלל כל השש שנים יהי כל פריה קדש חלק חלוי
 ממעל, וזשנה השביעית יהי שנת שבתון כפל יהי
 שנת גס לאותו השבתון כי גס זה לא יהי זו כמו
 שהי צלירת העולם ששנת הי ממלכתו אשר צר
 לעשות, היי כציוול ישבת מלהשפיע אל הארץ.
 [תקס"ד].

מה ענין שמיטה חלל הר סיני וכו' עפירשי ורמז"ן,
 י"ל דהשמיטה מצוחר נגלה לעיני כל שהיא
 וכל דקדוקי סופרים שנה כגון איסור הספיתים הכל
 מסיני שהרי הי ניכר צערצ שביעית לזה צרכו לשלש
 השנים וכמו שהי צמן שנתן צע"ש לחס יומים וע"ז
 אמר ראו כי הי נתן לכם השבת על כן הוא
 נתן לכם ציום השישי לחס יומים, כן גמי בשביעית
 הי ראי צרורה שהיא מסיני, ומשם יקח ראי לכל
 המלות כי החלק יעיד על הכל והיינו כשם ששמיטה
 כללותיה ופרטי ודקדוקיה מסיני וכו'.

א"כ י"ל ע"ד דרוש מוסר דאחז"ל צפרי"ע סיני שירדה
 שנאה לאו"ה, והנה י"ל שע"י המלות חנו
 מובדלים מאו"ה ומושנאים כאחז"ל [איכה הי כ"ח
 ורשיי שס] על פסוק כי אתה עשית. וי"ל נמו צביפוך
 ע"י שאנו שונאים מעשיהם וחקותיהם זכינו להתקרצ
 לעבודתו והוא האמת כדכתיב [ויקרא כ'] ואבדול
 אחכם מן העמים להיות לי ולא צביפוך לומר שע"י
 שאחס לי אחס מובדלים מן העמים חלל ע"י ההבדל
 מן העמים אחס לי. והנה שביחת השמיטה צודאי
 אינה גורמת שנאה ומחלוקות ציינו לאומות כמאחז"ל
 ר"פ מקום שנהגו מלאכה הוא דלית לי וכמה צעלני
 איכה צשוקי וע"כ השנאה קודמת לעבודה ולא
 עבודה לשנאה וה"ה לכל המלות, והיינו כללותי
 ופרטותי נאמרה מסיני שהוא השנאה לאו"ה ולא
 שקדמה פרטותי לשנאה וה"ה כל המלות נאמרה מסיני
 ולא צביפוך.

א"כ י"ל צהשאלה מה ענין שמיטה ליתחם להר
 סיני, כי עיקר שמיטה לידע כי לו הארץ
 ית"ש, וצשעת קבלת חורה ועול מלכות שמים נאמר
 הארץ נתן לצני אדם א"כ מה ענין ליתחם שמיטה

ידבר הי אל משה צהר סיני לאמור פירשי מה
 ענין שמיטה חלל הר סיני חלל מה שמיטה
 נאמרו כללותיה ופרטי מהר סיני חף כל החורה כולה
 נאמרו כללותיה ופרטי מסיני, וי"ל ע"ד מוסר כך
 לפמ"ש ח"ה [צשער עבודת האלקים פי"ג] שענין
 עבודת הי הוא כניעה ושפלות לפניו ית"ש, והנה
 אין חלוק חלל עובד הי חס נתן כתר מלכות צראשו
 לו חס יתן צראשו אפר מקלה צמעיות, כי הכל
 צעיניו לשם הי כניעה ושפלות, והכהן הגדול מחויו
 צלצצו צגדי הפאר יהי שפל ונכנע צעיני עצמו, ומלצושי
 הכבוד ההם יהי לכבוד הי אשר הוא עבדו, ואמר
 די גמולאל לא שררה אני נתן לכם חלל עבודת
 [הוריות י.], והנה צכגון חלו המלות שהם נראים
 ככבוד והפארת לעושיהם לריך ליזכר מאוד לצלתי
 דום לצבו כ"ח יהי ענוותן ושפל צרך, ומשום כן
 הניח הקצ"ה כל הכרים הגצוהים ונתן חורתו על הר
 סיני הנמוך מכלם להורות מקצלי החורה והמלות
 כניעה ושפלות [כסועה הי.], אחנס מלות שמיטה
 ציובל שעניני המלות צעלמה היא הכניעה צעלם
 להשוות עצמו לפני וגר ולחי וצהמה ולהורות כי גרים
 וחושבים לחננו עלי חדמה ולהי הארץ ומלוכה, וא"כ
 מה ענינה חלל הר סיני חלל להקיש חלמי כל החורה
 כולה שהכל יהי צכניעה ושפלות. [תקס"ד].

כי חצואו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה
 הארץ שבת להי ילי"ד דה"ל להתחיל שש שנים
 יחזרע וזשנה השביעית חשבות, ועוד ילי"ד הכח קאמר
 שבת להי וזשנה השביעית שבת שבתון יהי לארץ, וי"ל
 דצישר לישראל כי מיד צצואס לח"י לא תוסיף הארץ
 תת כחה הגשמיות להס כ"ח שפעת חלוי ממעל היא
 חושפת על הארץ להוליא לחמה כעין מן שצמדבר
 וכעין גלוסקאות וכלי מלח דלע"ל [כשבת לי:] וע"כ
 אמר וצשרס שמיד צצואס אל הארץ חשבות הארץ שבת

(ד) לפמ"ש חוסי שם דר"י דס"ל כאילו אוכל טבלים סבר כמ"ד
 שלא אכל מבהמה שהורה בה חכם, לפ"ז לידוי ל"ל בני"ל,
 ומאלי אין מוכח אולי עפ"י הדיבור היה, או דס"ל שאינונו כאוכל
 טבלים, לכן אמר אלי "עתיד" לדורשה, ז"ב מרן לצני"ד.

אהרן קירשנבאום

בין ישיב וחדלש

חיים, אמונה ומחקר
באמריקה ובישראל

ככל הולמותיי וככל מחשבותי לא העליתי אפשרות כזאת על הדעת. התחילו להגיע מכתבים מברוויה. מהם למדתי שהבת עברה מטמורפוזות. המתלוננת "אינני מוצאת קדושה בארץ" נדבקה באקסטוז שאהזז במדינה, והחלה להדהות נפשית עם היישוב: "רוקדים ושרים כאן... בוכים ומתגעגעים... מתחילים ללמוד הלכות קורבנות..." וכדומה. בהג השבועות כל המכללה צעדה במשך כשעתיים מבית וגן לכותל. הל שינוי בתכנוניה לקראת חזרה הביתה. לפי ההכנות המקוריות בחודש האחרון מיד לאחר תום הלימודים הייתה אמורה לטייל באירופה; השינוי: לחזור את "השטחים המשוהדורים" ולהסתפק באירופה לאחר מכן. והעיקר, ברוריה חוזת הביתה ופתחה בתעמולה לעליית המטפחה ארצה. ברם, היא נכנסה לדלת פתוחה, כי שנתיים לאחד מכן הגיעה לי שנת שבחתי, ושנה בארץ הייתה העדיפות הבלעדי.

תורה הלכה ותפללה

ואולם טרם נגיע לפרשת עלייתנו, ברצוני לסיים פרק זה בתיאור קצר אוד שמרתי קשר עם העולם הישבותי אחרי פרישתי משיעוריו של הרב סולובייצ'יק, כי קשר זה היה יקר מאוד לנפשי. הקשר נעשה על ידי החוט המשולש: תורה, הלכה ותפילה.

היין מהבהרחתא בתלמוד עם חברי מ"תורה ודעה" שקיימנו פעמיים-שלוש בשבוע בערבים, בוקרי של יום ראשון נועד ללמוד עם הרב קמייצקי. לאחר פרישתו מהנהלת הישיבה, עבר הרב לגור בפרוורי ניו יורק. הוא הסכים — באדיבות אשר אפיינה אותו בכל הליכותיו — ללמוד עם קבוצה של אברכים (ואני בתוכם) שהיו עסוקים כל ימי השבת בפרנסת הבית והיו פנויים בימי ראשון (שנקרא על ידי ליצן אחד: "שבת שני של גלויות"). הרעיון היה ללמוד ספרים שלא היו נגילים ללמוד בהם בישיבות: טור אורח חיים (תלכות שבת), טור יורה דעה (תלכות נידה), מסכתות קטנות (כלה, בדר ארץ), שיל"ה (שני לוחות הברית).

הדתיים לא היו באותה רמה. הבת התאקלמה יפה ולמבת יפה. בנם תלונה אחת במכתביה: "אינני מוצאת קדושה בארץ". ואני בשלי: "הקדושה איננה מגיעה מבוהין. היא תוצרת פנים".

השנה כבר 1967, השמים מתקדורים, נאצר טוגר את מיצרי טורן, השופט זילבני מיהר הכיתה. כתבת מכתב: "ברוריה היקרה, מנקודת מבטנו כאן נראה כי המצב בארץ רציני. ברם, אילו הייתי במקומך לא הייתי נכנס לפאנוקה. כדאי להתיעץ עם הרב קופרמן או עם דודה רבקה. הם מצויים במקום, והפוספקטיבה שלהם מהימנה יותר. אם אכן תפרוץ מלחמה, מן הדאי לדאוג כיצד אפשר לעזור. עבודה כבית חולים, טיפול בילדים וכדומה. רק זאת אבקש: לא להתגייס לצבא. אין זו דרכנו".

ביום שקיבלה את מכתבי, בנות כיתה (הייתה זו תוכנית לנעורות אמריקאיות) היו מפורשות כי בולן קיבלו טלגרמות מן ההורים: "שוכי הביתה מיד". אכן, בתנו התייעצה עם הרב קופרמן והוא אמר שחיי יכלה ללכת לטיול כנגד כפי שתכננה עם הברחה כי לא יגיעו הדברים עד משבר השבוע. הטיול התנהל ברוח טובה, כמיוחד שמפעם לפעם עברה שיירה של משאיות עם חיילים המברכים אותן, השואלים לשלומן, והמציעים להן טרמפ. מפיהם נודע להן שפרצה המלחמה. הן הגיעו לכפר מימון ושם שהו במשך המלחמה. לא שמענו ממנה שלושיה ימים וכבר יצאנו מרעתנו, עד שדרך איוה שודר רדיו (hann radio operator) קיבלנו דרישת שלום ממנה עם ידיעה ששלום לה.

בזמן מלחמת ששת הימים הייתי בבית החולים. ביום שישי לפני שפרצה נחתה באחוני, ובדאשית השבוע שלאחרי פרצה המלחמה. מן המישה עקבתי אחר הארועים וזמם ולילה: את העיתונות קראתי מאילך עד תו (ה"צ"י יורק טיימס" כדרכו היה יסודי מאוד), ולרדיו האונתי ערב ובוקר וצהריים. כאשר עדיין הייתי אחוז ספקות וחששות לשלום הבת, אהבתי לעצמי שאם תצא מכל זה בריאה ושלמה אקבל על עצמי את יום העצמאות כיום הדדה שנותי לה. ביום הרכיבי, ועודני חושש לשלום היישוב, הדיעו ברדיו שהההבית והכותל "בידינו". בכתי כמו ילד.

צפונה ובמקרה נודען לכאן, או שפא מעבד הירחן הוא בא, הראו לי את הדרך שהלך בה עד שהגיע לפרשת דרכים שנית יהיה כבר בארץ יהודה.
 עמד ראש במקומו הממין לעוברי ארח ששאלים שוב: באזן לירושלים? - הרי אש ישראל אתה, וזקן אתה, האנך לא תדע את דרך ירושלים ופל תעקב בישראל ודע?!

כך השיבו לו.
 בליע הזקן את דתמוריהם האלה אבל מדרבנן לא נרתע לשוּב, כי אמר, אם לא נכשנו - אמת, ונבוא יהושילמה ואראה את כל היקר והנפארת - זו יהיה לי שכר חלוף עצי

שעוברי האורה מעצבים אותי.
 אלא שבגויעו לדרים שפסב לירושלים ועדין נוקק הרה להדרכתם של אנשי המקום להרחתו הדרך לירושלים, כבר קיבל הזקן את כל נגשו בעולם הזה, שהיה לעזוק ולבוה בעני כל הוא אשר הצביעו עליו: הנה הגבר לא עלה לירושלים עד נתנו ופגעו בו הדתנות וקראו אחרי: וזן אשכנזי ונצטא כוח.

אולי היתה לו דרך קפיצה לשוּב, ודאי שהיה קופץ למקומו להפטר מפגעיו, כזן שלא יוכל הרה לשוּב, על כן הלך והתקרב לקול התנועות, הדתנות שילווהו בכל הדרך יעמדו אתו על כל פרשת דרכים חדשה ושאלהו: באזן לירושלים?... וכשהזנומצאם כבר כרהצמות ירושלים, שאלהו שוב: באזה רחוב לבית הבחירה?...

ולא היה קץ לצעריו של אותו זקן ולחששתו על אשר אהר עד עודה מלעלות לבוא. אולם עדין היה משתעשע בתקוה אחת: מדר אעבור את כל יסורי התרפה הזו ואבוא על שכרי שאראה שם את המחזה הגדול אשר לא ראו עיני עד היום הזה, ויטב לי וזן מסכן זה, לא דע כי עריך הוא עוד לעבור שבמה מדורי גיהנם חדשים, הרי פעם ראשונה שמע שאומרים לו: שמא אתה, ואל המקדש לא תבוא וצריך אתה הנה

שלישי ושבועי ופנים השמעי תטורד ואחר תבוא. שבעה ימים - שבוע שנים, כל שנה י"ב חדשי גיהנם - את הכל עבר וזן מסכן זה, ויהי כיום השמיני ואמרו לו: ראשית אתה להכנס ולבוא אל המקדש, ופג לבו משמחה.
 ויהי כאשר בא פנימה ויפקח את עיניו לרוחח כרי שהראנה פעם אחת את אשר לא ראו כל השנים - אוי לו לזקן אומלל זה, את אשר קוה שיראה - לא ראה.

והיה זה בשעת הקרבת תשואות ואשמות עליות ושלמים שבין שני התמידין, ראה את הכהנים מואלים בגלים יחפות ולבושם כותנת כר, ראה את הכהנים כשהם סומכים אלה, ואחרים תולים ומפטיטים ומנחמים, ראה את מקריבי הקרבנות כשהם סומכים גופם על בהמתיהם, ראה את רצפת העודה ששופה דמים, ראה את המזבח מעלה עשן ורחות כשר מקטר עולים, שמע קול הכבשים עולה ומחריש אונים, ראה תמורות תמורות של הבעלים אולם בקדישם וכתות כחות של כהנים כשהם אולם את מתנותיהם בתוה ושוּק - אכלה במעומד ומתוך היעים והסרים והגפשו כרדיהם ובאצבעותיהם, -

נראה את הכהנים כעבודתם - וליא ראה מאומה, ראה הלוים על דופנם - וליא ראה מאומה, ראה ישראל כמעמדם כשתנים עומדים ומבישים כמותו - ומאומה יותר לא

חוא בא לכאן שידבר עמו, כל שכן שאחריים לא התפנו אליו להזעסק עם המסכריל המבייש על כל סביבו בעינים שלפני הניתוח: רבלי מוכן אילו נשומן לשוב כבר לברית ולהשיב דבר על כל אשר לא ראה אלא שנאמן היה האיש לשולחו וחשוב, שפא לא יצאתו דיי שולחותיו כל ענה לא לקחותי דברים עם מורם וירכס של כל הנמצאים כאן ואשר מוראו מטיל על כל פנים מן הפנים הממורים שראה במקום הזה. גמר אפוא מדיעותו לחור על כבודו ולהתחזק פנימה לדבר עם חרבי מקוצק.

כמה אומלל היה האיש הזה שפכל מקום אשר הלך ובא, רק ערפל עטה סביבו, לא נפקחו עיניו לראות את כל הנעשה כאן, שכן אמרו שם נשכחו של אותו הזקן זמיל: תלמיד שבא להקביל את פני רבו ליטול ישלים ממנו - בשערה זו נעשים יעששה בראשית נכבדה החדשה, יש מאין...! ומשהוא חוזר לביתו נספר מרבו, או נעשים יעששה מרכבה, וכי אין הוא מקבל רשות לשוב לביתו, עד שהתלמיד נעשה מרכבה לאלקות אשר בכל הנעשים ובכל המקומות, והיתגאה המוס על דופנו?...! שלוח זה, לא לשם יעששה בראשית הוא בא, ולא לשם יעששה מרכבה, - לחקור הוא בא... אולם כן, לא היה נצטא פנים לשאל שאלה כזו אשר שאל.

וכך שאל האיש לאמר:
 שמיני ירושלים איני שלית, שאלך לראות את מעשיו של בני הנמצא פה ואת דתנותיה כל בני החבראי שבבאן ולהשיבו דבר, והנה בארץ הנה השמתי לבי לדורשו ולחקור אחרי כל מה שעניי ראו במקום הזה, וליא ראיתי דבר שאוכל למסור אותו לשולחי ויהנה ממנו - ילמנו רבנו: מה רואים כאן? -
 ראה הרב את לפניו ומסורו ליד נשפשו שעמד לפני המיד ר' חרש שמשכר היה שמו, ששיב לו דוג משבחה לשאלות: מה רואים כאן?... הלה השיבו:

אמשל לך משל: לפנים בישראל בזמן שהיו ישראל שריון על אדמתו ובית המקדש היה בנוי וכל איש ישראל מלבוה חמת ועד נהר מצרים היו עולים לירושלים שלש פעמים בשנה, היה שם אהר, וזן מאור ואחזות בין כזב ואבגה, אשר מעוזו לא קיים עדיין את הכהנה הזו של עליה לרגל ואת ירושלים לא ראה ואל המקום אשר בחר ה' לשבתו שם, לא עלה.

בזמן הראשונים פטר עצמו מלעלות, פעם מתוך אונם פעם מתוך טומאה, ופעם מתוך שהיה בדרך רחוקה, ובזמן האחרונים כבר נעשה לו הדבר כהרגל של היות וגם לא ידע כיצד יעשה כבוא ירושלים בפעם הראשונה, שהיה זקוק לשאל כל דבר קטן וגדול ויהיה לעזוק בעיני הבריות, על כן דחה עליות לירושלים משנה לשנה.
 ולעת וקנתו אמר אל לבו, לא ארד שאולה לפני שאחזה בעיני את היקר והנפארת הזו שבירושלים ושבתית ה', אשר כל פה, וזן ונער, מליא מרמס תמיה - אלק ואראה ויהי מה, לא אודח יותר שפא אשאר נדחה לתמיה.

יצא לדרבו החדשה ונגיעו לפרשת דרכים ראשונה, שאל עוברי אורח: באזן דרך לירושלים? תמחו אנשי הגליל, הנמצא איש מישראל שאת דרך ירושלים אינו יודע? ואלם לא הקניטוהו בדבריהם, כי דני אותו לכות: שפא איש הנגב הוא דורכו לעלות

כחודו של מחט

קנב

ראה. אף תורה לא ראה שם, ותפילה לא שמע, מאומה לא ראה ולא שמע - הוזה
המקום אשר הכל מצפים לראותו ועיניהם לא תשבענה מלראותו) - ועיני לא ראו
אלא בית מטבחיים גדול! -

אילו היה לאותו זקן אומץ לב יותר, יכול היה לשאול את שאלתך אתה: ילמדני רבנו,
מה רואים כאן? ...

מלכים ב

פרק ה

א ונעמן שר צבא מלך ארם היה איש גדול לפני אדניו ונשא פנים כי בו נתן יי' תשועה לארם והאיש היה גבור חיל מצרע: **ב** וארם יצאו גדודים וישבו מארץ ישראל נערה קטנה ותהי לפני אשת נעמן: **ג** ותאמר אל גברתה אחלי אדני לפני הנביא אשר בשמרון אז יאסוף אתו מצרעתו: **ד** ויבא ויגד לאדניו לאמר כזאת וכזאת דברה הנערה אשר מארץ ישראל: **ה** ויאמר מלך ארם לך בא ואשלחה ספר אל מלך ישראל וילך ויקח בידו עשר ככרי כסף וששת אלפים זהב ועשר חליפות בגדים: **ו** ויבא הספר אל מלך ישראל לאמר ועתה כבוא הספר הזה אליה הנה שלחתי אליך את נעמן עבדי ואספתו מצרעתו: **ז** ויהי כקרא מלך ישראל את הספר ויקרע בגדיו ויאמר האלהים אני להמית ולהחיות כי זה שלח אלי לאסוף איש מצרעתו כי אף דעו נא וראו כי מתאנה הוא לי: **ח** ויהי כשמע אלישע איש האלהים כי קרע מלך ישראל את בגדיו וישלח אל המלך לאמר למה קרעת בגדיך יבא נא אלי וידע כי יש נביא בישראל: **ט** ויבא נעמן בסוסיו וברכבו ויעמד פתח הבית לאלישע: **י** וישלח אליו אלישע מלאך לאמר הלך ורחצת שבע פעמים בירדן וישב בשוך לך וטהר: **יא** ויקצף נעמן וילך ויאמר הנה אמרתי אלי יצא יצוא ועמד וקרא בשם יי' אלהיו והניף ידו אל המקום ואסוף המצרע: **יב** הלא טוב אמנה ופרפר נהרות דמשק מכל מימי ישראל הלא ארחץ בהם וטהרתי ויפו וילך בחמה: **יג** ויגשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו אבי דבר גדול הנביא דבר אליה הלא תעשה ואף כי אמר אליה רחץ וטהר: **יד** וירד ויטבל בירדן שבע פעמים כדבר איש האלהים וישב בשרו כבשר נער קטן ויטהר: **טו** וישב אל איש האלהים הוא וכל מחנהו ויבא ויעמד לפניו ויאמר הנה נא ידעתי כי אין אלהים בכל הארץ כי אם בישראל ועתה קח נא ברכה מאת עבדך: **טז** ויאמר חי יי' אשר עמדת לפניו אם אקח ויפצר בו לקחת וימאן: **יז** ויאמר נעמן ולא יתן נא לעבדך משא צמד פרדים אדמה כי לוא יעשה עוד עבדך עלה וזבח לאלהים אחרים כי אם ליי': **יח** לדבר הזה יסלח יי' לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחוות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי בית רמון בהשתחויתי בית רמון יסלח נא יי' לעבדך בדבר הזה: **יט** ויאמר לו לך לשלום וילך מאתו כברת ארץ: **כ** ויאמר גיחזי נער אלישע איש האלהים הנה חשף אדני את נעמן הארמי הזה מקחת מידו את אשר הביא חי יי' כי אם רצתי אחריו ולקחתי מאתו מאומה: **כא** וירדף גיחזי אחריו נעמן ויראה נעמן רץ אחריו ויפל מעל המרכבה לקראתו ויאמר השלום: **כב** ויאמר שלום אדני שלחני לאמר הנה עתה זה באו אלי שני נערים מהר אפרים מבני הנביאים תנה נא להם ככר כסף ושתי חלפות בגדים: **כג** ויאמר נעמן הואל קח ככרים ויפרץ בו ויצר ככרים כסף בשני חרטים ושתי חלפות בגדים ויתן אל שני נעריו וישאו לפניו: **כד** ויבא אל העפל ויקח מידם ויפקד בבית וישלח את האנשים וילכו: **כה** והוא בא ויעמד אל אדניו ויאמר אליו אלישע מאין גיחזי ויאמר לא הלך עבדך אנה ואנה: **כו** ויאמר אליו לא לבי הלך כאשר הפך איש מעל מרכבתו לקראתך העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ופקר ועבדים ושפוחות: **כז** וצרעת נעמן תדבק בך ובזרעך לעולם ויצא מלפניו מצרע כשילג:

מאושרים⁵ ויזרככו במעלתם ככריאות הבשר המצורע, אשר בשינוי רצון השי"ת, יתהוו גוי קדוש עם ה'. ומה⁶ שמכניסם לארץ אחרת ואינו נותן להם גדולה במצרים, או שאינו הורג את המצרים ומורישם מפניהם, ולזה אמר כי מימי היאור אשר בשינוי מקום, יהיו לדם ביבשה, כן העם הישראלי, ראוי לסגולה במקום מחצבתם, מקום אשר הוא הורתם⁷

מחצבת

החבר: כן הכבוד ניצוץ אור אלוקי מועיל אצל עמו ובארצו. [ט] אמר הכוזרי: מאמרך אצל עמו, כבר התבאר לי, אבל מאמרך "ובארצו" קשה לי לקבלו. [י] אמר החבר: אל יקשה בעיניך שתתייחד ארץ בדבר מכל הארצות, ואתה רואה מקום שמצליח בו צמח מכלתי צמח, ומוצא מבלעדי מוצא, וחיה מבלעדי חיה, ומתייחדים יושביו בצורות ומדות מבלעדי זולתם במיצוע המזג, והנה עפ"י המזג תהיה שלימות הנפש והסרונה. [יא] אמר הכוזרי: אינני שומע על השוכנים בא"י יתרון על שאר אנשי העולם. [יב] אמר החבר: כן הכרם זה שאתם אומרים שמצליח בו הכרם אילו לא היו נוטעים בו הגפנים, ועובדים העבודה הראויה להם, לא היה עושה ענבים... ויש לארץ עזר בזה עם המעשים והתורות התלויות בה, אשר הם בעבודה לכרם, אבל לא יתכן לסגולה הזאת להגיע אל הענין האלקי בבלעדי המקום הזה, כאשר לא יתכן שיצליח הכרם בבלעדי ההר הזה. [יג] אמר הכוזרי: ואיך הוא זה, וכבר נבאו מאדה"ר ועד משה בארץ אחרת: אברהם באור כשדים, ואחר כך יחזקאל ודניאל בבבל, וירמיה במצרים. [יד] אמר החבר... [טו] אמר הכוזרי: אלה כללי החכמה שצריכים לפרוט ואין זה עתה מקומו, ואחר זה אשאל אותך עליהם במקום החכמה, והשלם עתה דבריך בספור מעלות ארץ ישראל. [טז] אמר החבר: היתה מועמדת

לא עבדו ישראל ע"ז במצרים, ואתה עושה להם ניסים? ! והיה משמיע קולו לשר של ים, ונתמלא עליהם חמה וביקש לטבען. מיד השיב לו הקב"ה, שוטה שבעולם, וכי לדעתם עבודה, והלא לא עבודה אלא מתוך שיעבוד ומתוך טירוף הדעת, ואתה דן שוגג כמזיד ואונס כרצון? ! עכ"ל. וכן איתא בשמו"ר פרשה כא, ז, ושם אומר המדרש שאחר קטרונגו של סמא"ל, מה עשה הקב"ה? מסר לו איוב שהיה מיועצי פרעה, דכתיב בו: "איש תם וישר", אמר לו הנו בידך, אמר הקב"ה, עד שהוא מתעסק עם איוב, ישראל עולים לים ויורדים, ואח"כ אציל את איוב... עיי"ש. עיין דברי רבינו לעיל ג, טז-יז ובהערות שם. 5. במשלי (ג, יח): "עץ חיים... ותומכיה מאושר". וכתב המצודות: משובח, כמו "אשרי האיש", עכ"ל. ושם (פרק לא, כח): "קמו בניה ויאשרוה", וכתב במצודות: ענין שבה והלול. ובמלאכי (ג, יב): "ואשרו אתכם כל הגויים", ות"י: "ושבחון יתכון". וכאן הכוונה שתיתכן מציאות אשר גוי שהיה עובד ע"ז, יתהוו לגוי אשר כולם ישבחו ויהללו אותם. 6. ועתה מבאר רבינו את הרמז באות השלישי. 7. אולי הכוונה לתקופת האבות בארץ כנען, ושבזמן ההוא הובטח אברהם אבינו שארץ ישראל תהיה לו ולזרעו אחריו. ומקור לדברי רבינו הפנה אותי הגאון ר' שלמה פישר שליט"א לספר הכוזרי מאמר ב, ח - טז וחז אמר

ספר מאמר שני הכוזרי

ה אמר החבר כן הכבוד ניצוץ אור אלהי מועיל אצל עמו ובארצו :
ז אמר חכומי מאמרך אצל עמו כבר התבאר לי, אבל מאמרך ובארצו קשה לקבלו :
י אמר החבר אל יקשה בעיניך שתתיחד ארץ בדבר מכל הארצות, ואתה רואה מקום שמצליח בו צמח מבלתי צמח, ומוצא מבלעדי מוצא, והיה מבלעדי היה, ומתיחדים יושביו בצורות ומדות מבלעדי זולתם, ובמצוע המזג תהיה שלמות הנפש והסיוגה :

יא אמר חכומי אינני שומע עם השוכנים בא"י יתרון על שאר אנשי העולם :

אמר

קול יהודה

חכומי. עודני מדבר וזה בא ברעיוני לנבא אמרו וכאשר נאמר וכו' כלפי מאמר המלך בקדומת, ונקרא על דרך העברה ה' בלבד כמו וירד ה'. כי למה שלא זכר המלך עד הנה כי אם הבנת ענין המאמרטים אליו ית' כבוד ה' ומלאכות ה' וכו', עתה בא להוסיף שהבין ב"כ ענין וירד ה' שעם היום הירידה מתבוננת אליו יתב' אין הטובה זולתי לאור יצואו הנקרא על שמו, וכמשל האור בבקר ובערב וכו' שזה בלי ספק אינו כן רק דרך העברה בלבד :

ח כן הכבוד ניצוץ אור אלהי וכו'. הודע לו כי כנים דבריו יפה דן ויפה הורה כי ענין הכבוד הוא אור הניצוץ האלטי המוגש בגשם הדק הרומי כמו שזכרנו. וראה החבר להוסיף בלאר צענין הכבוד הזה על חיזה עם יליית, ואיזה מקום מנוחמו כבוד בעלם ורשעוה. והאמר שהוא מועיל אלל פס סגולתו באלרו הכבחרת. וכבר זכרנו בפתיחה הספר ובקדומת המאמר כי אל זה הוא נושא את נפשו מרלשית דבריו לבאר ענין הכבוד הזה שנסתם ענינו מאז דברו בראשון סימן כ"ו והתחברות כבודו אלינו וכו' עיין שמה. ומה שאמר כי הכבוד הוא ניצוץ אור וכו' איננו סותר לאמרנו ברביעי סימן ג' שהוא הגוף הדק וכו', כי היה דברו שם על חמרו הדק סימן ד' וכאן דבר על ארצו :

ט כבר התבאר לי. צמה שהראיתי לדעת כי אחס הסגולה מסימן כ"ח עד סימן ס"ח מן הראשון :

י צמח מבלתי צמח וכו'. הקדים צמח למצא שהוא הדומם ואין זה סדרם למדרגותיהם, כי רצה להקדים זה ללרסומו בהיותו נלכ על פני השדה גלוי לכל העמים והכל יודעים כמה יוצאת במקום מכלפי מקום עתה זו רועם ויכר בהצלל עלמו, מה שאין כן בדומם הממון והמכוסה בעמון הארץ, גם לא צחיה המתעטת להסתמר בימה פני יער, וכל שכן האדם שאין רועם התקום ויכר זו רק על ידי הלוקף הטרות האישיות והמדות : ומתיחדים יושביו בצורות וכו' ובמצוע המזג וכו'. וממה שידענו בלי ספק המצא שם מקומות מסוגלים להתיחד עם צורות ונמדות כמו שקדם בראשון סימן ה', וידענו ג"כ כי במצוע המזג תהיה שלמות הנפש והסיוגה וכמו שיבא בחמישי סימן י"ב, עמדנו על אמתה שלמות ארץ ישראל לענין הכבוד אשר יועיל אלל יושביה, כי להיותה באמצע היבוי יש לה מצוא גדול לשלמות מצאם ולעממה יבא שלמות הנפש כמדובר. ואל עבר כונה זו יליצו דברי הרבן' המדתי בספר אור ה' מאמר ב' כלל ב' : **יא אינני** שומע עם השוכנים וכו'. ר"ל סברא זו לא תקום ולא תהיה כי מפדו קרפליה בהיותה נשענת על דבר שהחזק יעיד על הספר, כי הנה שלמות הנפש אשר דברת איננה נמצאת בצומי ארץ ישראל ביהר שאת על שאר ארצי העולם :

כן

אוצר נחמד

ה אמר החבר כן. אמה הדבר שאמרת כי כבוד ה' הוא בדמיון ניצוץ השמש המועיל בלויי העב כן ניצוץ אור אלטי מועיל בגשמים דקים : מועיל אצל עמו ובארצו. ר"ל אינו מועיל רק לרע ישראל ובארץ ישראל, ובלוייך שני הסוגים האלו יתכנו הדברים שאמרת :

ז מאמרך. מה שאמרת אומר : קשה לקבלו. הדבר אינו מוכן מה ענין לארץ הארצות שהיה יחס קרובה לקבלת אור ה' משאר ארצות, שלא כולם מתומד אחד קוראו מה לי סכא מה לי פחס :

י שתתיחד ארץ. שפכה לה פעלה מיוחדת ביהר שאם משאר ארצות : ואתה רואה מקום וכו'.

מתי"ח 1234567

לדברך שראוי שיהיו כל הארצות שזים ככל עמיניסם, שלא תראה שלמה זס מלניה בלרן זאה דוקא, כמו שחאמר ד"מ כי הנחמים המלנימים באלרות המוכה לא ילנימו באלרות המערב, וכן להיפך : ומוצא מבלעדי מוצא. המחכום והאכנים עומים ילנימו באלניות מיוחדות להם : והיה מבלעדי דחיה. נמצאו מיני חיות בלרן אחס מה שלא נמצא בלרן הארצת : ומתיחדים יושביו בצורות ומדות וכו'. כל ארץ יש ליושביה מדות אחרות והכרת פניהם משתנה בכל ארץ וארץ : ובמצוע המזג וכו'. בלמנעות המזג יהיה שלמות נפש, כי א"ל שמונה הנפש ששלמה על מזג חסר, ועוד דבר על זה המגר במאמר ה' סימן י"ב. ור"ל איננו רחוק שימצא בלרן אחת יותר שלמות הנפש ממה שימצא בלרן אחרת. ומאחר ששעט אלטי לא הווח רק על נפש שלימה ודאי שגם צום גורם הסבל הארצות :

יא אינני שומע וכו'. לא שמעתי מטולם מעוברי דרך ואוחזי קטנות רחוקות : עם השוכנים בארץ ישראל וכו'. סן לו יהיה כדברך שכן אפשר ויכול להיות יתרון לארץ מן הארצות, אמתם עדיין לא הללה דברך כזה, כי אל המקום אשר כוזנק פונט אליו שהוא א"י, סרי שהשם מכוונס ההנעה שהלמה ואמרת ששעט תלוי בשלימות הנפש, ואיזה שלימות אלו מוצאים בארץ ישראל יותר משאר ארצות, כי לא שמעתי מטולם מי שיסגר יסרן בני ארץ ישראל על שאר ארצי העולם :

כן

תנינא

זמר וכו'. כי דע, כי כל רועה ורועה יש לו נגון מיוחד לפי העשבים ולפי המקום שהוא רועה שם, כי כל בהמה ובהמה יש לה עשב מיוחד, שהיא צריכה לאכלו. גם אינו רועה תמיד במקום אחד. ולפי העשבים והמקום שרועה שם, פן יש לו נגון. כי כל עשב ועשב יש לו שירה שאומר, שזה בחינת פרק שירה ואי ומשירת העשבים נעשה נגון של הרועה. וזה סוד מה שכתוב (שם ד): ותלד עדה את יבל, הוא הנה אבי ישב אהל ומקנה; ושם אחיו יובל, הוא היה אבי כל תפש פנור ועוגב. כי תכף בשהיה בעולם רועה מקנה, היה תכף כלי זמר פנ"ל. ועל פן דוד המלך, עליו השלום, שהיה יודע נגן (שמואל א טו), על פן היה רועה (שם), פנ"ל. גם מצינו בפאבות העולם כלם, שהיו רועי מקנה. וזה בחינת (ישעיה כז): מכנף הארץ זמירות שמענו, הינו זמירות ונגונים יוצאים מכנף הארץ. כי על ידי העשבים הגדלים בארץ נעשה נגון פנ"ל. ועל ידי שהרועה יודע הנגון, על ידי זה הוא נותן כח בהעשבים, ואינו יש לבהמות לאכל. וזה בחינת (שה"ש כ): הנצנים נראו בארץ, עח הזמיר הגיע; הינו שהנצנים גדלים בארץ על ידי הזמר והנגון השיף להם פנ"ל. נמצא, שעל ידי הזמר והנגון שהרועה יודע, הוא נותן כח בעשבים, ויש מרעה לבהמות. גם הנגון הוא טובה להרועה בעצמו, כי מחמת שהרועה הוא תמיד בין בהמות, היה אפשר שימשיכו ויזרידו את הרועה מבחינת רוח האדם לרוח הבהמיות, עד שירעה הרועה את עצמו, בבחינת (בראשית לח): וילכו לרעות את צאן אביהם וכו', ופרש רש"י, שהלכו לרעות את עצמן. ועל ידי הנגון נצול מזה, כי הנגון הוא התבררות הרוח, שמבכרין רוח האדם מן רוח הבהמה, בבחינת (קהלת ג): מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה, ורוח הבהמה הירדת היא למטה; כי זהו עקר הנגון — ללקט ולברר הרוח טובה, פמבאר במקום אחר וכו'. ועל פן על ידי הנגון נצול מרוח הבהמיות, כי נתברר רוח האדם מרוח הבהמה על ידי הנגון פנ"ל:

י"ג חלוקים רבים בנגינה, כי יש נגון שלם, ויש נגון שהוא בכמה בבות, ויכולים לחלקו לכבות וענינים:

י"ד, שהמלך יש לו כל הנגון פלו בשלמות, אכל השרים אין להם רק אינה חלק בנגון. פל אחד לפי מקומו. ועל פן אמר דניאל לנבוכדנצר (דניאל ד): אנת הוא אילנא וכו' ומזון לכלא בה. פי נבוכדנצר, שהיה מלך ויש לו כל הנגון, על ידי נמשך כל המזון, כי המזון נמשך על ידי הנגון פנ"ל. ועל פן יעקב אבינו, אף שלא היה יודע אז שהוא יוסף, רק כפי מה שספרו לו השבטים הנהגותיו של יוסף, שלח לו נגון השיף לשר פמותו, כפי מה ששמע מבניו הרביו והנהגותיו, כי יעקב רצה לפעל אצלו על ידי הנגון מה שהיה צריך, על פן שלח לו אותו הנגון של ארץ ישראל. וזהו שאמר לבניו: קחו מזמרת הארץ בכליכם; הינו שיקחו בחינת הנגון פנ"ל, שהוא בחינת זמרת הארץ פנ"ל, בפלים שלהם. והזרידו לאיש מנחה, מעט צרי ומעט דבש נכאת ולט, בטנים ושקדים — הם בחינת משקולות ומדות הנגון, כי הנגון נעשה מגדולי הארץ פנ"ל:

יחפרך: בני אמה, אני היום ילדתיך (תהלים ט). והדבר תמוה ונפלא מאד, לכאורה, אף כל זה מחמת גדל עצם שכלו של משיח, לפי גדל מדרגתו שיאחו אז, ומחמת הפלגת עצם מעלת שכלו, שיגדל אז מאד מאד, על פן יהיה פל הזמן שעבר עליו מיום בריאת העולם עד אותו הזמן, פלו אין ואפס ממש, ויהיה ממש כאלו נולד היום, כי יחבטל פל הזמן בשכלו, שיהיה גדול מאד. ועל פן יאמר לו השם יחפרך: אני היום ילדתיך — היום ממש, כי כל הזמן שעבר, אין ואפס לגמרי פנ"ל:

י"ו אנו רואים במקום גם כן, שהפעל פח יכול לעבר מקום גדול בשעה מועטת. נמצא, שאצלו פל זה המקום הוא קטן, ואצל החלושי כח נחשב זה המקום גדול, וצריכים לילך שעה מרובה עד שעוברים אותו המקום. וכמו כן למעלה מעלה, פל מה שהכח גדול יותר, המקום נקטן אצלו יותר, וכן למעלה מעלה, עד שהמקום נתבטל לגמרי, רק שבשכלנו אי אפשר להבין פל זה, כמו שאי אפשר להבין פחולם את האמת, שפל אותו הזמן שנדמה פחולם אינו פחולם באמת, כמו כן גם אנו אי אפשר לנו להבין, שפל הזמן שלנו אינו כלום למעלה בשכל הבהמה פנ"ל:

סב: אלה מסעי בני ישראל (כמברר לג). איתא במדרש (א), שמסעי בני ישראל, דהינו הנסיעות שבני ישראל נוסעין במקום למקום, הם מכפרין על אלה אלקיך ישראל, הינו על פגם עבודה זרה, כי אפלו פשאין עובדין עבודה זרה, יש פגם עבודה זרה, פי קלקול האמונה היא גם כן בחינת עבודה זרה, וקמו שמוכא (בשם הפעל שם טו"כ א) על פסוק (דברים יא): וסרתם ועבדתם אלקים אחרים, שתכף כשסרים מהשם יחפרך הוא בחינת עבודה זרה, ועל ידי הנסיעות של ישראל נתכפר. וכל זמן שיש עבודה זרה בעולם, תרון אף בעולם (ספרי פי ראה והובא בפירוש"י שם). נמצא, כשנתכפר פגם עבודה זרה פנ"ל, נמתק התרון אף, ונמשך רחמנות. ועקר רחמנות הוא בבחינת (בראשית מג): ואל שדי יתן לכם רחמים — לכם דיקא. הינו שהשם יחפרך יתן לנו הרחמנות, שימסר את הרחמנות בידינו, פי אצלו יחפרך יכול להיות, שגם החולאת הקשה וכל היסורין הם הרחמנות שלו, פי בודאי פל מה שהשם יחפרך עושה להאדם, אפלו יסורין קשים, הפל הוא רק רחמנות, אכל אנו מבקשים, שיתן וימסר בידינו את הרחמנות, פי אין אנו מבינים הרחמנות שלו, וגם אין אנו יכולין לקבל אותו הרחמנות שלו הנ"ל, רק שהשם יחפרך יתן בידינו את הרחמנות, שאנחנו בעצמנו נרחם עלינו, ואצלו הרחמנות בפשיטות, להתרפא מן החלי וכיוצא בזה. וזהו "ישראל" — ראשי תבות: א"ל שדי יתן לכם רחמים. פנ"ל, כי הרחמנות נעשה על ידי מסעי בני ישראל, פנ"ל:

סג: דע, פי יעקב אבינו, כששלח את בניו עשרת השבטים ליוסף, שלח עמיהם נגון של ארץ ישראל. וזה סוד: קחו מזמרת הארץ בכליכם וכו' (בראשית מג), בחינת זמר ונגון, ששלח על ידם ליוסף, וכמו שפרש רש"י: מזמרת — לשון

(א) עין מלקוטי קמח סימן פ' בשם ה' עשרה מאמרות.
 (ב) ליקוטי ח"א סימן נד, אות ה, בדי"ה ולהבנינו, סב (א) בעש"ט עה"ח עקב אות נה.
 (ג) רע"י בוהר ח"א ו, ובז"ח בראשית י, ובתוספתא פרשת כ"חשא ה, וע"י בפרק שירה מעלת העוסק בה. (ד) ליקוטי ח"א סימן נד, אות ה, בדי"ה ולהבנינו, סב (א) בעש"ט עה"ח עקב אות נה.

ר' נחמן מברסלב

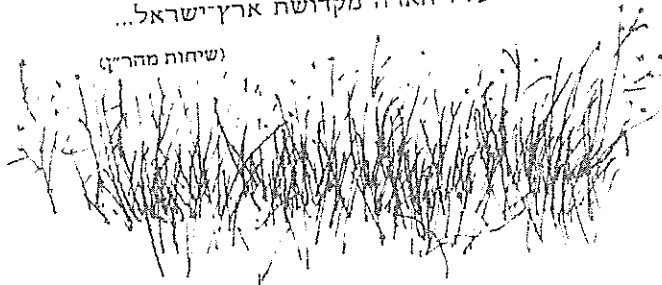
ניגון העשבים

דע בי כל רועה ורועה יש לו ניגון מיוחד, לפי
העשבים ולפי המקום שהוא רועה שם. כי כל
עשב ועשב יש לו שירה, ומשירת העשבים
נעשה ניגון של רועה.

אם הייתי זוכה לשמוע את קול השירות
והתשבחות של העשבים, איך כל עשב ועשב
אומר שירה לשם יתברך. בלי תמיהה ובלוי
שום מחשבות זרות, ואינם מצפים לשום
חשלום גמול! כמה יפה ונאה כששומעין
השירה שלהם! וטוב מאד ביניהם לעבוד את
ה' ביראה.

תיכף בשהארם מתעורר להשתוקק לארץ
ישראל, אזי כפי התעוררותו ותשוקתו,
נמשכת עליו הארה מקדושת ארץ-ישראל...

(שיחות מהרי"ן)

פרק כו

בביאור מדת הקדושה ודרך קנייתה

ענין הקדושה כפול הוא, דהיינו: תחלתו עבודה וסופו גמול, תחלתו השתדלות וסופו מתנה, והיינו: שתחלתו הוא מה שאדם מקדש עצמו, וסופו מה שמקדשים אותו. והוא מה שאמרו ז"ל (יזמא ל"ט): „אדם מקדש עצמו מעט מקדשים אותו הרבה, מלמטה מקדשים אותו מלמעלה“.

ההשתדלות הוא שיהיה האדם נבדל ונעתק מן החומריות לגמרי ומתדבק תמיד בכל עת ובכל שעה באלהיו. ועל דבר זה נקראו הנביאים מלאכים, כענין שנאמר באהרן (מלאכי ב'): „כי שפתי כהן-ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא“ ואומר (דברי הימים ב' ל"ו): „ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים וגו'“ ואפילו בשעת התעסקו במעשים הגשמיים המוכרחים לו מפאת גופו, הנה לא תזוז נפשו מדביקותה העליון, וכענין שנאמר (תהלים ס"ג): „דבקה נפשי אחריך בי תמכה ימינך“ ואמנם לפי שאי אפשר לאדם שישים הוא את עצמו במצב הזה, כי כבוד הוא ממנו, כי סוף סוף חומרי הוא ובשר ודם, על כן אמרתי שסוף הקדושה מתנה, כי מה שיוכל האדם לעשות הוא ההשתדלות ברדיפת הידיעה האמתית והתמדת ההשכלה בקדושת המעשה, אך הסוף הוא שהקדוש ברוך הוא ידריכהו בדרך הזה שהוא חפץ ללכת בה וישרה עליו קדושתו ויקדשהו ואז יצלת בידו זה הדבר שיוכל להיות בדביקות הזה עמו יתברך בתמידות, כי מה שהטבע מונע ממנו יעזרהו יתברך ויסייע לו, וכענין שנאמר (תהלים פ"ד): „לא ימנע טוב להולכים בתמים“, ועל כן אמרו במאמר שזכרתי: „אדם מקדש עצמו מעט“, שהוא מה שיוכל האדם לקנות בהשתדלותו, „מקדשים אותו הרבה“, שהוא העזר שעוזר אותו השם יתברך, וכמו שכתבתי.

והנה האיש המתקדש בקדושת בוראו, אפילו מעשיו הגשמיים חוזרים להיות ענייני קדושה ממש, וסימנך אכילת קדשים, שהיא עצמה מצות עשה, ואמרו ז"ל (פסחים נ"ט): „כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים“.

ותראה עתה ההפרש שבין הטהור לקדוש: הטהור — מעשיו החומריים אינם לו אלא הכרחים והוא עצמו אינו מתכוין בהם אלא על צד ההכרח, ונמצא שעל ידי זה יוצאים מסוג הרע שבחומריות ונשארים טהורים, אך לכלל קדושה לא באו, כי אילו היה אפשר בלתם כבר היה יותר טוב, אך הקדוש, הדבק תמיד באלהיו ונפשו מתהלכת בין המושכלות האמתיות באהבת בוראו ויראתו, הנה נחשב לו כאילו הוא מתהלך לפני ה' בארצות החיים עודנו פה בעולם הזה, והנה איש כזה הוא עצמו נחשב כמשכן, כמקדש וכמזבח, וכמאמרם ז"ל (בראשית רבה פ"ב): „ויעל מעליו אלהים“ (בראשית ל"ה) — „האבות הן הן המרכבה“, וכן אמרו: „הצדיקים הן הן המרכבה“, כי השכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש, ומעתה המאכל שהם אוכלים הוא כקרבן שעולה על גבי האישים, כי ודאי הוא שיהיה נחשב לעילוי גדול אל אותם הדברים שהיו עולים על גבי המזבח, כיון שהיו נקרבים לפני השכינה, וכל כך יתרון היה להם בזה עד שהיה כל מינם מתברך בכל העולם, וכמאמרם ז"ל במדרש, כן המאכל והמשתה שהאיש הקדוש אוכל עילוי הוא למאכל ההוא ולמשתה ההוא וכאילו נקרב על גבי המזבח ממש, והוא הענין שאמרו עליו ז"ל (כתובות ק"ה): „כל המביא דורון לתלמיד חכם כאילו הקריב בכורים“, וכן אמרו (יומא ע"א): „ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין“ במקום נסכים, ואין הדבר הזה שיהיו התלמידי חכמים להוטים אחרי האכילה והשתיה חס ושלום, שימלאו גרונום כמלעיט את הגרגון, אלא הענין הוא לפי הכונה שזכרתי, כי התלמידי חכמים הקדושים בדרכיהם ובכל מעשיהם הנה הם ממש כמקדש וכמזבח, מפני שהשכינה שורה עליהם כמו שהיתה שורה במקדש

ממש, והנה הנקרב להם כנקרב על גבי המזבח ומילוי גרונם תחת מילוי הספלים, ועל דרך זה כל תשמיש שישתמשו מדברי העולם אחרי היותם כבר דבוקים לקדושתו יתברך הנה עילוי ויתרון הוא לדבר שהוא שזכו להיות תשמיש לצדיק, וכבר הזכירו ז"ל בענין אבני המקום שלקח יעקב ושם מראשותיו (חולין צ"א): „אמר רבי יצחק מלמד שנתקבצו כלן והיתה כל אחת אומרת עלי יניח צדיק ראשו.“ כללו של דבר: ענין הקדושה הוא שיהיה האדם דבק כל כך באלהיו עד שבשום מעשה אשר יעשה לא יפרד ולא יזוז ממנו יתברך,
עד שיותר יתעלו הדברים הגשמיים אשר ישמשו לאחד מתשמישיו
במה שהוא משתמש בהם ממה שיורד הוא מדביקותו ומעלתו
בהשתמשו מדברים גשמיים. ואמנם זה בהיות שכלו ודעתו קבועים תמיד בגדולתו יתברך ורוממותו וקדושתו, עד שימצא כאילו הוא מתחבר למלאכים העליונים ממש עושהו בעולם הזה, וכבר אמרתי שאין האדם יכול לעשות זה מצדו, אלא להתעורר בדבר ולהשתדל עליו, וזהו אחר שכבר ימצאו בו כל המדות הטובות שזכרנו עד הנה מתחלת הזהירות ועד יראת החטא, בזאת יבא אל הקודש ויצליח, שהרי אם הראשונות חסירות ממנו הרי הוא כזר ובעל מום שנאמר בו (במדבר י"ח): „וזר לא יקרב“, אך אחרי הכינו את עצמו בכל הכנות אלה, אם ירבה לידבק בתוקף האהבה ועוצם היראה בהשכלת גדולתו יתברך ועוצם רוממותו, יפריד עצמו מעניני החומר מעט מעט ובכל פעולותיו ובכל תנועותיו יכוין לבבו אל מצפוני ההתדבקות האמיתית, עד שיערה עליו רוח מרום וישכין הבורא יתברך את שמו עליו כמו שעושה לכל קדושו ואז יהיה כמלאך ה' ממש וכל מעשיו, אפילו השפלים והגשמיים, כקרבנות ועבודות.

והנך רואה שדרך קניית זאת המדה הוא על ידי רוב הפרישה והעיון העצום בסתרי ההשגחה העליונה ומצפוני הבריאה וידיעת רוממותו יתברך ותהלותיו, עד שיתדבק בו דבקות גדול וידע לכוין מחשבתו בהיותו הולך ומשתמש בדרכים הארציים

וְאֶת־שִׁבְתֵּי תִשְׁמְרוּ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: אֶל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִים וְאֱלֹהֵי הַמַּסְכָּה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה

זאת יומי שכנא דילי
תטרון, אנא יי אלהיכון:
ד. לא תחפונן בחר שעון,
ודחלן דמתכא, לא תעבדון
לכון, אנא יי אלהיכון: ה. וארי תכסון, נכסת קודשין קדם יי.

רס"ג (ד) מסכה, מתכת. אני ה' אלהיכם, אני ה' אלהיכם האחד.

רשב"ם (ג) ואת שבתתי תשמרו, כשם שבעשרת הדברות נאמר כיבוד אב ואם אצל שמירת שבת שהושוה כיבודם לכבוד המקום, אף כאן סמכן הכתוב לפי פשוטו!

1 דאה רש"י

רמב"ן (ד) ואמר אל תפנו אל האלילים, והוא מלשון ואם יפנה לבבך (דברים ל יו), אשר לבבו פונה היום (שם כט יז), יאמר שלא יפנה לבו באלילים להאמין שיהיה בהם תועלת או שיכאו העתידות אשר יתנבאו מהם, אבל יהיו הם וכל מעשיהם אפס ותוהו בעיניו, ולא תבא עתידות רק בגזירת עליון, וכן אמרו רבותינו² דיוקנה עצמן אסור להסתכל בהן, משום שנאמר אל תפנו אל האלילים, הכניסו אפילו ההסתכלות בהן בכלל האיסור שלא יתן דעתו בענינם כלל. ואמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם, להזהיר עליהם משעת עשיה, והאזהרות בע"ז יבואו בתורה במקומות רבים ובמדרש ויקרא רבה³ הזכירו על הפרשה הזו, רבי לוי אומר מפני⁴ שעשרת הדברות כלולין בתוכה. אנכי ה' אלהיך (שמות כ ב), וכתוב הכא אני ה'

28 שבת קמט א. 29 כ"ה. 30 פרשה זו נאמרה בהקרה לפני וכו'

חוקני האלילים (פסוק ד), שלא לכפור בעיקר. ואת שבתותי תשמרו [אני ה' אלהיכם], תעשו כמוני ששבתתי בו מכל מלאכה. וכשם שבעשרת הדברות נאמר כבוד אב ואם אצל שמירת שבת שהושווה כבודם לכבוד הקב"ה, אף כאן, לכן סמכן. [שלא תאמרו אחר שהושוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום, דכתיב: כבוד את אביך וגו' (שמות כ יא), וכתוב: כבוד את ה' מהונך (משלי ג ט), אם יאמרו לך אביך ואמך תדחה שבת שיהיה חייב לעשות, אף על גב דכבוד אב אינו אלא עשה ושמירת שבת עשה ולא תעשה, כיון שהושוה הכתוב כבודו לכבוד המקום, קמ"ל. כל זה מפורש בפרק אלו מציאות, וקשיא למה אצטרף קרא, דכל הקשה אינה להחמיר אלא להיות כמותה, ואם כן מנין לנו שיהיה רוחה כבוד המקום בשביל כבוד אביו ואמו. וי"ל לפי שהקשה מאביו ואמו הוא יותר מהמקום, דלגבי המקום אומר: כבוד את ה' מהונך, כלומר אם יש לו, ובאביו ואמו אם אין לו חייב לתווך על הפתחים בשביל כבודם. כך פירשו התוספות. ועדיין יקשה: דכתיב, ונשיא בעמך לא תאור (שמות כב כז), כעושה מעשה עמך, ואם אביו ואמו אומרים לו לחלל שבת אינו חייב לכבודם. וי"ל דמייירי בשבות הרבנן, דאתי כבוד אב ואם דאורייתא ודחי שבות דרבנן].

(ד) אל תפנו אל האלילים, לא יזונו עיניכם מהם. ואלהי מסכה, חזר בו⁵ להזהיר אף לרבים.

1 והוספתי ע"פ המשמעות בראב"ע כאן מקור דברי רבנו 4 קידושין ל ב. 5 ב"מ לב א. 6 גם בריב"א הביא כן בשם, וכ"ה כתוב תראיש שם, אבל בתוס' שלמינו לוחא 7 יבמות כח ב. 8 כל הקטע חסר כ"י. 9 אף שכבר הודיע על כך בשמות ל"ו י'

השבת, אל תשמע לו, וכן בשאר כל המצוות. אני ה' אלהיכם, רש"י אתה ואביך חייבים בכבודי, לפיכך לא תשמע לו לכטל את דברי. איזהו מורא, לא ישוב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו. ואיזה כבוד, מאכיל ומשקה, מלביש ומנעיל, מכניס ומוציא.

(ד) אל תפנו אל האלילים, לעבדם. אלילים לשון אל, כלא הוא חשוב. ואלהי מסכה, תחילתן אלילים הם, ואם אתה פונה אחריהם סופך אתה עושה אותם אלוהות. לא תעשו לכם, לא תעשו אצל אחרים, ולא אחרים לכם. ואם תאמרו לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם, הרי כבר נאמר: לא יהיה לך (שמות כ ב), לא שלך ולא של אחרים.

(ה) וכי תזבחו וגו', לא¹ נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתך אלא על מנת ליאכל בתוך הזמן הזה. שאם לקבוע להם זמן אכילה, הרי כבר נאמר: ואם נדר או נדבה זבח קרבנו

א תריכ שם, קידושין לא ב. 2 תריכ שם. 3 תריכ שם יא. 4 תריכ שם יב. 5 תריכ פ"ק א א.

הרואים ללמדו ולהכריחו, וכן בשמירת שבת². וטעם אני ה' אלהיכם, שתעשו כמוני ששבתתי מכל מלאכה.

(ד) אל תפנו, אפילו בלב להסתכל³. האלילים, הם הפסילים, ונקראו כן כי הם דבר שקר, כמו רופאי אליל כלכם (איוב יג ד). ויתכן דיתור מגזרת אל⁴, והטעם שאינו יש. ואלהי מסכה, לקבל כח העליונים⁵. כי אין צורך לאלה אחר עמי, על כן כתוב אני ה' אלהיכם. ובלשון רבים תפנו גם תעשו, כי הרוואה ולא יצלה הדבר⁶ הוא משתתף עמו.

(ה) וכי תזבחו זבח שלמים, דבק עם הכתוב למעלה, בעבור שלא יזבחו לשדים לא אלה⁷, כי אם לה' לבדו. וטעם לשון רבים תזבחו, כי על הרוב דיבר הכתוב, שיתחברו אנשים

11 ולכן אמר בלשון רבים: תשמרון. 12 לא לחשוב אפילו לזנותם. 13 אליל נדוף בפסוק זה לשקר: ואולם אתם עפלי שקר. רפאי אליל כלכם. 14 דאה רש"י. 15 דאה ראב"ע בראשית לא יט. 16 דאה להלן פסוק יא. 17 על פי דברים יב יז.

(ד) ובאמרו אחר כך: אל תפנו אל האלילים, נראה שכאשר ספורנו הזהיר ואמר "לא תעשה לך פסל" (שמות כ ג) לא לקבלם עליו לאלהים בלבד אסר, אבל אסר אפילו לכבודם ולעשות מסכה בשעות ידועות, להשיג בה הצלחות קניינים מדומים וזולתם⁸. (ה) וכי תזבחו, ביאר שכאשר אמר "אנכי ה' אלהיך" (שם כ ב) שיקבלו לאלוה אותו לבדו, כמו שיקבלו ביציאת מצרים באמרום "זה אלי ואנוהו, אלהי אבי וארוממנהו" (שם טו כ) לא בלבד אמר שישמרו מצוותיו וירוממוהו, כראוי למקובל למלך, ושיתפללו אליו לבדו בכל צרותם, אבל הזהיר עם זה שיחוסו על כבודו מאד, באופן שלא יחללו את קדשיו אפילו במתשכה.

20 דאה ספורנו שמות ל"ו י'

לרצוא לכוּן תכסוניה:
 ה. ביקמא דיתנביס, יתאכיל
 וביקמא דכתרהי, ודישפאר
 עד יקמא תליתא, בנורא
 יתוקד: ז. ואם, אהאכלא
 יתאכיל ביקמא תליתא,
 מרסק הוא לא יהי
 לרצוא: ח. ותיכלניה חוכיה תקפיל, ארי ית קודשא ביי אהיל, וישפצי, אנשא ההוא מעמיה:
 ט. ובמקצרכון ית חצרא דארעכון, לא תשיצי, פתא דתקלף למחצד, ולקטא דחצדף לא תלקיט:

ו לרצונכם תזבחהו: ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד-יום השלישי
 ה באש ישרף: ואם האכל יאכל ביום השלישי פגול הוא לא ירצה: ואכליו
 ט עוננו ישא קי-את-קדש יהוה חלל ונכרתה הנפש ההוא מעמיה: ובקצרכם
את-קציר ארצכם לא תכלה פאת שדה לקצר ולקט קצירך לא תלקט:

רס"ג (ה) לרצונכם, כפי הרצוי מכם.
 (ז) פגול, מרוחק.
 (ט) פאת שרף, קצה שרף.

רשב"ם (ה) לרצונכם, שיהא תמים² ולסמיכה³ ולכל משפטיו של קרבן וכמו שמפרש והולך.
 (ז) ואם האכל יאכל, במחשב לאוכלו חוץ ממקומו פירשו חכמים⁴.
 2 לעיל ג א. 3 שם ב. 4 ת"כ פרק א ד.

רמב"ן אלהיכם (פסוק ב). לא יהיה לך (שמות שם) וכתוב הכא ואלהי מסכה לא תעשו לכם. לא תשא (שם ו), וכתוב הכא ולא תשבעו כשמי לשקר (להלן פסוק יב). זכור את יום השבת (שמות שם ז), וכתוב הכא ואת שבתותי תשמורו (פסוק ג). כבר את אביך ואת אמך (שמות שם יא), וכתוב הכא איש אמו ואביו תיראו (פסוק ג). לא תרצח (שמות שם יב) וכתוב הכא לא תעמוד על דם רעך (להלן פסוק טו). לא תנאף (שמות שם), וכתוב הכא אל תחלל את בתך להזנותה (להלן פסוק כט)³¹. לא תגנוב (שמות שם), וכתוב הכא לא תגנוב (להלן פסוק יא). לא תענה (שמות שם), וכתוב הכא לא תלך רכיל בעמך (להלן פסוק טז). לא תזמוד (שמות שם יג), וכתוב הכא ואהבת לרעך כמוך (להלן פסוק יח), ע"כ במדרש.

(ה) ואמר וכי תזבחו זבח שלמים, כי אחרי שאסור הזביחה וכל עבודה לאילילים ואלהי מסכה וריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד³², אמר כי כאשר תזבחו לה' לא תזבחו לו אלא לרצונכם, שתהיה עבודתכם לרצון לפניו וירצה בכם כעבד יתורצה אל אדניו בעשותו כל אשר יצונו, כלשון ונרצה לו לכפר עליו (לעיל א ד), ואור פניך כי רציתם (תהילים מד ד). והטעם שלא תחשבו שיהיה בע"ז שום תועלת ולא תעשו עבודת

31 בויק"ר שם מביא הפסוק: מות יומת הנואף והנואפת (להלן כ י). 32 סנהדרין ט ב.

חזקוני (ה) לרצונכם תזבחהו, תנו¹⁰ רצונכם בו שלא תהיו צרי עין במה שתקריבו לפני הקב"ה, לפי שיש בני אדם שאינם מקריבין מן הלב אלא מחוץ שרואין את חבריהם עושיין, ויש להם כוונת אם לא יעשו כך. דבר אחר¹¹: עשו דבר שיהיה לכם לרצון, כיצד, ביום ההוא יאכל וממחרת (פסוק ו). תזבחהו, אין שוחטין שני ראשין בבת אחת¹².

(ח) כי את קודש ה' חלל, אחר שהקריבו את האמורים להקב"ה כל הבשר קודש¹³.

(ט) ובקצרכם, כמו שאתם נותנים מזבח השלמים האמורים
 10 בכור שור. 11 שם וראה רשב"ם. 12 ת"כ פרק א ג. 13 ראבי"ע כאן.

וגו' (לעיל ז טז). לרצונכם תזבחהו, תחילת זביחתו תהא על רש"י מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון, שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני. לרצונכם, אפייצימנט"ו, זהו לפי פשוטו. ורבותינ¹³ למדו מכאן למתעסק בקדשים¹⁴ שפסול, שצריך שיכתוין לשחוט.

(ו) ביום זבחכם יאכל, כשתזבחהו תשחטהו על מנת לאכלו בזמן זה שקבעתי לכם כבר¹⁵.

(ז) ואם האכל יאכל וגו', אס¹⁶ אינו ענין לחוץ לזמנו, שהרי כבר נאמר: ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' (לעיל ז יח), תנהו ענין לחוץ למקומו. יכול¹⁷ יהיו חייבין כרת על אכילתו, תלמוד לומר: והנפש האוכלת ממנו עונה תשא (שם), ממנו ולא מחברו, יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו. פגול, מתועב, כמו: ומרק פגולים כליהם (ישעיה סה ד).

(ח) ואכליו עוננו ישא, בנותר גמור הכתוב מדבר, ואינו ענוש כרת על הנשחט חוץ למקומו שכבר מיעטו הכתוב, וזה בנותר גמור מדבר, ובמסכת כרייתות¹⁸ למדוהו מגזרה שוה¹⁹.

(ט) לא תכלה פאת שדה, שיניח פאה בסוף שדהו²⁰. ולקט קצירך, שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתיים, אבל שלש אינן לקט²¹.

13 חולין יג א. 14 כגון מתעסק בסכין להגביחו או לזרוקו ושחט בקדשים שלא נתכוין לשום חטיטה (רש"י). 15 [ת"כ שם]. 16 ת"כ שם ד. 17 זבחים כח א. 18 ה א. 19 קדש קדש, ואוכליו עוננו ישא כי את "קדש" ה' חילל (כאן פסוק ח), וכתוב ושרפה את הנותר באש לא יאכל כי "קדש" וגו' (שמות כט לד). וכאן כתיב: ונכרתה. — ולא ידעין דהאי כרת דכאן בנותר קאמרי, דהא כתר דקרא דחוץ למקומו כתיב ומשמע דעליה כתיב, אלא משום דאתאי קדש קדש (רש"י כרייתות ה א). 20 [ת"כ פרק א ט]. 21 פאה פ"ו מ"ה.

על זבח אחד. וטעם לרצונכם, שיביאו הזבח ברצונם ולא ראבי"ע בהכרח.

(ח) ואכליו, כל אחד מאוכליו, וכן וצדיקים ככפיר יבטח (משלי כח א)¹⁸. כי את קדש ה' חלל, אחר שהקריב האימורים¹⁹ לגבוה, הנה כל הבשר קודש. וחלל מגזרת חול²⁰ שאין לו טעם כדמות חלל. ובפרשה הזאת ביאר עונש העון, ונכרתה הנפש ההוא²¹.

(ט) וטעם ובקצרכם, אחר זבח שלמים, כאשר נתת לה' האימורים כן תתנו מקציר ארצכם לכבוד ה' לעני ולגר. ודקדוק

18 כל אחד מן הצדיקים יחיה בבטחון ככפיר. 19 החלקים הפנימיים של הקרבן שנשרפו על המזבח. 20 חול הוא ההיפך מן הקודש. 21 לעיל ז יח כתב: והנפש האכלת ממנו עונה תשא, ולא פירש מהות העונש. בפרשתנו פירש שהעונש הוא כרת.

(ט) ובקצרכם... לעני ולגר תעזוב אותם, ביאר שאחר שקבלנו ספורנו אותו לאלהים ראוי לנו ללכת ברכיו. לעשות צדקה ומשפט.

י וְכַרְמֶךָ לֹא תַעֲזוֹלֵל וּפְרִט פְּרִמָּךְ לֹא תִלְקַט לְעֵנִי וְלִגְרֵךְ תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה י בְּאֱלֹהֵיכֶם: לֹא תִגְנוּבוּ וְלֹא תִכְחָשׂוּ וְלֹא תִשְׁקְרוּ אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ: וְלֹא תִשְׁבְּעוּ

י. וְכַרְמֶךָ לֹא תַעֲזוֹלֵל, וְנִתְרָא דְכַרְמֶךָ לֹא תִלְקַט, לְעֵנִי וְלִגְרֵי תִשְׁפּוֹק יְתֵהוֹן, אָנָּה יי אֶלְהֵכֶן: וְלֹא תִשְׁבְּעוּן

רס"ג (י) לא תעולל, לא תבקר אחרי שאריות הבציר לקחתו. ופרט, הנושר בעת הבציר. אני ה' אלהיכם, אני ה' אלהיכם אגמלכם טוב. (יא) לא תגנובו וגו', לא חגנובו ולא יכחש ולא ימעל שום אדם בחבירו.²

2 הניח לא תגנובו לכה, כי היא אזהרה שלא לגנוב אפילו מגוי, ושתי הנוחרות איש כעמיתו דוקא. שהפקעת הלואה גוי מותרת וכיוצא. ועיין רמב"ם יוש' ה' גניבה ויוש' ה' גוילה.

רשב"ם (י) לא תעולל, פאה משמע⁵, כדכתיב עולל יעוללו כגפן (ירמיה ו ט).

(יא) לא תגנובו, ממוך⁶. לא תכחשו, כפירת ממון המופקד בידו. כדכתיב וכחש בה (לעיל ה כב). לא תשקרו, ממון שהלוהו. (יב) ולא תשבעו, אפילו בלא כפירת ממון.

5 ע"י רש"י ע"פ חז"ל, וצ"ע. 6 [מכילתא יתרו בחדש ת]. 7 ראה רש"י.

רמב"ן הנכבד ע"מ לקבל פרט³³ אלא לעשות רצונו, כי רצונו הפשוט הוא הראוי והמחייב. ואמר זה בשלמים³⁴ שהם הקדשים קלים הנאכלים לבעלים בעצמם שישמרו במחשבתם להיותם בכונה רצויה, וכ"ש בקדשי הקדשים, או מפני שהשלמים מידתן של ישראל³⁵, כמו שאמרו רבותינו³⁶ לא הקריבו בני נח שלמים, והמשכיל יבין. ורבותינו אמרו³⁷ לרצונכם זבוחו, שתזבחו לדעתכם, שהמתעסק בקדשים³⁸ פסול.

(יב) ולא תשבעו בשמי לשקר, "למה נאמר לפי שנאמר לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא (שמות כ ו), יכול לא יהא חייב על פי הנבל (עמוס ו ה) ו²⁸. לעני. ישראל. ולגר, הגר אתכם.

33 אבות א ג. 34 ראה לעיל הע' 3. 35 באה רמב"ן בראשית מו א. 36 זבחים קטו א. 37 חולין יג א. 38 כגון מתעסק בסכין להגביהו או לזרוקו ושחט בקדשים שלא נתכוין לשום שחיטה (רש"י).

חזקוני להקב"ה, כך תתנו לעני ולגר מקציר ארצכם לכבוד הקב"ה¹³. ובקוצרכם, פרט לשקצרו גוים, שאם קצרוהו כשהוא גוי ונתגיייר פטור מן הפאה¹⁴. את קציר ארצכם, לרבות קטנית¹⁵. לא תכלה פאת שדך, ר' שמעון אומר נתן בין בתחילה בין באמצע בין בסוף יצא והרי זו פאה ובלבד שלא יפחות באחרונה אחר מששים¹⁶. לקצור, לרבות את התולש¹⁷.

(יא) לא תגנובו, הוציאו בלשון רבים ללמדך כי הרואה ומחריש גם הוא גנב כמו בעל הגניבה¹⁸. אזהרה שמענו, עונש מניין, תלמוד לומר: שנים ישלם (שמות כב ג)¹⁹. לא תכחשו ולא תשקרו, אזהרה שמענו, עונש מניין, תלמוד לומר: וכחש בה, וחמשייתו יוסף עליו (לעיל ה כב-כד)²⁰. אחר שציוה הקב"ה שיתן האדם משלו לכבוד הקב"ה ציוה גם כן שלא יגנוב ממון אחרים²¹.

(יב) ולא תשבעו, כתב לך "ולא תשבעו" באחרונה כי החשוד

14 תו"כ שם ו. 15 שם ג. 16 שם ט. 17 שם ז. 18 רמב"ם כ"ד ר"ב ע"ב. 19 ע"פ תו"כ פרשתא ב א. 20 ע"פ תו"כ שם ג. 21 כע"ז בראש"ע.

(י) לא תעולל, לא תטול עוללות שבה והן ניכרות. איזהו²² רש"י עוללות כל שאין לה לא כתף ולא נטף. ופרט כרמך, גרגרי ענבים הנושרים בשעת בצירה²³. אני ה' אלהיכם, דיין ליפרע ואיני גובה מכם אלא נפשות²⁴, שנאמר: אל תגולו דל וגו' כי ה' יריב ריבם וגו' (משלי כב כג-כד).

(יא) לא תגנובו, אזהרה לגנוב ממוך²⁵, אבל לא תגנוב, שבעשרת הדברות (שמות כ יא), אזהרה לגנוב נפשות, דבר הלמד מענינו, דבר שחייבין עליו מיתת בית דין²⁶. ולא תכחשו, לפי²⁷ שנאמר: וכחש בה (לעיל ה כב), משלם קרן וחומש, למדנו עונש, אזהרה מנין, תלמוד לומר: ולא תכחשו. ולא תשקרו, לפי²⁷ שנאמר: ונשבע על שקר (שם), ישלם קרן וחומש, למדנו עונש, אזהרה מנין, תלמוד לומר ולא תשקרו. לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו (פסוק יב), אם גנבת סופך לכחש, סופך לשקר, סופך לישבע לשקר²⁸.

(יב) ולא תשבעו בשמי, למה²⁹ נאמר, לפי שנאמר: לא תשא

22 תו"כ פרק ג ג. 23 [תו"כ שם ב]. 24 תו"כ שם ז. 25 מכילתא יתרו בחדש ח. 26 לפי שהפרשה שבעשרה הדברות כל הענין מדבר בנפשות, לא הרצח לא תנאף כולם חייבי מיתות ב"ד, אף לא תגנוב כגניבה שיש בה מיתת ב"ד. 27 ב"ק קה ב. 28 תו"כ פרשתא ב ה. 29 שם ו.

בקצרכם זר²², והוא שם הפעל מן הקל. פאת שדך, שיעזוב פאה ראבי"ע בשדה. ולקט, ידוע²³.

(י) תעולל, תכרית העוללות, הם הקטנים, כמו עולל²⁴, גם יקראו יונקות²⁵. וזאת המלה כמו ושרשך מארץ חיים (תהי נב ז) טעמו יכרית השורש, וכן מסעף פארה (ישעי' י לג) יכרית הסעיף²⁶. ופרט, ידוע בדברי קבלה²⁷ מגזרת הפורטים על פי הנבל (עמוס ו ה)²⁸. לעני. ישראל. ולגר, הגר אתכם.

(יא) וטעם לא תגנובו, אחר כך, כי כן צויתין שתתן משלך אל העניים לכבוד ה', אף שתקח מה שהוא לאחרים²⁹. וטעם תגנובו³⁰, כי הרואה ומחריש גם הוא גנב. תכחשו, כפקדון מופקד אצלך, והיודע ואיננו מעיד גם הוא מכחש³¹. תשקרו, שיבקש ממון ממי שאין לו אצלו כלום.

(יב) וטעם ולא תשבעו בשמי לשקר, אחר לא תגנובו (פסוק

22 הורוח שבו, שבא קוברין במקום קמץ קטן. 23 ראה רש"י. 24 ילד קטן. 25 עולל נרדף ליונק. עולל יונק (איכה ב יא). 26 יש ובנין פיעל מורה להסרת הדבר, כמו שרש - לעקור השורש, סףף - לכרות הסעיף, וישן - להסיר הדשן, חטא - להרחיק החטא. כן כאן תעולל - תכצור העוללות. 27 שני גרגרים - פרט, ושלשה אינן פרט (פאה ו ה). 28 המוציאים נגינת לפרטיהן. ראבי"ע שם: שירים חתוכים. 29 לא כל שכן שאסור. 30 בלשון רבים. 31 לפיכך רביבים.

וממיני הצדקה הם לקט שכתה ופאה האמורים בענין, וזה ספורנו ביאר באמרו אני ה' אלהיכם, כלומר: ומכיוון שאני אלהיכם, וכל ארחותי חסד ואמת, ראוי לכם לשמור מיני הצדקה אלה הרצויים לפני²¹.

(יא-יב) ואחר כך ביאר מיני המשפט שקצתם בין פרטי ההמון 21 וזה הטעם שהזכיר לפני סיכום לוח ראשון "אני ה' אלהיכם", כי מצוות מהנות עניים הן "דרך ה'", ולא רק "בין אדם לחבירו".

ענין אלהיכם ענין אלהיכם

לְשֵׁאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד יוֹסֵף בְּנֵי חַי
 אֶלְכֶה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטָרִם אָמוֹת: וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל-אֶשְׁרָלָו וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע
 וַיִּזְבַּח זְבָחִים לְאֱלֹהֵי אָבִיו יַצְחָק: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִרְאֵת הַלַּיְלָה

למטל יחיה, ושרת רוח
 קודשא על יעקב אביו:
 כת. ואמר ישראל, סגי לי
 חדנא, עד כען יוסף ברי
 קניס, איזיל ואחזיניה עד
 לא אמות: א. ונטל ישראל
 וכל דליה, ואתא לבאר שבע, וזבח דבחין, לאלהא דאביו יצחק: ב. ואתגלי לן לישראל בחזון דליילא.

וכתו רב, די לי שעור יוסף.

וכתו רב, די בפוגת לבי שלא האמנתי אלא ודאי עוד יוסף בני חי
 משטות אחרים של ערמוניות אומי והנס הכל: [ואני הצעיר
 שמעתי רב עוד יוסף בני חי, אתם אומרים עוד יוסף חי וכי הוא
 מושל, רב לי במה שהוא עדיין חי אפילו אינו מושל, אלכה ואראנו
 בטרם אמות וכו']¹¹.

מו (א) לאלהי אביו יצחק, שעשה שם יצחק מזבח בבאר שבע
 בשגרה לו הקי כמה שכת' בפרשת אלה תולדות יצחק¹² ועשה גם
 הוא שם זבחים כמו שעשה אביו.

11 ויפסד דכתיב דאז הומוצאה בבי בפקוס דיה 12 לעיל כו כה

הגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף, אבל חשב כי היה
 הועה כשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו אל מצרים, כי
 אחיו לא רצו להגיד לו חטאתם אף כי ידאו לנפשם פן יקצוף
 ויקללם, כאשר עשה בראובן ושמעון ולוי¹³, ויוסף במוסרו הטוב
 לא רצה להגיד לו, ולכך נאמר ויצו אל יוסף לאמר אביך צוה
 לפני מותו לאמר וגו' (להלן 1 טו), ואלו ידע יעקב בענין הזה היה
 האוי להם שיחלו פני אביהם במוות לצוות את יוסף מפיו, כי ישא
 פניו ולא ימרה את דברו, ולא היו בסכנה ולא יצטרכו לכדוח
 מלבם דברים.

מו (א) וזבח זבחים לאלהי אביו יצחק, חייב אדם ככבוד אביו
 13 ויפסד דכתיב

(כתו רב, די לי עוד שמחה ותדונה, הואיל ועוד יוסף בני חי רש"י
 מו (א) בארה שבע, כמו לבאר שבע, ה"א כסוף תיבה במקום
 למ"ד בתחילתה²⁷, לאלהי אביו יצחק, חייב אדם ככבוד אביו וחו
 מבכבוד זקנו²⁸, לפיכך תלה כיוצא ולא באברהם.

27 ויפסד דכתיב 28 כדאית דכתיב

(כתו רב עוד יוסף, רב לי זאת השמחה²⁹, ראב"ע
 29 כד"ה קצ"ד

ורבותי ויל אמרו¹ כי זה רוח נבואה שפירשה ממנו מיום שיצא רד"ק
 יוסף, כי אין רוח נבואה שורה אלא מתוך שמחה וכיון ששמח
 בבשורת בנו חזרה עליו רוח נבואה, שהרי אמר¹⁶ ותחי, וזהו שלא
 נאמר לו נבואה דבר יוסף כל אותן השנים לפי שהיה אכל ועצוב
 וכיון שאין הרוח פנויה מעסקי הגוף לא ידבק בו השכל, כי לא ידבק
 אלא בדומה לו, ובבאר שבע הוא ששבה¹⁷ אליו רוח נבואה.

(כתו רב, די טוב יש לי, אחר שיוסף בני חי

מו (א) לאלהי אביו יצחק, אמר כן לפי שיצחק אביו היה רצונו
 לידת מצרים מפני הרעב ואמר לו האל: אל תרד מצרימה (לעיל כו
 ב), וזבח הוא זבחים בבאר שבע¹⁸ שהיא בקצה ארץ כנען, וקודם
 שיצא מן הארץ רצה לדעת רצון האל אם ימנעו כאשר מנע מאביו
 יצחק או לא וזבח זבחים כדי שתבא אליו רוח נבואה.

ויקתי ע"פ רד"ק 15 ואר רש"י 16 כד"ה ותישאר 17 כד"ה ותישאר 18 כד"ה ותישאר
 שבע נולה אליו אלהים בפרשת הלילה אחר ששבה יצ"א לעיל כו כה

הלשון כמו ששנינו¹⁹, עגלה המושכת בקרון פסולה לעגלה חזקוני
 ערופה, והוכחה יש בדבר דכתיב: אשר שלח על פי פרעה²², וכי
 צריך היה יוסף שהיה שליט ליטול רשות לשלוח עגלות לאביו,
 אלא מהעגלות היה צריך ליטול רשות שאין פרה והזירה יוצאה
 משם אלא אם כן נטלה האם שלה בשביל שלא תלד²¹, ועגלות
 אלו שלח יוסף שלמות על פי פרעה, ותחי רוח יעקב, חזר לבו
 לבריאחו, פרש"י: שרתה עליו שכינה שפירשה הימנו, כדאיתא
 בתנחומא²³: עשרים ושתים שנה שעשה יוסף במצרים הוין
 מאביו נגנו רוח הקדש מיעקב ומבניו, ולא היה רחוק מהם אלא
 מהלך ארבעה או חמשה ימים ולא היו יודעים שבמצרים היה.
 (כתו רב עוד יוסף בני חי, אתם אומרים עוד יוסף חי, וכי הוא
 מושל, רב עוד לי אם הוא חי, אינו חושש בממשלתו
 מו (א) לאלהי אביו יצחק, שגם יצחק כנה שם מזבח דכתיב
 בפרשת תולדות²⁴.

פי פרע" 21 כבורות כח ב וע"י רש"י ב פסוק יט 22 פי תחמיא וישכ ב
 כעין זה 23 לעיל כו כה 24 לעיל כו כה

וכתו את כל דברי יוסף, פרש"י: זהו שנאמר וירא את העגלות
 אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח פרעה, כלומר לפיכך לא
 נאמר כאן אשר שלח פרעה עד שעת כניסתן למצרים דכתיב:
 בעגלות אשר שלח פרעה (להלן מו ה), אשר שלח יוסף, אמר
 יעקב לא היה מוציא²⁵ עלי יציאות על חנם לטרוח ולהביא כמה
 עגלות אם לא הוא בני פרש"י: סימן מסר להם כמה היה עוסק
 שפירש ממנו בפ²⁶ עגלה ערופה, וא"ת מה סימן הוא זה, אלא
 אביו ליוהו, כדמחרגמינין: וישלחהו מעמק חברון (לעיל לו יד),
 ואלוהו, אמר לו יוסף לאביו: חזור בך, אמר לו: בני גדולה ליה
 שעתידה פרשת עגלה ערופה שנוספה בתורה, וכתיב בה: ידנו לא
 שפכה את הדם (דברים כא ז), וכי העלה על דעתך שסנהדרין
 היוגין אלא לא פטרנוהו בלא מזון ובלא ליה²⁷, וסימן בחוק הוא
 שלא היה יודע בו אלא אביו והוא, וי"מ שכאותן עגלות ששלח
 היו בהן עגלות למשון אותם ובכך היה סימן שהלשון נופל על
 25 ויפסד דכתיב 26 כד"ה ותישאר 27 כד"ה ותישאר

(ב) ויאמר אלהים לישראל, מה שאמר לו עתה היה בשביל היותו ספורנו
 "ישראל", שיצטרכו בניו להשתרר על המתקוממים
 22 לא תפסיד אף לומר במצרים, וי"א 23 לזה אפי' לאתקי יצחק ולא
 יאברהם ויצחק, או "אבותי", הריני יראא, ויש"י רש"י ויפסד

וכתו רב... אלכה ואראנו, לא שאגור שם כדבריו²²
 מו (א) לאלהי אביו יצחק, שאמר ליצחק "אל תרד מצרימה"
 (כתו רב)

הראשון במורה הנבוכים, כי תרגום אנכי ארד עמך מצרימה רמב"ן ואנכי אעלך גם עלה (פסוק ד), אנה איחות עמך ואנא אסקינך. ונפלא הרב כזה על דעת אונקלוס, ואמר כי אונקלוס שם כל מאורו להרחיק הגשמות בכל ספור אשר בתורה, וכל אשר ימצא מאלו השמות המורים על מין ממיני התנועה, ישים ענין התנועה לכבוד נברא⁴⁷ או לשמירה מהאל⁴⁸, ומתרגם ירד ה' (שמות יט כ), ואיתגלי ה'⁴⁹, ארדה נא ואראה (לעיל יח כא), איתגלי כען ואיחזי, ואם כן למה תרגם כאן אנה איחות⁵⁰, ופירש הרב כי בעבור שאמר בתחלת הענין ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה, כי הוא ספור אמירה לא ספור מעשה⁵¹, לא היה קשה לאונקלוס לספר המאמר כאשר נאמר במראות הלילה, כי הוא ספור אמירה לא ספור מעשה שהיה, כי יש הפרש גדול בין מה שיאמר בחלום או במראה הלילה⁵², וכין מה שיאמר במחזה ובמראה ובין מה שיאמר בדבר מוחלט⁵³ והיה דבר ה' אלי לאמר, או ויאמר ה' אלי לאמר, אלו דבריו, וכן אמר⁵⁴ שהרחיק אונקלוס השמיעה בכל מקום וישים פירושה הגעת הדבר ההוא לבורא או קבול חפלה, ויתרגם שמיע קדם ה' וקבלא אקביל קבילתיה⁵⁵, ואם כן הדבר כדברי הרב, למה ירחק אונקלוס מן התנועה וירחיק השמיעה גם כן מיראתו שתורה על גשמות, ולא יברח מן האמירה והדבור ולא מן הקריאה בשום מקום בין בחלום בין במראה בין במאמר מוחלט, כי בכלם יתרגם ואמר ה', מליל ה', וקרא ה' למשה, והיה גם היא תורה על גשמות, והיה לו לתרגם ויתאמר מן קדם ה', או ואמר יקרא דה', או ויתרעה ה', כפי הראוי בענין כמו שפירש הרב בדיבור ובאמירה⁵⁶, ולמה ירחיק⁵⁷ בשמיעה ולא ירחיק הראיה, שתרגם אותה וחזא ה', ואשר אמר הרב⁵⁸ כי יורה⁵⁸ על ענין השגת שכל כאשר יורה על השגת העין, כל שכן שהוא זה בשמיעה, כי היא תאמר על ההשגה בשכל וברצון ברוב מקומות, כגון וישמע אברם לקול שרי (לעיל טו כ), שמע קול תחנוני (תהלים כח כ), גם כי תרבו חפלה אינני שומע (ישעיה א טו), הנה שמוע מזבח טוב (ש"א טו כב), והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך (דברים כה א), וכן לב שומע (מ"א ג ט), וכן רובם⁵⁹, והנה אונקלוס לא היה לו לירא מן השמיעה שלא תורה רק על קבלת הדבר והרצון בו, ולא ברח מן הראיה כשום מקום, אבל תרגם אותה כפשוטה בכל מקום⁶⁰, שהדבר מושג בראיה בלבד, אבל כאשר איננו מושג בראיה בלבד והוא צריך השגחה והתבוננות יתרגם כפי הראוי בו, כאשר אמר כי

רמב"ן יותר מכבוד זקנו, לפיכך חלה ביצחק ולא באברהם, לשון רש"י. ואיננו מספיק, שהראוי לומר לאלהי אבותיו בלי שיחד אדם, כמו שאמר האלהים אשר התהלכו אבותי לפניו אברהם ויצחק (להלן מח טז), ובתפלתו אמר אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק (לעיל לב י), או יאמר ויזבח זכחים לה' כמו שאומר באברהם ויבן מזבח לה' (לעיל יב ז), ומה צורך לפרש בו יותר, אבל הפסוק הזה יש בו סוד יגלו לנו אותו שם בבראשית רכה³², כי כאשר בא יעקב לרדת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו וכזרעו פחד ממנו וזבח זכחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מרת הדין מתוזה כנגדו³³ ועשה זה בכאר שבע שהוא בית חפלה לאבותיו, ומשם נטל רשות בלכתו לתרן³⁴, ואמר הכתוב זכחים, להודיע שלא היו עולות כאבותיו, כי אברהם עולות הקריב, ורבתינו אמרו³⁵ לא עולות במזבח (לעיל ח כ), אבל יעקב מפני פחד ה' הקריב שלמים להשלים אליו כל המדות, כמו שדרשו³⁶ שלמים שמתילין שלום בעולם, והנה היתה תחלה כונתו במדת הגבורה³⁷ שהיא הקרובה אליו³⁸, וזהו הטעם שהזכירו בבראשית רבה³² שחייב אדם בכבוד אביו³⁹ יותר מכבוד זקנו, והוא הטעם⁴⁰ שאמר שם בלשון אחר⁴¹, בתחלה שואלין בשלום התלמיד ואחר כך שואלין בשלום הרב, וראיתי במדרשו של רבי נחוניא בן הקנה⁴² בלשון הזה, וישבע יעקב בפחד אביו יצחק (לעיל לא נג), וכי יש אדם שנשבע כך באמונת פחד אביו, אלא עדיין לא נתן ליעקב כח⁴³, ונשבע כח שנתן לאביו, שנאמר וישבע יעקב בפחד אביו יצחק, ומאי ניהו הוא דכתיב ביה ותפול אש ה' ותאכל את העולה (מ"א יח לח), וכתיב כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא וגו' (דברים ד כד), עד כאן במדרש, ומדבריהם נלמד שמפני כן לא אמר ויזבח זכחים לה', לפי שעתה כבר זכה יעקב בחלקו⁴⁴, שנאמר תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם (מיכה ז כ), והוצרך לפרש עתה⁴⁵, והנה בזכות הקרננות נראה אליו אלהי יצחק אביו במראות הלילה במדת הדין רפה⁴⁶, וזה שאמר אליהם במראות הלילה, והוא מה שאמר אנכי האל אלהי אביך (פסוק ג), כי הוא האל בית אל אשר אמר לו בחזן אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה (לעיל לג יג), והוא אלהי אביך, הוא השם והיא המדה, והבטיחו שלא יירא כמצרים כי יזכה בדינו ויגאל אחר הענוי, וזהו טעם ואנכי אעלך גם עלה (פסוק ד), וכתב הרב בפרק כ"ז בחלק

49 שהוא ענין הראות שכינה. 50 שהוא תרגם ירדה ממש, וחמה עליו המורה, למה לא נשמר כאן מן הגשמות. 51 אין הכתוב מספר מעשה שהיה כמו ירד ה' על הר סיני, שהוא סיפור מעשה, ולכן חש לגשמות ותרגם ואיתגלי, אבל כאן שהיה בחלום ולא סיפור מעשה שהיה בעולם הפועל על כן לא חש ותרגם ואנא איחות (פחת השער). 52 כמרגי: כמראות. כלומר יש הפרש מעלה בין מדרגת נבואה שהיא למראה בהקין, למדרגת נבואה הכאה במראות הלילה שהיא מוגשמת יותר, ולכן אין לחוש לייחס הגשמות. 53 כן באלחרייו (וכא"ח: סחם). מקום שיאמר סחם, ויאמר ה', ויבני ה', ולא יבני שם לא מראה ולא חלום, נקרא מאמר מוחלט (פחת השער כא, ב). 54 הרמב"ם כמרגי א, מן (בתרגומו של אבן חבון: מח). 55 כתרגום אלחרייו: ואמר בפירוש שמע ה' (לעיל כט לג) שמע קדם ה', ופירש שמע אשמע צעקחו (שמות כב כג) קבלא. 56 מרגי א סד (כתרי: א"ח: סה). 57 אונקלוס השמיעה מה' כדי להרחיק הגשמות. 58 פועל תוא בארמית משותף, ומורה על ענין השגת שכל כאשר יורה על השגת החוש, כל שכן בשמיעה. שגם היא משותפת להשגת החוש ולהשגת שכל, ואם כן למה נשמר אונקלוס בשמיעה יותר מן הראיה. 59 ע"פ כ"י (ובס"ש: רכ"ס). כלומר וכן רוב הפסוקים שהרמב"ם מביא לראיה שהשמיעה עיקר הנתתה וזכב שמושה להשגת שכל. ואם כן קשה מדוע נשמר אונקלוס מן השמיעה. הרב אלנקוא חירץ, ש"אע"פ שמצינו בלשון הקדש שמיעה היא משותפת, ככל מקום בלשון ארמית יתכן שאינה משותפת, להשגת שכל, ולכן נשמר ממנה. וכן חירץ הרמב"ם בספר הובנון. 60 כלומר דעת הרמב"ם שגם אונקלוס אין תכלית דעתו להרחיק הגשמות, על כן לא נשמר בכמה מקומות מן הראיה ותרגם תווא, כמו שלא נשמר בדבור ואמירה, ואתם מקומות שנשמר מן הראיה ותרגם ולי, לא מטעם שכתב המורה, מפני שמתוכרח לעול ותסם, רק מטעם אחר הוא מוכרח לתרגם כן, והיינו במקום שאין כונתו לראיה

32 צד ה. 33 מקורו בכ"ר לה ד, וכן גם בוהר ריגש ריא א, ברקאנטי גורס: כורעו, וזאה וזרה בשלח נג א. 34 כדלעיל כח יז. 35 זכחים קטו א. 36 תריס ויקרא טו א. שהכל שלום בהם, והלשון שמביא הרמב"ם כן הוא ברש"י שם ג א. 37 שהקריב קרבנותיו לפחד אביו יצחק, שהיא מרת הגבורה הקרובה אליו (בחי''). 38 פ"י להשלימה כרחמים (ביאור הלבוש). 39 קרא אביו פחד יצחק, ולמדת החסד קרא זקנו (בחי''). 40 והכונה הזאת עצמה רמזה שם בלשון אחר, והוא שאמר בתחלה וכי (שם). 41 הרב והתלמיד שהיו מהלכין בדרך שואלין בתחלה וכי וכ"ר צד, ח: שהאדם מוצא תחלה התלמידים והרב אחריהם, ולכן שואלים בשלום תחלה ואחר כך בשלום הרב שהוא האחרון לשואל, ופנימי מן התלמידים. ומפני שיצחק תלמיד לאברהם לכן זבח יעקב לאלהי אביו יצחק, ומכל מקום ראוי היה יעקב להזכיר ליצחק יותר או מצד שהוא אביו או מצד שהוא תלמיד לאברהם (בחי''). 42 ספר הבהיר קלה בשנויים. 43 כי לא זכה בכחו עד שזכו לבית אביו (ביאור הלבוש לרקאנטי ל ב). 44 פ"י עתה, בכאר שבע, שהיא בארץ, נחיתה לו מדרו (מאור ישמש, לב). 45 ברקאנטי: כוונתו. כלומר שיכין למדת הפחד, וזה (שאמר) אלהים במראות הלילה, פ"י שבא אלהים במראות הלילה, שהוא הפחד הרפה (שם). 46 לבאר כי אע"פ שיגלו שם בניו לא יכלו בנולחם, וע"כ אמר אלהים במראות הלילה. כלומר במדת הגבורה ובמדת הדין רפה והוא שכשרו בנאולה אחר השעבוד והענוי (בחי''). 47 ברמיון הנביא שידמה כאלו מלאך מדבר עמו וכדומה, ונקרא כבוד נברא או אור המוחזק הנברא בדרך נס, כמו אש של מעלה הנראית לעיני כל ישראל (פחת השער כא, א). 48 כן בכ"י ובתרגומו של אלחרייו (ובס"ש: או השנתה, וכן בתרגומו של אבן חבון). שפירש הענין על השגחת ה' בעולמו כדי שהיה השם המורה על התנועה שהיא מקרה גשם חזרו לכבוד נברא, לא לברא (שם).

אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי
 אַתֶּם עֲבָדִים אֶת־ה' אֱלֹהֵי אֶרֶץ
 כְּנָעַן: ^{122557 romi} וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־כָּל־יְשֵׁבֵי
 הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבַּדְתֶּם אֶת־כָּל־
 מִשְׁכֵּי־תֵם וְאֵת כָּל־צִלְמֵי מַסְכְּתֵם
 תִּאבְדוּ וְאֵת כָּל־בְּמוֹתֵם תִּשְׁמִדוּ:
 וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ וַיִּשְׁבְּתֶם־
 בָּהּ כִּי לָכֵן נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ
 לְבַשְׂתָּ אֹתָהּ: ^{אוצר החכמה} וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת־
 הָאָרֶץ בַּגּוֹרֵל לְמִשְׁפַּחְתֵיכֶם לְרֹב
 תִּרְבּוּ אֶת־נַחֲלֹתוֹ וְלִמְעַט תִּמְעִיט
 אֶת־נַחֲלֹתוֹ אֵל אֲשֶׁר־יֵצֵא לְךָ שֵׁמֶה
 הַגּוֹרֵל לְךָ יִהְיֶה לְמִשׁוֹת אֲבוֹתֵיכֶם
 תִּתְנַחֲלוּ: ^{אוצר החכמה} וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־

נא מליל עם בני ישראל
 ותימר להון ארי אתון
 עבדין ית ירנא לארעא
 דכנען: נב ותתרכון ית
 כל יתבי ארעא מן
 קדמיכון ותבדון ית כל
 בית סגדתהון וית כל
 צלמי מתבתהון תבדון
 וית כל במתהון תשיצו:
 נב ותתרכון ית יתבי
 ארעא ותתכון בה ארי
 לכון יהבית ית ארעא
 למירת יתה: נד ותחסנון
 ית ארעא פעד בא
 לזרעיתכון לסניאי תכנון
 ית אחסנתהון ולזעירי
 תזעירון ית אחסנתהון
 לדיפוק ליה תמן עדבא
 דיציה יהא לשבטי
 אבתכון תחסנון:
 נה ואם לא תתרכון ית
 ת"א כי אתם עובדים את סיכדן
 בזכות נס: וסודתם את כל
 ישי סכדן: סיכס יי ואת לא סודתו
 סת ישי סכדן. מנילס יא:

בעל השורים

דעבד איקדש לקרקעות: והסתחלתם. ד"ס נחלה בפסוק, שכל
 אחד כי"ל בר' תיקומה. סכר, וכניסור, וכספסל, וכחוק, סיס,
 והספוק מתחיל ומסיים בנחלה, לומר שצמקום שילא הגורל אפי'

(נד) וסודתם. ב', סכס, ואידך וסודתם את שמש. משכיותם
 סיינו בית עכו"ם סלסס וסמלכד ע"ז לריך לשרש חמריה דכתיב
 וסודתם את שמש: (נד) והסתחלתם. ב', סכס, ואידך גבי עבד

רש"י

(נא) כי אתם עובדים את הירדן וגו' והורשתם וגו'.
 והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלל כן אלל מזה כשאתם
 עובדים בירדן ציבשה ע"מ כן העבדו. ואם לאו מים בהין
 וסועפין אתכם וכן מלינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן:
 (נד) והורשתם. ל וגרשתם: משכיותם. כתרגומו בית
 סגדתהון על שם שהיו מסכין את הקרקע בזרפת אבנים
 של שיש להשתחוות עליהם בפיוט ידים ורגלים כדכתיב
 [ויקרא כו] ואכן מבית לא תחנו בזרעכם להשתחוות
 עליה: בוסבותם. כתרגומו מתכתהון: (נג) והורשתם
 את הארץ. והורשתם אותה מיוצביה וזו וישבתם בה
 ב חוכלו להתקיים בה ם ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה:
 (נד) אל אשר יצא לו שמה. מקרא קצר הוא זה אל
 (נז"ב קיו) לפי חשבון ע יוצאי מלרים ד"ל בשנים עשר

שפתי חכמים

סענין ולא ה"ל: ל דאי סירכוו ל' ירושה סל"ל וירשסס א"נ דאי
 סירכוו ירושה לא סל"ל עס יוכס דלין מלת עפניסס נוסל איכושה:
 מ לבי שרולה להוכיח דמשכיות ל' כלסס כדכתיב נקדס וסנן
 משכיות וגס רולס להוכיח מה שפי' להשתחות עליה בפיוט ידים
 ורגלים מדכתיב להשתחות עליס וכתיב גבי יוסף להשתחות לך
 ארלס דהיינו פיוט ידים ורגלים: ג מפני שהירשסס ל' נוכוס
 הוא ומ"ש את סכרן ר"ל ושבטי סכרן: ס דאל"כ סל ככר כתיב
 וסודתסס וס"ל להסתחיל וססתחלתסס וגו' סלס אכר זס להנאי שסס
 סודתו סותס סוכלו להקיים: ע דאלן לא פי' כסירכוו שפי' בפ'
 סכסס דסס משמע ספירכוו סחלקו לפי כאי סכרן סכדו לכלל כ'
 סכס משוס דאיכס סלוגסכ ככ"ב (דף קיו) איכס למ"ד לאלה
 סחלק וגו' על כאי סכרן כלמכס וסס פי' חליכס סותו מ"ד וכלן
 פי' חליכס דמ"ד ללסס סחלק סכרן על יוצאי מלרים כא' וססכר
 לדחוק ולישכ דהיינו נמי לפי שפי' לעיל משונס נחלה זו כו':

מקו' אשר ילא לו שמה הגורל לו יהיה: לממות אבותיכם.

דעת זקנים מבעלי התוספות

סאתסס סכרר סמשכין וכתיב וכלאו ארבעס כדים מים וסנו וסלשו
 וסססלס מלס מים וסליך נחמלסס כאלו כדים סלס סכס חלישע
 סלמירדו ויכק סותו מים על ידו של חליסו ונעשו סמי ידיו כספי
 עעיינות ועסס נחמלסס ססעלס וסו סאכר סכ' סכס פס חלישע

(נד) וסודתם את כל למי משכיותם. איסכ כמדכס זס"ס
 עלסנו וגו' מלסנו נכסעווס סרן סק"ב סלמל לנו ססרו
 על חליסו. מיד ככס חליסו מוכס וכתיב ונעס ססלס ככיס
 סלססס. סעעתי דומס דסלר סמשכין, וסו סאכס"ל ככל מקוס

וא מליל עם בני ישראל ותימר קהון ארום אתון עברין נת יורדנא לארעא דקנען :
 נב ותתרכון נת קל יתבי ארעא מן קרמיכון ותספון נב ותשיצין נת קל דיורי ארעא מן קרמיכון ותספון נת
 ית קל בית סגריהון ונת קל עלמי מתכותהון קל פוענתהון ונת קל צלמי מתכותהון ותתרכון ונת קל
 תסיפון ונת קל במקיהון השיצון : נב ותתרכון נת

יתבי ארעא ותיבתון בה ארום לכון יתבית נת ארעא למירות יתה : נב ותתסגון ית ארעא בערבין
 לגניסתכון קשיבט דעמיה סגין תסגי ולשיבט דעמיה ועירין פועיר לתיפוק ליה תמן ערבא דיליה יתבי
 לשקטא אבהתכון תתסגון : נה ואין לא תתרכון נת קל יתבי ארעא מן קרמיכון ויתבי פה דהשיצון

פי' יונתן

(נב) ותסגון כל בית סגריהון : (שון חטיפה וכן מ"ש וחטיפון בכל ל' ללון כמו סגו חמו : במסיהון חטיפון . לשון בימוס וכן לעיל עטוס ל"ה עטוק
 וכו' וכו' חטיפה וכבר בא בגי' חטיפו : (נד) לגניסתכון . מיוחד ג"כ עטוס לשון משפחה :

רכובין

(נג) והורשת' את הארץ וישבת' בה כי לכם נתתי את הארץ
 לרשת אותה . על דעת' זו מוצות עשה היא יצוה אותם שישבו
 בארץ וירשו אותה כי הוא נתנה להם ולא ימאסו בנחלת ה'
 ואלו יעלה על דעת' ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשר
 וזולתן ולהתישב שם יעברו על מצות ה' . ומה שהפליגו רבותינו במצות הישיבה בא"י ושאר ארצות ארץ ישראל כמורדת
 באשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה בא"י וכן האיש בכאן נצטוונו במצוה הוה כי הוה היא מצוה עשה ויתיר המצוה

אבן עזרא

לעבור : (נב) משכיתם . כמו חזן משכית : צמותם . מקומות
 גבוהים כמו צמותי חרץ : (נד) והתנחלתם . כמו והתחזיתם
 והפעול החרץ . ועטס להזכיר לרב תרבו . לדבק

אבי עזר

(נד) והתנחלתם הטבתי את אשר דכתי לעיל פי' עטוס דכתי
 הספעל עומד ויולא :

אור החיים

בסוכות חין הערה לזה וכמו כן דקדק בכל המסעות
 להסמיך ההניה למסע :

והורשתם וגו' . והגם שאמר הכ' ב' עממין לה תחיה
 כל נשמה כאן מדבר הכתוב חוץ מ' עממין

הגמלאין שם ולזה דקדק לו' את כל יושבי הארץ לומר חפי'
 שאינם מ' עממין . או אפשר שחזור על חומות שאין כח

בהם להורגם שיסתדלו להורישם ולא יעוה מהם בארץ :
 והורשתם את וגו' וישבתם וגו' . רש"י ו"ל פי' שהמנו' היא

והורשתם אבל וישבתם היא הבטחה ורמב"ן ו"ל
 פי' שהמנוה היא וישבת' ומכאן שמכו לומר הכל מעלין לה"י :

ונראה ששט הכתוב כדברי רש"י ממה שנמר או' כי לכם
 וגו' לרשת אותה ואם הישיבה היא המנוה היה

לו לתלות בעיקר המנוה ולומר כי לכם וגו' לשבת בה :
 ואם לא תורישו וגו' והיה וגו' . לדבריהם ו"ל שאמרם כל

מקום שגא' והיה הוא לשון שמהה כאן כתובין לומר
 שהגם שהם יותירו אותם לגד הרלון והשמהה בהם לזורכיהם

סגוף מת אבל הכונה איש נחה כי חיה היא הצל לשון סילוק שיד
 הטולה היא למעלה . והנה עינת לדיקים דייני הדבר הנטע בחומר גוף הדיקוה ודאי דבר זה שקי : כשריפה בית ילטינו החומר של הבית

המקדש אבל סילוקן של לדיקים של לדיקים דהיינו דוח בני סלדס ס : ללק ועולה למעלה דבר זה מהייחס לחורבן בית אליהו דהיינו יולאס ה' ויחנינו
 משם ומה שאמר שזה גדול מזה לא שזה גדול בזה אלא שהמק המגיד ל' ולס ב' ל' נכמת בלדיק הוא גדול מן סגוף המנינו עליו

בסילוקן כדומיהו מן הבית המקדש כי יש לדקדק מהו שאמר לפני מי שאמר וכו' הטולם למס לא חמר סחם לפני הקב"ה הלא ודאי
 שכל יתן ע"ס למה זה גדול מזה ואמר לפי שהקב"ה אמר וכו' הטולם וזכרן בהוייתו וקיומו ופסח הדיקוה מן יתד היום וקיום לעול'

יתד יתן כדומיהו שמו צבית המקדש לפי בלדיק אחד יסוד עול' ונשמתו הלו' מתחת כסא כבוד על כן יש בה קדושה גדולה וזאת
 הויה וקיום לכל הטולם ומדע שכן הוא שהרי ימדי על זה ססוק הנני יוסוף להפליא את העם הזה יס' א' ופלא ואכדס חכמה חכמיו

ומאי עמט שמדבר בסילוקן של לדיקים הלא ודאי בסילוק הפסח הנשכלת הוא שקרא הכמת חכמיו כי נשט המשכלת היא מנחה קיום
 והויה לכל הטולם וסילוקה גרס ש' ע' ע' ע' וזה דבר אמיתי וכן זכרו לזכרו לפסוק זה : כל עד הכמו :

והתנחלתם את הארץ בגורל . בפסוק זה נקשו הפסחים מאד במאמס כי התחלת הפסחה מודעת מאיבוד האמונה
 מאור ושמש

שהרימון נפרץ לפניהם היינו בכל דבר חילוניות היו
 מולאים הפנימיות וזרקו הקליפות ויסעו מרימון פרץ

ויחנו בלבנה פי' שהלדס ההוא בה עוד למדריגה עליונה
 ממנה שכל ללכונות עליון וממשיך הסדים על כ"י וזהו

ויסעו מרימון פרץ ויחנו בלבנה פי' שכל עוד למדריגה
 עליונה ממנה שהשינו ללכונות עליון ויסעו מלכנה ויחנו

ברסה שכלו למדריגה עליונה עד שהיו יכולים להמשיך
 עשר הויות שהם בגימטריא ר"ס היו יכולין להמשיך אותם

למדריגה עוד יותר עליונה שהיו יכולים להמשיך כל השפעות טובות ממלכות שמים שניקרה קהלתה שהיא כולל הכל :
 וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו לאמר דבר הל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוזרים את הירדן

אל ה' הרץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 תאבדו ואת כל צמותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו וגו' ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' יש לדקדק בזה

דאש גם בראות' מלחם' אבל נדרו נדר לה' ושלמו : (נג) והורשתם
 את הארץ . כאשר תבערו יושבי הארץ אז תוכלו להוריש את הארץ
 כפי יקר

ממיתה הסכן וארז"ל ששקול' מיתה הלדיקים כשריפה בית חלטינו
 ודבר זה יש בו רמז כחילת הפסח' וינת' גם בשנת הרבשים וגו'
 בהודש החג שי בלחוד לחדש ה' חודש חב שבו נכרסם בית חלטינו
 והוקדע לבדים לזכות זמנן המרגלים כדי לסרזות ששים חלו
 שקולים ע"כ מודמני בהודש אחד וזכו הכמוז מצית ישימות כי הוא
 לשון שמנה וחירבן הבית . ואכל ששיים הוא ל' חרו ומנו אל
 הזמן שנתכלו בו על הלדיק שנגשל לטעם וארו ומדמנו שיהס
 לפי דק אחד וחיבור כי קל ות חלו מוכ' ששקולים הנה כאלו הקלה
 האחד היה מגיש אבל השיטים דסיינו האבינו : על נפש הלדיק והקל'
 הכני היה מרגיש בלער בית הישימות . והדע כי בלוקוס : ישיטים
 מסיק בפסוק הנני יוסוף להפליא את העם הזה גדול סילוקן של לדיקים
 לפני מי שהמר ויהי הטולם יותר מן ל"ח קללות שבמשה חורס
 ומחורבן בית המקדש . קשיין אהרדי כי רז"ל אמרו בננסת ר"ה
 ששקולים הנה וסאן חמ' גדול סילוקן . והבט ימין וסא' כי במדרש
 הזכיר לשון סילוקן ונמנה אמו' מיתה לדיקים . ובמדרש הזכיר ל'
 חורבן בית : י"ק ויגמ' אמרו כשריפה בית חלטינו . והביאור לכל זה
 כי לשון חורבן בית : עוקדש מיה על הזמן שהומר הבית מעלים
 ואכזים כבאר קיים אך שמכר כי ילא ממנו כל הדור והודו דהיינו
 סילוק מן ס' ה' כל הכרים רומטיים שיי' בו . אכל לשון שריפה בית
 חלטינו קסס מו כי כוסף על סילוק הכוחיות מכם גם החומר : כרף .
 כמו כן בלדיקים כס' . וכי' לשון מיתה הוא מדבר כגד החומר כי
 על הכשמה ולא על הגוף כי היא לבדה הטולה דמ"ש רוח בני סלדס
 זיה שקי : כשריפה בית ילטינו החומר של הבית

לכונות את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל
 למשפחותיכם

כי אתם עוזרים את הירדן אל ה' הרץ כנען והורשתם את
 כל יושבי הארץ מפניכם . אמר כי אתם והול' כי

תעבדו את הירדן אך כך אמר משה לישראל חלו הייתי
 גם אני עוזר את הירדן וכל לא"י או הייתי בעלמי

משרס ומאבד את כל הע"ז של השבעה חובות בלי ישאר
 חף אחת מהם ולא הייתי נריך להזכיר אתכם ע"ז אך

לעשר הקדושות ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה פי' שכלו
 למדריגה עוד יותר עליונה שהיו יכולים להמשיך כל השפעות טובות ממלכות שמים שניקרה קהלתה שהיא כולל הכל :

וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו לאמר דבר הל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוזרים את הירדן
 אל ה' הרץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 תאבדו ואת כל צמותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו וגו' ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' יש לדקדק בזה

לעשר הקדושות ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה פי' שכלו
 למדריגה עוד יותר עליונה שהיו יכולים להמשיך כל השפעות טובות ממלכות שמים שניקרה קהלתה שהיא כולל הכל :

וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו לאמר דבר הל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוזרים את הירדן
 אל ה' הרץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 תאבדו ואת כל צמותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו וגו' ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' יש לדקדק בזה

לעשר הקדושות ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה פי' שכלו
 למדריגה עוד יותר עליונה שהיו יכולים להמשיך כל השפעות טובות ממלכות שמים שניקרה קהלתה שהיא כולל הכל :

וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו לאמר דבר הל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוזרים את הירדן
 אל ה' הרץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 תאבדו ואת כל צמותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו וגו' ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' יש לדקדק בזה

לעשר הקדושות ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה פי' שכלו
 למדריגה עוד יותר עליונה שהיו יכולים להמשיך כל השפעות טובות ממלכות שמים שניקרה קהלתה שהיא כולל הכל :

וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו לאמר דבר הל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוזרים את הירדן
 אל ה' הרץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 תאבדו ואת כל צמותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו וגו' ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' יש לדקדק בזה

לעשר הקדושות ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה פי' שכלו
 למדריגה עוד יותר עליונה שהיו יכולים להמשיך כל השפעות טובות ממלכות שמים שניקרה קהלתה שהיא כולל הכל :

וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו לאמר דבר הל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוזרים את הירדן
 אל ה' הרץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 תאבדו ואת כל צמותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו וגו' ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' יש לדקדק בזה

לעשר הקדושות ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה פי' שכלו
 למדריגה עוד יותר עליונה שהיו יכולים להמשיך כל השפעות טובות ממלכות שמים שניקרה קהלתה שהיא כולל הכל :

וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו לאמר דבר הל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוזרים את הירדן
 אל ה' הרץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 תאבדו ואת כל צמותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו וגו' ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' יש לדקדק בזה

לעשר הקדושות ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה פי' שכלו
 למדריגה עוד יותר עליונה שהיו יכולים להמשיך כל השפעות טובות ממלכות שמים שניקרה קהלתה שהיא כולל הכל :

וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו לאמר דבר הל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוזרים את הירדן
 אל ה' הרץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 תאבדו ואת כל צמותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו וגו' ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' יש לדקדק בזה

לעשר הקדושות ויסעו מרסה ויחנו בקהלתה פי' שכלו
 למדריגה עוד יותר עליונה שהיו יכולים להמשיך כל השפעות טובות ממלכות שמים שניקרה קהלתה שהיא כולל הכל :

וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן ירחו לאמר דבר הל בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם עוזרים את הירדן
 אל ה' הרץ כנען והורשתם את כל יושבי הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 תאבדו ואת כל צמותם תשמידו והורשתם את הארץ וישבתם בה וגו' והתנחלתם את הארץ בגורל למשפחותיכם
 לרב תרבו את נחלתו ולמעט תמעט את נחלתו וגו' ואם לא תורישו את יושבי הארץ מפניכם וגו' יש לדקדק בזה

מקראות גדולות <רב פנינים> - ד במדבר <מ"ה מפרשים> מקראות גדולות עמוד מס 540 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לא היינו פודין אותו היה נשאר כל ימיו בקדושה. ובאמת לפי זה צריכים אנו להבין מנהגן של ישראל שעושיין סעודה ביום פדיון הבן, והלא לכאורה הוא יורד במדרגה, שמקודם היה כולו קודש ועכשיו הותר לעבודת חול, ושמחה זו מה היא עושה?

גם יש לדקדק בנוסח התפלה שאנו אומרים כשמקבל הכהן דמי הפדיון: ויכנס זה הבן לחיים טובים, לתורה וליראת שמים, יהי רצון שכשם שנכנס לפדיון כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים וכו', דלכאורה מדוע הוצרכנו להוסיף החלק הראשון של הנוסח, ומי סני לנו הנוסח הנאמר בגמרא אצל מילה: "כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה לחופה ולמעשים טובים" לכד, ומדוע הוסיפו נוסח אחר?

והנראה בביאור הדברים, על פי שהארכתי לבאר לעיל בפרשת בראשית [ב' פ"ד] שישנו חילוק יסודי בין ישראל לעמים, דהעכו"ם סוברים שהגוף והנשמה הנם שני חלקים בגוף אחד אבל הם אינם מתערבים אחד עם השני, ועניני קדושה שייכים רק אל הנשמה ועניני חול שייכים רק אל הגוף, ולכן הדין הוא שעכו"ם אינם מביאים שום קרבנות חוץ מקרבן עולה, כי אצלם אי אפשר לערב קדושה עם מאכלי הגוף, אבל ישראל סוברים שהגוף והנשמה נתערבו ונתמזגו להיות גוף שלישי והם מקושרים ומאוגדים זה בזה, וכל פעולה היא משותפת משניהם, ולכן בעצרת הכל מודים דבעינן נמי לכם [נפסחים דף ס"ח ע"ב], והיינו להראות שכמתן תורה גם הגוף התקדש ויכול לפעול פעולות רוחניות, ועיי"ש

תינוק זה בקריאתו, הרי ברור לנו שהוא יכול לומר או זה או זה. ונראה שביאור הדבר הוא שאנו מחפשים מה היא אופן הקריאה של אות זו כדי שנדע מה היא הכתיבה, והיינו כפי שביארתי לעיל שהקריאה מחשבת ומכרעת את הכתיבה, ובאמת אילו אירע שאלה זו בתיבת חמור לא היו הולכים כלל לתינוק, שהרי הקריאה בעצמה מוכיחה לנו שא"א שכאן כתוב חמיר דהרי אין תיבה כזו, ובהכרח שמוכרח להיות חמור ואין לנו שום דבר לשאול מהתינוק, ורק היכא שהתיבה היא כהא דאיתא בסוגיא דאפשר שהוא ויהרג ואפשר שהוא ייהרג, ששניהם תיבות הם ויכול להיות זה או זה, אז אנו שואלים את התינוק איך הוא קורא תיבה זו כדי שהקריאה תכריע מה היא הכתיבה שלפנינו, וזה הוא מה שדקדקה הגמ': ואי לאו ייהרג הוא ופסול, והיינו שאם אינו וא"ו א"כ הוא יו"ד ואז היא תיבה אחרת ונפסלה הספר מחמת קריאתו, אבל אם בכלל אין תיבה כזו א"כ התיבה כפי שהיא לפנינו מכרעת איך נכתבה, ושפיר דייקו התוס' מכאן דהתיבה היא בלי וא"ו יתירה, ודו"ק היטב.

אמנם ממש"כ התוס' שם בד"ה זיל כו' מעשה היה כגט שהיה דלת של כדת משה קטנה כמעט כמו יו"ד והביאר"א ינוקא דלא חכים ולא טיפש וקרא בו כדת והכשירו מהך דשמעתין עכ"ל, משמע דאפילו באופן שאין כזו תיבה, דהרי אין תיבה "כית", אעפ"כ הצריכו לתינוק, וצ"ע בזה.

י"ג, ט"ו. וכל בכור בני אפדה⁶².

כתב בספורנו וז"ל: כדי שיהיו מותרים בעבודת חול עכ"ל. מבואר מדבריו דאילו

62. נערך מפי השמועה.

אותו מעולם שכולו קדושה לעולם שבו הוא צריך לעבוד ולשפר את עצמו עד שחלק הקדושה שבו יתגבר על חלק החולין והוא מתעלה ומתרומם, ולכן שמחה גדולה היא לנו, שעל ידי זה הולד בא לידי תכליתו. ומכיון שעבודה קשה זו, התגברות הגוף על הנשמה, אי אפשר שתעשה בלי יראת שמים, לכן כשפודין את הולד אנו מכרכין אותו בכרכת יראת שמים, כדי שיזכה להצליח במשימתו, ודו"ק.

שביארנו הענין היטב.

ולפי"ז אנו מבינים היטב את פעולת פדיון הבן, כי קודם הפדיון באמת הולד הוא קדוש וחי לגמרי בעולם שכולו רוחניות, אבל לא בשביל זה הוריד הקב"ה את הנשמה לגוף האדם, אלא אדרבה, מטרת האדם בעולם הזה היא לחיות חיים של חולין וגשמיות — אבל באופן קדושה ובהתעלות כוחות הנשמה על כוחות הגוף, וזה הוא מה שאנו פועלים בפדיון הבן; אנו מוציאים

פרשת בשלח

טעו וחשבו את הגלות כבר מברית בין הבתרים ולא מלידת יצחק, ועיי"ש שביארתי מדוע דוקא בני אפרים הרגישו כן ולא בני מנשה.

ונראה לבאר ששורש טעותם היה כי הללו באמת היו רחוקים ממושגי כלל ישראל, ודימו שעל ידי חיל וכח ינצחו את האויבים, מה שאין זאת בנפש הישראל, אלא שהשפיע עליהם סביבת מצרים, ותקות הגאולה שהיתה חזקה כל כך בבני ישראל סבא שנתחנכו בביתו היתה חסרה להם, וארץ טמאה ומנהגיה עד ביאת יעקב אבינו עם ישיבתו פעלה עליו לרע, עד שבא יעקב אבינו וברכס ולמדם דעת את הבטחת השי"ת, אבל במשך הימים נתיאשו מן הגאולה, ורצו להגאל על ידי אמצעים טבעיים, אבל לא עלתה בידם, והיו מוטלים

י"ג, י"ז. ולא נחם אלקים דרך ארץ פלשתיים.

איתא במדרש [רבה פרשה כ' אות י"א] בזה"ל: למה אלא שטעו שכטו של אפרים ויצאו ממצרים עד שלא שלם הקץ ונהרגו מהם ל' רבוא ולמה נהרגו שחשכו מיום שנדבר אברהם בין הבתרים וטעו ל' שנה והיו עצמותיהן שטוחים בדרך תמרים חמרים שכבר היה להם ל' שנה שיצאו עד שלא יצאו אחיהם ממצרים וכו'. עיין כחידושי לעיל בפרשת ויחי [מ"ח פ"ה] שביארתי שהטעם שבני אפרים דחקו את הקץ הוא מפני שהשעבוד היה במיוחד קשה עליהם, כי הם כבני בניו של יוסף, מי שכלכל את המדינה והעשיר אותה ומלך עליה, הרגישו את עצמם כתושבים גמורים, ועכשיו הם נהיו עבדים בעל כרחם. ולכן הם

רבי לוי אמר: מחר המשחה הביאה אותנו, דלא טפת ארעא דישראל במבולא (י-שלא חוצפה ארץ ישראל מהמבול)...
רב ביבי אמר: נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותנו.

כביכול, מחלקת לפינוי:

רבי אבא סוכר שעלה הזית הובא מארץ ישראל, רבי לוי מפשיד באותו כיוון, ומדייק שהעלה הגיע מחר הזיתים שבירושלים, וזאת משום שארץ ישראל לא נשתפה במבול.

לעומתם, רב ביבי חולק וסובר שהעלה הובא מגן עדן.

ניתן לומר שאין כאן מחלוקת, אלא שני צדדים של אותו המטבע - ארץ ישראל היא עצמה "גן עדן" היונה הביאה את עלה הזית מחר הזיתים שבארץ ישראל - שהיא גן עדן על אדמות.

ומדוע באמת לא ירד המבול בארץ ישראל?

כדור המבול שקע העולם בחומריות (בראשית ג יא-יב):

ותשחת הארץ לפני הא-להים, ותמלא הארץ חמס. וירא א-להים את הארץ - והנה נשחיתה, כי השחית כל פֶּשַׁר את דרכו על הארץ.

מסביר רש"י מהי אותה "השחיתה": "ותשחת" - לשון עוזה ועבודה זרה". אנשי אותו דור טבעו במבול - משום שהטביעו את העולם כולו בחומריות.

כמידה כנגד מידה בא עונש המבול. המבול הוא מים - "ותשחת העולם" על הארץ" (שם ג, י). המים הם החומר הראשון בעולם, כפי שאנו מוצאים בתיאור תחילת הבריאה (שם א, ב):

והארץ הייתה תהו ובהו, וחשך על פני תהום, ורוח א-להים מרחפת על פני המים.

בנוסף, פעולת הבריאה הראשונה הקשורה עם מציאות חומרית נשונה מבראת האור ביום הראשון היא במים (שם שם, יד):

ויאמר א-להים:

יהי נקיע בתוך המים, ויהי מבדיל בין מים למים...
ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע, ובין המים אשר מעל לרקיע...

מגן עדן - מפתח - א"ב ב"ב

קורבן עולה הוא אכן במדרגה גבוהה יותר - קודשי קודשים - מאשר קורבן השלמים, ובכל זאת, לשלמים יש עוד מיוחד. קודשי קודשים זו מציאות שמעלינו, מציאות שלבני אדם אין שום מגע אותה. קודשים קלים, לעומת זאת, הם הקדושה ששייכת לחיים שלנו. אהנו בני אדם, החיים בעולם הזה, החומרי והשפל, הקודשים הקלים מתייחסים למציאות שלנו¹⁴.

לשם המחשבה: נתאר לעצמנו צינור המוצב מלמעלה למטה. לצידו העליון לא ניתן להגיע עקב גובהו - זתו קודשי קודשים. המגע הישיר שלנו עם הצינור, עם הקודש, הוא דווקא במתחו התחתון - הקודשים הקלים. דרך הפתח התחתון אתו באים במגע עם צדו העליון של הצינור.

להכיל אותו.

באותה המידה - אין בודינו לבוא במגע ישיר עם הקדושה שבשמים, שהרי אנו חיים כאן, על הארץ. על כן זיכה אותנו הקדוש ברוך הוא בארץ הקודש - קדושה שמימית המתגלה במציאות הארצית. ארץ שפירותיה וכל מה שצומח בה הוא קודש. אמנם זוהי קדושה נמוכה יותר - אך בעזרתה יורדת אלינו הקדושה העליונה, השמימית.

מבול בארץ ישראל

בתום המבול שלח נח את היונה לראות "הקלו המים מעל האדמה" (בראשית ח,י). בשונה משלוחות השונה, נאמר שלא שבה בגפה, אלא "עלה זית קרקף פפרף" (שם שם יא). תוהים חז"ל מהיכן הביאה היונה את אותו עלה זית - הלוא נאמר על המבול: "וימח את כל ה'קום" (שם ג, כג) - כל מה שהיה בבריאה נמחה! שלוש תשובות הובאו במדרש (בראשית רבה לג, ו):

רבי אבא בר כהנא אמר: משבשושין (י-עופים) שבארץ ישראל הביאה אותנו.

14 ניתן להקביל את היחס שבין שלמים - עולה, לדברי רבי משה סופר (חתם סופר) שהובא לעיל, ביחס שבין שש שנות העבודה לשנת השמיטה - שש שנות העבודה מקבילות לשלמים - קדושה המלה בתוך המציאות החומרית. קדושה שיש לו חיבור אליה. שנת השמיטה מקבילה ללוחצו העולה - קדושה שמימית

טמונות סכנות ואיום על קדושה וחתימת. במבט פשוט, על פי הכללים הרגילים, היינו מצפים שגם ארץ ישראל, משום המציאות החומרית שלה - תהיה "אסורה" ויש להיזהר ולהתרחק ממנה.

אבל הקדוש ברוך הוא גילה לנו שלא כן, למרות המבט החיצוני, יש לארץ ישראל קדושה פנימית ועל כן היא "מותרת" והכרחית. אין להחשיש מתדושים החיצוני החומרי של הארץ. אלא להביט לפנימיותה - כמו חלב דבש - נראה כאיסור, אך באמת מותר. זו שבתה של הארץ, וזו ייחודה.

ברומת, כתב רבי משה סופר בחידושייו וחתם סופר, חולין קמג, א:

שבת ארץ ישראל - זבת חלב ודבש, אם שהוא כפשוטו בלי ספק, מכל מקום זה התואר מורה עוד קדושת הארץ ופירותיו - כי הם מולידים קדושה בנפש האוכל אותם ומוסיף אהבה ודבקות בד'...

ולדמו לדברי: זבת חלב דבש - סופי תיבות אותיות "שבת" - כי בכל מאכליה קדושה כמו שעתה שבת...

רבי משה סופר מוצא רמז בתואר "זבת חלב ודבש" לסעודת שבת ובאמת, גם לגבי סעודות שבת יש לתהות - היינו מצפים שביום קדוש כשבת נתמקד אך ורק בצדדים הרוחניים של החיים - לימוד ותפילות. אך התורה מצווה לאכול שלוש סעודות - זוהי בדייק קדושת הארץ - קדושה המתגלה בתוך מציאות חומרית.

ארץ הכנעני

בפתחתה למצות "פטר רחם", אומרת התורה ושמות יג, יא: והיה פי יבא ד' אל ארץ הפנעני, פֹּאֶשֶׁר נִשְׁבַּע לך וּלְאַבְתְּחָה, ונתנה לך.

מדוע התורה מכנה כאן את ארץ ישראל בשם "אֶרֶץ הַפְּנִינִי"? הררי די הזה לכתוב בפסוק רק: "...כי יביא ד' אל הארץ אשר נשבע לך...!"

כותב על כך הרב זצ"ל (נפולת יא"ה, א נמח מ):

ארץ ישראל יש לה הסמוליות החיות העליונות, של יסוד הקדושה הייחודי עליונה המתגלה בעולם, שיש בנוחה להפוך את חינוך הייחודי רע והייחודי מקולקל לטובה ולברכה. לפיכך שם הארץ

המים מבטאים יותר מכל את המציאות החומרית, ולא בכדי ייזדת המים על הארץ נקראת גשם - מלשון נשמיות, חומריות. גם קיימה של המציאות החומרית תלויה במים.

על כן הביא הכורא מים על דוד המבול - השקיע אותם בחומריות.

מצד האמת, הם כבר היו שקועים בתוך המבול, בתוך המציאות החומרית. הבריות שקעו לגמרי בחומר, התדרדרו בכל המאוות, בכל הגורמים החומריים - זה היה המבול.

אבל המבול לא הגיע לארץ ישראל. ארץ ישראל היא ארץ - הקדושה בארץ ישראל המציאות החומרית, המשם, איננה מדרדרת ומפריעה לקדושה, להיפך - היא מרוממת כשפכילים בערכה, ומפגישה אותנו עם הקדושה עצמה.

זבת חלב ודבש

ארץ ישראל מכונה בתורה¹⁵ בשם: "אֶרֶץ זבת חלב ודבש". מורי ורבי זצ"ל נהג לומר, שהחלב והדבש מבטאים את סמולתה של ארץ ישראל ומדושתה, את המיוחד שבנשמיותה.

על פי כללי ההלכה הרגילים, חלב ודבש היו צריכים להיות אסורים למאכל נטביר מדוע:

א. חז"ל ונכוחת, ג ב) מעלים שתי סיבות שהחלב צריך להיות אסור: הראשונה היא - "אבר מן החי", והשניה משום מקור החלב - דמה של הפרה, וכיון שדם אסור באכילה - כך גם החלב היה צריך להיאסר.

ב. לגבי דבש: אמנם התורה מתייחסת לדבש תמריים¹⁶, אבל יש במשמעות גם דבש דבורים. דבש דבורים היה אמור להיות אסור לפי הכלל: "הבא מן טמא - טמא", שכשם שדבורים אסורות באכילה - כך גם הדבש שהן מפיקות אמור להיות אסור.

ולמרות כל זאת מגלה התורה כי החלב והדבש מותרים באכילה - כך בדיק גם לגבי ארץ ישראל. ארץ ישראל היא מציאות חומרית, ובחומר -

15 בתורה מפייע ביטוי זה חמש עשרה פעמים ונביאים עוד חמש פעמים.
16 ובראיה... ארץ חמה וששורה חמון וחמאה חמון ארץ זית שמן ודבש - מדובר על מין פנימי.

א"ל

פירות ארץ ישראל

והלואי שזנכה אחרי כל התפלגות (ההמחמת) כולן מצדנו, להביע אף חלק אחד מרובנה מחמדת ארץ חמדה ומחדדת אור חחדתה ועילוי אור חוכמתה ורוח הקודש המתנתסס בקרבתה.

זו המשימה המוטלת על כתפי כולנו - להודיע את ערכה של ארץ ישראל, את יהודה ואת קדושתה, ערי נוכח ל"זנבה ביתך כבתחילה, וכונן מקדשך על מכונן". וכפי שמסויים רבי יהודה הלוי את שיר אהבתו לארץ ישראל ו"ציין הלא תשאל":

אשרי מחפה ויגיע ויראה עלות אורד / ויפקעו עליו שחריר,
לראות בסובבת בחיריר ולעלו בשמחתך / פשובר אל קדמת נעורך.

ט"ו בשבט

חיא: "כנען" - האיש המקוללל והמקולל, אוצר הכיעור והזוהמה והשפלות האנושית...

"ארץ הכנעני" הופכת להיות "ארץ הקודש" - יש לה את היכולת להפך את הדברים השליליים והמוכזים ביותר לטובה ולכרבה. ולא רק שהחומרות בארץ אינה פוגעת - כי אם, אדרבה, היא מסייעת ומביאה לקרבת א-לוהים.

לספר על מעלת הארץ

נשוב לדברי הנביא ירמיהו שהבאנו לעיל, ונצטטס במלואם:
ואביא אתכם אל ארץ הפרתל לאלל פריה וטובה - ומבאן ומטמאן את ארצו, ונקלדי שמתם לתועבה.

הנביא זועק על עם ישראל: מה עשיתם לארץ ישראל? יחסכם אל הארץ מעוות מהיסוד. במקום לגלות את הקדושה שטמונה ברגבי אדמתה - טימאתם אותה. במקום להתמלא באנוגיות רוחניות מפירותיה - הפכתם את נהלתו לתועבה!

הנביא ירמיהו מקונן על כך שישראל לא השכילו לתפוס שמטות המציאות ההומרות בארץ ישראל היא גילוי שכינת. הם לא הבינו שהעשור החומרי של הארץ מגלה קדושה. זו היתה התביעה מעם ישראל.

באגדתו של הרב זצ"ל, ממנה כבר הבאנו לעיל (אגרות הרא"ה א, עג), נכתב שיסוד הגלות והשפלות הנמשך בעולם בא מתוך זה שאין מלמדים על מעלתה וערכה של ארץ ישראל.

כשהזרו המרגלים אל משה, אחר שתתו את הארץ, הם הוציאו את דבת הארץ רעה ובמחבר ג, לב:

ויציאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל בני ישראל, לאמה: הארץ אשר עברנו בה לדוג אתה - ארץ אכלת יושביה הוא, וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות...

לעומת חטא המרגלים, אשר מאסו בארץ חמדה¹⁷, יש להגיד ולבשר בעולם כולו את הודה והודה, קדושתה וכבודה של ארץ ישראל.

בהמשך אגרתו מוסיף הרב זצ"ל דברים נפלאים:

¹⁷ אחר משה, עבד עבדים יהיה לאחיו (בראשית ט, כח).
¹⁸ "ימאסו בארץ חמדה, לא האמינו לדבות" (תהלים קנ, כד).

קדושה אני מבקש

מילים: הרב משה צבי נריה

קדושה אני מבקש
קדושה אני מבקש
קודש הקדשים אני מבקש
קדושה אני מבקש

תנו לי קדושת ארץ ישראל
תנו לי קדושת אהבת ישראל

תנו לי אהבת ארץ ישראל
אהבת ישראל
קודש הקודשים אני מבקש
קדושה אני מבקש